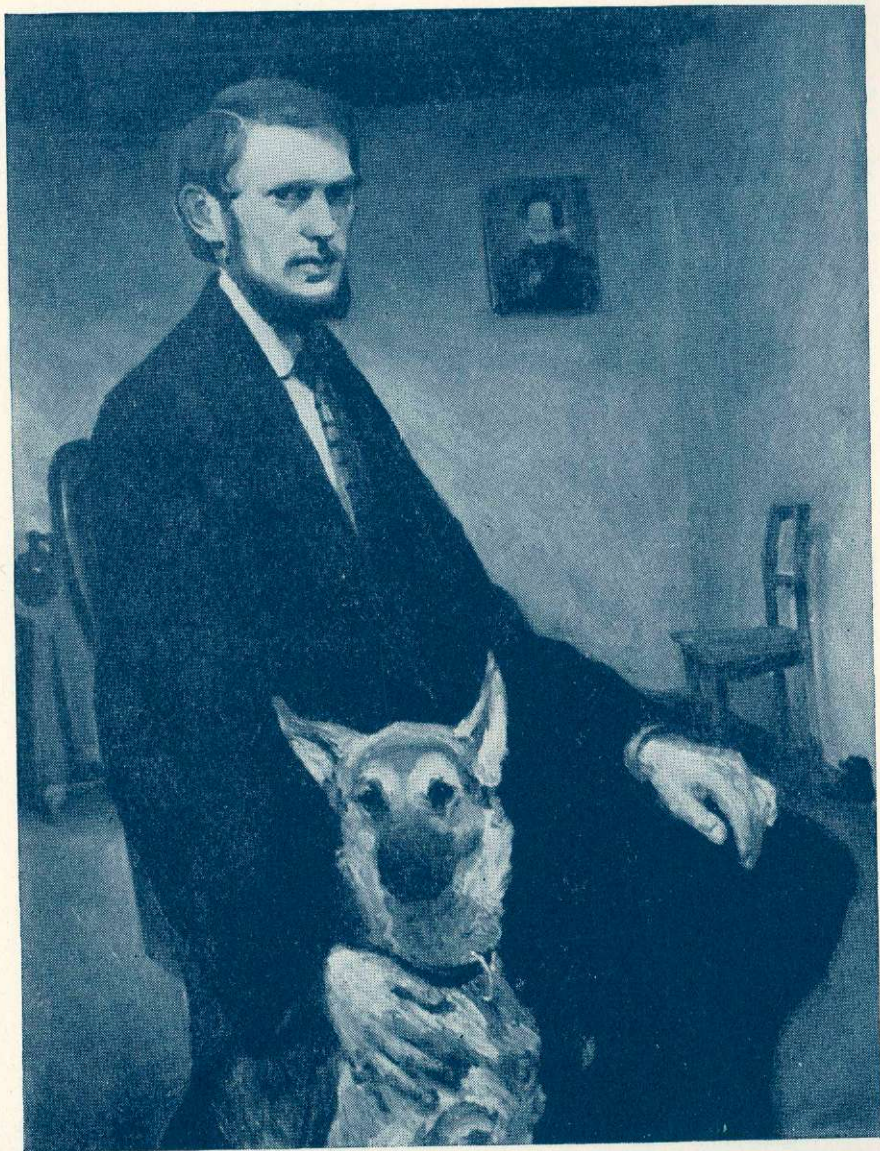

Sl. 12. V. KARAS, DEKLICA Z LUTNJO

Sl. 13. JOS. RAČIĆ, PORTRET ŽENE

SI. 14. MIROSLAV KRALJEVIĆ, PORTRET

FRANCE VODNIK

MLADINSKO VPRAŠANJE

I

Sodobniki živimo v izredno težkem in neurejenem času, ki bi ga lahko imenovali čas kriz ali morebiti še boljše čas kaosa. Krizi duha je sledila gospodarska kriza ali točneje krizi individualizma se je pridružila kriza kapitalizma, kar seveda ni brez globlje notranje vzročnosti. Toda čeprav ni dvoma, da občutijo bolečino in stisko tega preloma več ali manj vsi živeči rodovi od najstarejšega do najmlajšega, se vendarle upam trditi, da je najtežje breme sodobne tragike moral sprejeti nase prav oni rod, ki je nastopil v povojnem času kot nosivec tako zvanega mladinskega gibanja.

Zakaj? Na to vprašanje nikakor ni težko odgovoriti. Ne samo, da je današnji neugodni gospodarski položaj najusodnejše zadel prav ta rod, čigar predstavniki so večinoma sedanji tridesetletniki. Ta rod namreč še ne more živeti od preteklosti, kakor starejši, a tudi ne od bodočnosti, kakor mlajši, šele doraščajoči rod. A še mnogo hujša, kakor materialna stiska, je duhovna tragika tega rodu. Kakor nekoč v dobi romantike na primer Chateaubriand ali Novalis je veroval mladi genij tega izrazito idealističnega rodu v duhovno obnovo človeštva, v novo krščansko Evropo. A po desetih letih mora biti ta mladina priča največje reakcije v obliki najbolj poganskega nacionalizma, fašizma in absolutističnega avtoritatizma. Vendarle pa ta splošna politična reakcija, ki se opira na moč in na maso, ni edino zlo, ki je zaustavilo prodor povojnega duhovnega ali mladinskega gibanja, o katerem moramo zaradi tega reči, da je bilo izraz duhovne družine ter manifestacija osebnosti ali prebujenega duha v človeštvu. Njej se je marveč pridružila tudi duhovna reakcija in sicer tako iz vrst velike večine mlajšega, izključno ekonomsko-politično usmerjenega rodu, kakor tudi od strani starejše generacije idealističnega nazora. A medtem ko se prvi bore zoper duhovnost osebnostnega svetovnega nazora v imenu »nove« stvarnosti, se predstavniki druge skupine sklicujejo na duha preteklosti in se zato opirajo predvsem na tradicionalne življenjske oblike.

Videti je, da je zadnji čas stopilo »mladinsko vprašanje« zopet v ospredje. A žal se mladinsko gibanje le prevečkrat samo splošno napada, ali pa celo napačno tolmači. Zlasti velja to za povojno križarstvo, o katerem večina njegovih nasprotnikov nima niti prave predstave, radi česar so skorajda vse sodbe o njem več ali manj zmotne. Tako piše na primer eden izmed neimenovanih »Borcev«, mereč s tem zlasti na križarstvo, o »religijozni liriki in misticizmu«. Kako čudovito se to naziranje, ki mu manjka tako zgodovinske kakor idejne orientacije, ujema tudi z uvodnikom v »Slovincu« (29. maja 1934), kjer nam baja nekdo celo o »veseli romantični dobi prvih povojnih let«. Zato mislim, da je prišel čas, da se o teh stvareh resno in odkritosrčno pomenimo. Takoj pa moram poudariti, da je zelo zmotno misliti, češ, da je bilo mladinsko gibanje samo epizoda »povojnega« časa, oziroma psihoze, kakor se izražajo nekateri posebno vneti zagovorniki reakcije. A prav tako mislim, da je spričo smeri mladinskega gibanja, kakor se ločeno kažejo na primer iz Doma in sveta, Besede, Borcev, Sodobnosti, Književnosti, Mladega plamena itd. vsakomur očitna ne samo velika duhovna diferenciacija, marveč naravnost nepremostljiva razlika v osnovnih vprašanjih življenja. Zato se mi zdi potrebno analizirati pojav mladinskega gibanja v celoti, to se pravi ne samo z ozirom na njegove vitalne biološko-duhovne osnove, marveč tudi z ozirom na njegovo transcendentno usmerjenost.

II

Naravno je, da je bila nositeljica novega gibanja prav mladina. Resnica je tudi, da je bilo mladinstvo zaradi tega v marsičem vezano po biološki nujnosti določene starosti. To velja zlasti za zunanje oblike mladinskega gibanja. Te oblike se seveda nujno izpreminjajo; dvajsetletniki se nedvomno izživljajo in udeležujejo drugače kakor tridesetletniki. Ne smemo pa v tem videti bistvo, oziroma duha tega gibanja. Treba je vsekakor razlikovati biološki pomen mladinstva od duhovnega. To razliko je pri nas doslej najbolje poudaril Žitomir Janežič v članku »V globinah nasprotja« (DS 1933): »Tisto duhovno gibanje, ki nosi zelo slabo razumljeno ime »mladinsko«, je splošni in večni naravni pojav, ki je v metafizično nujni zvezi z mladostjo duha. »Mladinsko« gibanje ni nič drugega, kakor pojasnitev gibanja in pleonazem, ker drugega duhovnega gibanja sploh ni« (o. c. str. 491). Če smo torej prej rekli, da je bila in je mladina nositeljica gibanja, moramo sedaj dodati, da to ne velja za vso mladino na splošno; nasprotno pa so bili in so mnogi »stani« ljudje prav izraziti predstavniki duhovnega mladinstva. Razlike starosti, rodov in dob nimajo izključujočega pomena v svetu duha. Zakaj duh je nadčasovna in združujoča sila življenja. To bomo spoznali zlasti še, ko si bomo ogledali idejno usmerjenost mladinskega gibanja ter njegovo razmerje do izročila.

Bilo bi pač zelo zmotno in kratkovidno, če bi pojmovali to gibanje samo kot običajen spor med »očeti in sinovi« ter videli v njem le trenutno trenje dveh rodov, ki iz razvojne nujnosti izmenjavata vlogi. Kdor hoče gibanje razumeti pravilno, le-ta se mora z vso ostrino zavdati, da je evropski prodor »mladinskega« gibanja pomenil i d e j n i spor v človeštvu in da je šlo pri tem v resnici za tip novega človeka in za osnove novega življenjskega naziranja. V njem moramo predvsem videti usodno duhovno preusmeritev sekularnega pomena, morebiti nič manjšega, kakor renesansa, reformacija, romantika itd.

Kolikor je s tem v zvezi vprašanje o samoniklosti in izviranosti našega slovenskega gibanja, je treba z vso odločnostjo ovreči očitek, češ da se ni rodilo iz naših potreb in duševnosti ter da ni zraslo iz naših tal. Ta očitek se stalno ponavlja, a kaže le ideološko omejenost, nerazumevanje ter popolno zgodovinsko neznanje. Gibanje je bilo in je izrazito slovensko. To moremo in moramo trditi tudi o naši reformaciji ter romantiki, kar omenjam zaradi tega, ker ima naše mladinsko gibanje s tema dvema dobama naše zgodovine največ skupnega. Neresnico o »tujem« duhu slovenske reformacije so si izmislili samo pristranski zgodovinarji oziroma ideologi. To velja kljub temu, da so naši reformatorji dejansko bili v zvezi s tujimi zemljami, katere je zajel enak ali podoben duhovni spor kakor slovensko. Za naše povojno mladinsko gibanje pa se da zgodovinsko izpričati, da se je rodilo v nas še preden smo vedeli drug za drugega, bodisi doma bodisi drugje, in še preden se je gibanje objektiviralo v času in postalo na zunaj vidna kulturna akcija (Križ na gori!). Nadvse jasno se to vidi tudi iz tega, da so se začela reševati predvsem vprašanja našega lastnega narodnega življenja in kulture ter da je gibanje v resnici spor našega duha in prelom z našo slovensko preteklostjo. Novi, resničnejši odnos povojnega rodu do narodnosti je neizpodbiten dokaz za izviranost mladinskega gibanja na Slovenskem. Razen tega pa je najboljši dokaz za to mladinsko gibanje samo. Kot bomo videli, je pglavitni poudarek mladinstva na osebnosti in vitalnosti. Nepristna osebnost in nepristna vitalnost pa sta protislovna pojma. Kjer ju ni, tam tudi ni življenja, ni gibanja.

Sicer pa je mladinsko gibanje samo na sebi splošno-človeški pojav, nevezan na čas in prostor, narod ali religijo, ter more zaradi tega nastati v več narodih in v več zemljah hkrati.

III

Pri mladinskem gibanju torej ni šlo v prvi vrsti za mladino, čeprav je bila zlasti ona njega nositeljica, marveč za mladost kot vir življenjske stvaritelnosti. Človek, življenje in kultura, kakor so jih izoblikovale sile liberalizma, prosvetljenosti in racionalizma, so nujno zahtevali preusmeritve in poglobitve. Ker se je vse to življenje pre-

maknilo od središča k obodu ter se zmehaniziralo v obliki sistemov in organizacij, vodečih v splošni formalizem, je bila reakcija ne samo potrebna, marveč nujna. To ne velja samo za nekatoliški, marveč tudi za katoliški kulturni svet.

Da je takšno gledanje pravilno, razvidimo iz tega, ker se je mladinstvo najprej pojavilo kot upor proti življenjski nepristnosti in vezanosti. Mladinstvo je bilo torej doživetje mladosti kot stvariteljne periode življenja. Ker pa je osnova in izvor stvariteljnosti in življenjske pristnosti vprav vitalnost, je razumljivo, da so se poudarjale predvsem vitalne, biološke in duhovne vrednote doživetja. A doživetje je vedno individualno; zato je dobila poglobljeni poudarek v mladinstvu osebnost. Lahko rečemo: mladinsko gibanje je bilo upor mladostne vitalnosti zoper svet, ki je že davno pogrešal vsakršne življenjskosti. Mladinsko gibanje je torej poudarjalo zlasti to, kar manjka sodobnemu življenju, za katerega so značilne v prvi vrsti organizacijske oblike in civilizacija, namreč: življenjsko pristnost in neposrednost človeške osebnosti. Da se more svet le po tej poti vrniti h kulturi, je jasno. Za najpomembnejše dejanje mladinskega gibanja moramo šteti prav to, da je zopet odkrilo človeka, stvaritelja kulture in nosivca vsega duhovnega življenja na zemlji.

Zdi pa se, da je ravno to vzrok, zakaj so mladinstvu že takoj spočetka očitali subjektivizem ter mu ga še danes očitajo. Kakor govorjenje o »mistiki« in »romantiki« kaže pomanjkanje čuta in smisla za vse, kar je duhovnega, tako pa je krilatica o »subjektivizmu« izraz popolnega nerazumevanja novega duha. Čudno, da nekateri ljudje ne morejo razumeti velikanske razlike med osebnostnim pa med individualističnim svetovnim naziranjem! In vendarle je rekel že véliki iskavec resnice, sv. Avguštin: »Ne hodi ven, temveč vase se povrni. V notranjem človeku je resnica.« Tako je bil tudi v mladinskem gibanju poudarek osebnosti hkrati poudarek objektivnosti ter je poglobil v nas čut za odkritosrčnost in resnico ter smisel za občestvo.

S tem v zvezi je odnos mladinskega gibanja do izročila. Kakor je za gibanje značilno, da je odklanjalo sisteme, programe in organizacije, tako je ena njegovih bistvenih potez tudi ta, da je dalo popolnoma duška svojemu nezadovoljstvu nad dosedanjimi oblikami življenja. To se je na zunaj pokazalo kot upor zoper izročilo, zoper svet okolice in zoper svet očetov. Toda bilo bi zelo zmotno in nepravilno, če bi kdo mislil, da je bil ta upor načelnega značaja, torej zanikavanje zaradi zanikavanja. To bi nasprotovalo že mladinskemu pojmovanju o organičnosti življenja in kulture. Kolikor je bilo nasprotovanje do preteklosti le izraz biološkega mladinstva, izginja in bo izginilo z dozorevanjem. To se že danes vidi v našem odnosu do slovenske preteklosti in vseh njenih vrednot. A tudi med oblikami, ki smo jih zavrgli zaradi svoje duhovne usmerjenosti, je treba razlikovati to, kar je bilo ob svojem času dobro, a danes po zgodovinski nujnosti ni več,

od tega, kar je bilo z vidika življenja, kulture in resnice zmotno in slabo že od vsega začetka.

Najboljši dokaz za mojo trditev, da moramo v mladinstvu videti pomemben in dalekosežen duhovni spor v sodobnem človeštvu, pa je to, da je mladinsko gibanje življenjsko-celotnega značaja. Biološko življenje, eros, književnost in umetnost, znanost in verstvo, narodnost, gospodarstvo in politiko, skratka vse življenje je zajel in začel preoblikovati val novega duha.

Zelo točno je označil mladinsko gibanje Max Scheler v »Vom Ewigen im Menschen«: »Kulturni ideal mladine bo postavil — namesto samih stvari, samih poklicev, samih poslov ali samih nestvorov, ki so postali absolutni — v središče vsega sveta predvsem človeka in v človeku duhovno in individualno osebo, soodgovorno včlenjeno v občestvo.«

IV

Pri nas na Slovenskem je bilo križarstvo najelementarnejši in najneposrednejši val novega gibanja. Križarstvo ima svoje ime po reviji »Križ na gori« (pozneje »Križ«). Vendarle pa je za oznako tega gibanja vse to, kar smo doslej povedali o mladinstvu, dasi velja tudi za križarstvo, še vedno premalo. Zato je treba to strujo mladinstva še posebej označiti.

Rekli smo, da mladinstvo kot gibanje samo na sebi ni vezano niti na narodnost niti na religijo in da je kot izraz življenjskosti in stvariteljnosti splošno-človeški pojav. Čeprav se je gibanje začelo najprej v vrstah katoliške mladine in je zajelo predvsem njo, je po vitalni zvezanosti rodu pritegnilo v novo dinamično in ritmično rast tudi nekatoliško mladino. Zato je bila ta mladina, ki je na novo doživela svobodni ritem življenja, v resnici nova mladina. Ne glede na to, odkod je bila po rojstvu ali tradiciji, je priznavala vitalnost in njene vrednote ter si je zato preko vseh razlik bratsko in solidarno podajala roke v vseh osnovnih vprašanjih življenja. Mimo liberalizma in klerikalizma, teh dveh oblik slovenske tradicionalne vzgoje, je nova mladina poudarjala primat človečnosti. Borba za etos in človečnost je bila največja in najsvetejša naloga tega rodu. Razen na novo prebujenega čuta za pristnost, naravnost in neposrednost doživetja je prav omenjeni etični poudarek najbistvenejša poteza vsega gibanja.

Seveda se je tudi ta mladina, za katero je značilno doživetje in priznanje človečnosti kot osnove vsega življenja, nujno diferencirala ob metafiziki življenja. Tu pa se je takoj pokazala nemajhna razlika. Medtem, ko je katoliška mladina in del liberalnih disidentov prav zaradi prebujene vitalnosti občutil tudi veliko in resnično potrebo po religiji, se je nekatoliška mladina po večini usmerila naturalistično. Prva, ki je bila tudi vitalno pristnejša (primerjaj na primer premoč v umetnosti!), je zato priznala primat transcendentne duhovnosti, druga primat »življenja«, seveda življenja onstran dobrega in zlega v metafizičnem

smislu. Po tej duhovni diferenciaciji je mladinsko gibanje tudi najprej našlo stik s tradicijo, a ne s tradicijo liberalizma in političnega katolicizma, marveč z resničnim duhovnim izročilom slovenstva, za katerega je vendarle, kakor za sleherni človeški organizem, značilen in pomemben spor za in proti ideji Boga, ki traja že od začetka naše narodne kulture. Ta duhovna diferenciacija pa je pomenila obubožanje in poplitvenje nekatoliškega mladinstva na eni, a obogatitev in poglobitev katoliškega mladinstva na drugi strani. Celotnost življenja, o kateri smo namreč rekli, da je ena izmed osnovnih stremil mladinstva, je po naturalizmu oziroma humanizmu bistveno okrnjena in sploh nemožna, medtem ko je po religiji bistveno dopolnjena in dejansko sploh šele dosežena. K tej življenjski totaliteti je zato v resnici stremilo samo naše religiozno mladinsko gibanje ali križarstvo.

Naš novi humanizem je bil potemtakem izrazito duhovno usmerjen in bi se moral prav za prav imenovati teo humanizem, kar pomeni ideal bogočloveške skupnosti. Bistvo križarskega gibanja je bilo prav iskanje skladnosti med vitalnostjo in duhovnostjo, naravo in nadnaravo, kulturo in religijo.

Zato je očitek, češ da je križarstvo bilo »izključno religiozno gibanje« zgodovinsko netočen in je dejansko pravi nesmisel. Kot mladinsko gibanje je bilo nujno utemeljeno vitalno ter se je zato organsko raztezalo na vsa življenjska področja od erosa do umetnosti, od liturgije do plesa, od narodnosti do politike itd., o čemer pričajo tudi izpovedi v »Križu na gori«, ki se tičejo skorajda vseh življenjskih vprašanj. To priča, kako je gibanje skušalo zajeti in poduhoviti zares vse življenje v njega biološko-duhovni povezanosti, skratka v njega celotnosti. Kar se posebej religioznosti tiče, pa je treba reči, da nam ni pomenila in nam slej ko prej ne pomeni samo eno življenjsko področje poleg ostalih, na primer erosa, umetnosti itd., marveč doživljamo z njo centralno življenjsko sfero ter prvenstveno duhovno silo, ki vse življenje prešinja in oblikuje. Odtod zahteva po novi religiozni utemeljitvi in poglobitvi erosa, umetnosti ter sploh kulture. Res da je mladinsko gibanje poglobilo smisel za religiozno kontemplacijo: a pravitako je na novo utemeljilo zahtevo po religioznem aktivizmu.

To vitalno prebujenje religioznosti nas je vodilo sprva sicer le do ideje božjega kraljestva ter do doživetja občestva.¹ Toda to je nujno imelo za posledico tudi prebujenje Cerkve v naših dušah. Vprašanje konfesionalnosti, ki smo jo tako na novo doživeli, pa ni bilo živo morebiti samo zaradi naše vzgoje in sploh tradicije, iz katere smo izšli, marveč je bilo nujna posledica mladinstva samega. To dokazuje tudi oživljeno zanimanje za katolicizem, ki ga je mladinsko gibanje zbudilo po vsej Evropi.

Morebiti najbolj živo, a zopet nujno iz bistva na novo prebujene človekove vitalnosti izvirajoče pa je bilo vprašanje religioznih oblik

¹ Prim. članek »Občestvo«, Križ na gori II., str. 97.

in avtoritete. Ali je mladinsko gibanje zares vse skupaj zavračalo? Kdor trdi kaj takega, pač ne pozna mladinskega gibanja in njegovih stremeljenj. Res pa je, da se je preveč govorilo o formah, namesto o formalizmu, kar seveda ni vseeno. Razen tega pa je treba med formami (tudi cerkvenimi) razlikovati nebistvene, relativne, časovne ali privzete ter bistvene. Tako so na primer sv. maša in zakramenti bistvene oblike Cerkve. Liturgično gibanje je bilo zato organičen del mladinstva, nič manj bistven kot na primer umetnost, a z večnostnega vidika celo pomembnejši. A poudariti je treba, da nas liturgija ni privlačevala zaradi svoje estetske lepote, marveč zaradi svoje sakralnosti, torej iz prvenstveno religioznih nagibov.

Mladinstvu vobče ni šlo toliko za »nove« resnice katolicizma, kolikor za novo razmerje do kozmosa ali organizma katoliških resnic. Jasno je, da je to moralo nujno voditi do nasprotja in več ali manj ostrih razlik s tradicijo empiričnega katolicizma, seveda le v njegovih vitalnih osnovah. To izvira in je v skladu tudi z znano resnico, da se »krščanstvo in ordine ideali in krščanstvo in ordine reali v nobeni dobi zgodovine ne krijeta popolnoma.« (Prim. »Naši razgledi«, str. 14).

Zato tudi ni točno, če pravi Božo Vodusek v »Sodobnosti« (1934, 1—2), da je bilo mladinsko gibanje v prvi vrsti upor zoper neskladnost med ideologijo in življenjem pri katoličanih. Nedvomno, tudi takšno neskladnost, kjerkoli je, mladinsko gibanje zavrača kot neetično in nezdržljivo s človekovim poslanstvom. Toda v celoti je mladinstvo imelo globlje korenine, kakor pa jih more imeti ekskluzivni eticizem, in je pomenilo pač še usodnejši duhovni spor. Šlo je v resnici za novo razmerje do sveta vobče, skratka, šlo je za nove vitalno-duhovne osnove našega svetovnega naziranja.

Tudi očitek, češ da je mladina zavrgla sleherno avtoriteto, ne drži, saj odkritosrčno priznava prav vest, po kateri se človeku vendarle razodeva zadnja, božja avtoriteta, in edinole v tej ima svoj izvor in sankcijo tudi vsaka druga avtoriteta, tudi cerkvena, katero katoličan priznava prav zaradi vesti.² Človeka, ki ne zna razlikovati med vestjo in samovoljnostjo, pa pač ne moremo imenovati etično osebnost. Res pa je, da mladina, kateri je *salus animae suprema lex*, ne more priznati nobene neresnične avtoritete. V nas živi duh Galilea Galileija, svobodnega iskavca resnice in vernega katoličana, in ta duh se more sicer po usodnih napetostih ali nasprotjih tragično streti, nikoli pa ne prisiliti, da bi zatajil resnico.

Jedro vprašanja religioznega in še posebej katoliškega mladinstva je prav v tem, kako najti skladnost med naravo in nadnaravo, med svobodo in normo pa med subjektivno in objektivno resničnostjo. A to je hkrati osnovno vprašanje Cerkve, katere smisel in bistvo sta najgloblje izražena v njeni bogočloveški ideji, in hkrati vprašanje našega življenja z njo. Le iz te dvojnosti človeškega in božjega elementa v

² Prim. članek »Avtoriteta«, Križ na gori II., str. 68.

katolicizmu so razumljivi tudi dvigi in padci v dinamičnem življenju Cerkve. Nekateri tudi pri nas ne morejo razumeti, kako je mogoče ostati katoličan spričo napak empiričnega katolicizma, oziroma bolje katoličanov. Res, tudi mi vidimo te napake; a to spoznanje človeka, ki še veruje, boli in je vir globoke, neizrekljive tragike v njem. Nujna posledica te zavesti pa more biti edinole borba za obnovo ter prizadevanje za čim globljim življenjem v duhu in resnici evangelija, ne pa odpad. Nam se upira nedoslednost onega modernega duha, ki priznava kakor na primer André Gide razliko med božjim in človeškim elementom v krščanstvu, a zametuje zaradi napak ljudi oboje hkrati. Kdor se tako odloči in zaradi tega »konvertira« v ateizem ali kamorkoli, dokazuje samo, da mu resnica ni več najvišje merilo in zadnji smisel iskanja in trpljenja.

PAVEL SLAPAR

CERKEV — ŽIVLJENJSKO VPRAŠANJE

In nastal je velik vihar,
ki je valove zaganjal v čoln,
tako da se je čoln že zalival. Mr 4, 37.

I

Nasprotje med duhom in snovjo je večno. Kakor je teoretično ena največjih nemožnosti združiti duhá in snov v življenjsko skupnost ene narave, tako je praktično, ker se je to dejansko zgodilo, ena največjih čudovitosti. In zgodilo se je v človeški naravi po stvariteljskem deju Boga, da sta se zvezala duh in snov v eno skupnost, da po njej sestavljata človeka. Z mnogimi prekonaravnimi darovi bi človek po prvotni zamisli ohranil ravnotežje med duhom in snovjo. Toda padel je nazaj na stališče gole narave in obremenjen pred Bogom in samim seboj začutil v sebi boj med duhom in snovjo, ki je ostal dediščina za slehernega človeka.

Zgodovina kaže, da boj ne stoji vedno na isti stopinji, ampak da niha zdaj v smeri duhá, zdaj v smeri snovi. Zato imamo v zgodovini dobe, ki so izrazito duhovno usmerjene, kakor so prav tako tudi dobe, katerih poudarek je pretežno naperjen v snov. Edinstven primer duhovne usmerjenosti in zmage duhá pa je v nastopu katoliške Cerkve. Prej je zgodovina zaznavala, kako niha zmaga med duhom in snovjo, ob nastopu Cerkve pa se nenadoma duh osamosvoji in se požene visoko, da zavlada nad snovjo. To je edinstveni primer v zgodovini, ki priča z induktivno doslednostjo, da je krščanstvo na nov način človeško naravo objektivno požlahtnilo. Nobena ideologija in nobena organizacija pred Kristusom ni tega mogla. Narodi so se utapljali v snovnosti in v njej čutili pogin, so od nje tudi bežali, a vendar končno

v njej in zaradi nje nravno propadli. Krščanstvo pa je z mučeništvom in devištvom dalo največji izraz poduhovljenosti svojega življenja. Kulturni zgodovinar preko tega dejstva ne more; če ne bi nikjer drugje našel odgovora, bi ga moral postaviti sam, in bi se v najbolj previdni obliki glasil takole: »Z nastopom krščanstva se javlja izrazito poduhovljenje človeka. Boj med duhom in snovjo je sicer še ostal, a težišče se je preneslo prvenstveno na duhovno stran.« Mi pa obenem vemo, da je poduhovljenost človeka sledila iz milosti, iz nadnaravnega življenja božjega, ki so ga duše po odrešenju Kristusovem in po prerojenju iz vode in sv. Duha zaživele in da je nadnaravni organizem resnic in milosti s svojo objektivno vrednostjo prepočil naravnega človeka in ga tako preobrazil, da je mogel sv. Pavel zapisati: slekli ste starega človeka in oblekli novega. (Prim. Kol. 3, 9.)

Zanimivo je slediti zgodovini samo pod navedenim vidikom. V narodih, v posameznih skupinah ali v poedincih opažamo vedno čudovito poživljenje poduhovljenosti, če se dajo notranje asimilirati po objektivnem bogastvu celotnega nadnaravnega organizma, dočim v nasprotnem primeru vidimo vedno padec v snovnost in oddaljitev vsakršnemu duhovnemu vrednotenju človeka in sveta. Krščansko življenje in poduhovljenje sta v premem sorazmerju!

Prav tako pa se opaža povsod tam, kjer objektivni zaklad božjega odrešenja človeka več ne oblikuje, da vedno bolj prevladuje snov. To vpliva tudi na umsko vrednotenje, da se celo stvari, ki so po naravi metafizične, nasilno prilagodijo človeški onemoglosti. Zakaj zmaga snovi nad duhom se ne javlja samo na nraavnem področju, ampak prav tako v umstvenem svetu. Človeški um začne tudi najvišje metafizične stvari poniževati in če jih že ne more popolnoma posnoviti, jim podeli vsaj nadih izključne tostranosti.

Če se že stoletja svet v celoti odteguje notranji asimilaciji po krščanstvu, potem iz povedanega sledi, da se je moral odtegniti tudi poduhovljenju in da mora kazati znake, kako um vrednoti snov više od duha, tostranost više od onostranstva. To izpremembo v človekovem vrednotenju je morala doživeti tudi katoliška Cerkev. Današnji človek je prav radi tega, ker se življenje odteguje od Cerkve, postal nezmožen, pojmovati Cerkev tako visoko, kakor njeno dostojanstvo terja. Vse, kar dojema, dojema ad modum recipientis. Zato z zgodovinsko nujnostjo sledi, da bo celotno pojmovanje o katoliški Cerkvi prilagojeno tako, kakor ga je današnji človek najbolj zmožen sprejeti. Posebno pri tistih, ki imajo samo še zunanje zveze s Cerkvijo, a njenemu notranjemu življenju stojijo ob strani, opažamo, da je njihov pojem o Cerkvi že močno tostransko pobarvan. Iz tega napačnega pojmovanja izvira veliko nesporazumov, žalosti, napadov in nazadnje: resignacija. Ne pričakujem, da bi komu te misli kaj pomagale, ampak kljub temu je treba odkrito povedati resnico, in zato se mi ne zdi brez koristi, ako v glavnem podam in označim tri vidike, iz katerih se danes Cerkev napačno motri, sodi in obsoja.

II

Nemogoče se je ubraniti misli, da imajo pri nas nekateri ljudje Cerkev za nekak osrednji urad, ki naj rešuje vsa vprašanja, kar jih je, in naj avtoritativno obsoja, kar po njihovi zamisli ni v skladu z resnico. Pri tem ne gre za bistvene naloge Cerkve, saj jim stojijo popolnoma ob strani, gre za tostranska vprašanja, katerih rešitve in odločbe naj Cerkev radikalno in odločno z najvišjega stališča podaja. Razumljivo je, da so ugotovitve tudi v marsičem pravilne, in psihološko je razložljivo, da jih čakanje Cerkve premnogokrat boli, četudi gre samo za politična ali socialna vprašanja, ki ne spadajo direktno v področje cerkvene oblasti. Toda najgloblji vzrok za spor in resignacijo nad Cerkvijo ni tukaj, ampak v popolnoma drugačnem stališču, ki ga zavzemajo in po katerem se temeljno ločijo od smeri, ki jo ima katoliška Cerkev. Dočim stojijo omenjeni ljudje na stališču, da je vsega zla kriva družba, družabni in gospodarski sistemi, ki naj bi se teoretično predrugačili in praktično nasilno postavili v življenje, pa je nasprotno katoliška Cerkev na nepopustljivem stališču, da je nepotrebno zlo danes mogoče odstraniti samo s tem, da se dvigne poedinec. Najsilnejše geslo sedanjega papeža je katoliška akcija, ki hoče, da se vsak poedinec notranje preustroji z objektivnimi zakladi Kristusovega odrešenja. Da je radi teh dveh tako različnih stališč iskreno soglasje skoraj nemogoče, je razumljivo. Nastane pa dvojno vprašanje: a) katero stališče je bolj pravilno? in b) komu dati prav, sebi ali Cerkvi? Prvo vprašanje najbrž ne potrebuje pojasnila. Ni družbe brez poedinca. Vsi sistemi so brez pomena, če ne drži poedinec. Tudi najboljši sistem odpove, če poedinec ni nravno močan! Trud za politični, gospodarski ali socialni sistem se s tem ne zavrača, a pot do prenovitve je v dvigu poedinca. Družba brez nravno močnih osebnosti je nesmisel, za njo ni sistema, ki bi krivice popravljaj, ampak je kvečjemu možna zamenjava vlog po nasilnem prevratu, ki družbo lahko zrahlja in pretrese, a dvigne je ne nikoli! Odgovor na drugo vprašanje pa zavisi od tega, kakšen je človek. Ali prizna, da je Cerkev božja ustanova, ali ne prizna. Če prizna, potem bi bila silna drznost, kdor bi se ob tej zavesti še upal opreti samo nase. Tega v celoti ni mogoče trditi. Pravilna rešitev je prav v drugi alternativni, da kdo v Cerkvi ne vidi ničesar objektivno božjega. Kakor hitro pa smo tako daleč, potem Cerkev izgubi vse dostojanstvo in postane samo še tostranska organizacija, obtežena resnično z mnogimi človeškimi slabostmi. Cerkev na tem svetu ni nebeški Jeruzalem, ampak je v neprestanem boju zanj. Človeški element se v večnem boju, ko pada in se dviga, bliža božjemu elementu, ki ga na zemlji hrani katoliška Cerkev; s tem elementom spojen in po njem prenovljen bi se človek dvignil in bi bil odrešen. Le zato, ker te osnovne naloge katoliške Cerkve pri nas mnogi več ne vidijo, morem razumeti, da so se znašli n. pr. »Književnost«, »Svoboda«, »Mladi plamen« in »Beseda« skorajda na isti ravnini.

2. Drugo napačno pojmovanje Cerkve imajo tisti, ki njene naloge istovetijo s programom določene stranke. S tem se zanaša usodna ožina v Cerkev. Politični pripadniki zamenjavajo interese stranke z interesi Cerkve, živijo v zmoti, da je dober član stranke obenem dober katoličan in smatrajo ožino strankinega programa za kategorijo, skozi katero gledajo tudi Cerkev. To čudno, omejeno gledanje je sicer danes v glavnem premagano, ker smo se začeli zavedati, kakšno zlo je za naše naravno in nadnaravno duhovno življenje, če prenašamo politične metode na kulturo in vero. Vendar je še danes težko dopovedati, da je pač možno, da se kaka stranka tesno približa katoliški Cerkvi, a da med njima še vedno ostane nepremostljiva razlika. Nevarnost pa, da mnogi te razlike več ne vidijo, je tako velika, da je do sedaj Cerkev sama pojmovala tako zблиžanje le za prehodno možnost. Vedno so prišli časi, ko se je morala Cerkev tudi tej tesni bližini odpovedati, sicer na škodo stranki, a na korist svojemu poslanstvu. Cerkev je po svoji nalogi most v onostranstvo in mora skrbeti za notranjo preroditev svojih udov, ki naj se po etičnem in religioznem prizadevanju in udejstvovanju usposobijo za zveličanje. Politična stranka sicer nobena ni taka, da bo to dvoje izrečno izključevala, a prvenstveno utrjuje pač le postojanke na tem svetu in notranji asimilaciji niti za interese stranke same navadno ni kos radi ogromnega navala članov, ki jih je privedlo koristoljubje v strankino zavetje. Zato mora z organizacijo doseči to, kar bi prav za prav moralo vzdrževati notranje prepričanje vsakega posameznega. Tako se v stranki kmalu naberejo ljudje, ki jemljejo ugled stranki in Cerkvi, ker mislijo, da morajo na ljubo stranki igrati vsaj karikaturu kristjana in so s tem direkten vzrok, da se zamenjavanje verskih in političnih interesov samo potrjuje. Neizprosno je povedal to resnico M. Pfliegler: »Bila je nevarnost in ta nevarnost še ni minila, da najbolj religiozni ljudje, najmočnejši in najbolj vneti iskatelji, odločni metafiziki in mistiki zaidejo na napačna pota in cerkvenih vrat ne najdejo. To pa zato, ker jih oblegajo vse prevečkrat ljudje, ki so vse drugo kot mistiki in verniki, ljudje, katerih oblika je v smešni neskladnosti z veličino katoliške Cerkve.« (Die pädagogische Situation, Tyrolia, Innsbruck 1932, str. 24.) Ta ostra formulacija sicer za naše razmere ne velja v tej trdi obsodbi. Da je pa marsikak pošten nasprotnik imel kdaj podobne občutke, kdo bi si upal to tajiti? Pri takem položaju pa je treba z žalostjo ugotavljati, kako se v Cerkev vedno bolj zanaša tostranski značaj in kako malo je možnosti, da bi se dvignila misel do tistega pojmovanja, kar Cerkev na zemlji resnično je. Njena prava podoba se mnogim odkrije šele med štirimi stenami sobe, ko se je treba posloviti iz tega sveta; za življenje, za časa zdravja, moči in dela je bila v njihovih očeh le politična nasprotnica. Če je danes poudarek vedno močnejši, da se Cerkev namenoma politiki umika, potem je treba gledati v tem vodstvo Duhá, ki Cerkev oživlja.

3. Precejšnje je število tistih, ki hočejo Cerkev pojmovati bolj idealno in z njo v zvezi ne marajo nobene politike. Ti gledajo na Cerkev kot na sistem nravnih resnic. Priznavajo, da ni nobene ideologije, ki bi bila bolj npravno čista. Z občudovanjem zrejo na veličastno stavbo katoliške Cerkve. Duhovna veličina tako organično zaokroženega sistema npravno čiste in dosledne ideologije se jim zdi tako vzvišena, da se Cerkev ne bi smela mešati s tako dvomljivimi nalogami, kakor so politične. Na prvi pogled je to gledanje in pojmovanje silno lepo, toda ob večkratni preizkušnji njihovih izjav je treba vendarle ugotoviti dvoje: a) njihovo znanje o Cerkvi in njeni ideologiji je močno okrnjeno. O kakšni dogmatiki skoraj ni govora. Sistem nravnih resnic tako po svoje prikrajajo in po svoje pojmujejo, da bi se Cerkev odločno branila, ako bi ga kdo hotel v tej obliki podtikati. b) Cerkev stavijo v isto vrsto s filozofskimi sistemi in ideologijami, med katerimi je samo stopinjska razlika večje ali manjše organične doslednosti in zaokroženosti. Tako je tudi v tem navidezno idealnem pojmovanju Cerkev okrnjena v svoji veličini, postavljena v vrsto ideologij, ki človekovega duhá oblikujejo in mu dajejo »svetovni nazor«. Zveličavne milosti po Kristusovem trpljenju in odrešenju tako gledanje ne more razumeti, in dokler ni te zavesti, tako dolgo je Cerkev vedno samo prepričevalna idejna sila brez pomena za večno življenje naših duš. Rekel sem že: če gleda človek v Cerkvi izključno človeški element, je Cerkev vsa revna in s slabostmi obtežena in tudi na videz idealno gledanje na njeno npravno čisto ideologijo vodi končno do resignacije. (Prim.: Božo Vodusek: Mladinski problem, v »Sodobnosti« št. 1/2, 1934, str. 20—26.)

III

Navedeni trojni vidiki so sicer v Cerkvi vedno možni, in močno bi se motil tisti, ki bi jih v imenu čistega katolištva izključeval, a v ospredju na noben način ne morejo stati. Kakor hitro se osamosvojijo, je združeno z njimi polno nevarnosti napačnega umevanja in ravnanja, ki vede ali v ožino ali v pretiravanje. Zato smejo ostati le na svojem podrejenem mestu, da služijo mnogo višji misli in nalogi. Ne, samo v tem trojnem pogledu ni prave veličine katoliške Cerkve, to ni njena celotna podoba, to so samo njeni vodoravni odnosi do človeške družbe, dočim je prava veličina, ako uravnavamo naše razmerje do Boga na kvišku, naravnost navzgor, »da je sveta, katoliška, apostolska, rimska Cerkev skrivnostno telo Gospodovo, srečna nevesta Besede, ki svetu oznanja, kar je slišala iz ust sv. Duhá. Med nebom in zemljo je postavljena, da izmenjava molitve ljudi za nebeške milosti in daruje neprestano v odrešenje sveta Očetu predragoceno kri Sinovo kot večno daritev in najpopolnejšo spravo.« (Donoso Cortes: Der Staat Gottes, Badenia in Karlsruhe, str. 32.) To sveto, vzvišeno in veličastno nalogo ji je dal Bog, da bi človeštvo

vodila v odrešenje in ga povedla v onostransko srečno življenje brez konca. Zato hrani božje zaklade, pridobljene z Odrešenikovo krvjo, z njimi dviga človeka v nadnaravno, nadzemesko, božje življenje otroka božjega. Vseh teh del, ki jih je storil Bog iz usmiljenja in ljubezni, človek ne sme gledati od strani, ampak se jih mora z vsem svojim življenjem okleniti in po njih živeti novo življenje duhovnega človeka. Nihče se ne more iz užaljenosti odpovedati zveličavni sili Cerkve, ker je samo ta pot, da bi človek, poklican od Očeta, od Sina odrešen in po sv. Duhu ljubljen, svoje življenje položil v božje naročje.

Da more Cerkev svojo nalogo vršiti, pa ne zadostuje samo to globoko duhovno doživetje. Človek je iz telesa in duše in vsako spoznanje, vsaka zavest se mu približa po telesno-duhovni poti. Zato interesi duhovnosti ne morejo stati osamljeni nekje v ozadju, ampak je potrebno, da se vsa dobra sredstva postavijo v službo najvišji nalogi. V pravilni podrejenosti ni nevarnosti za njihovo zlorabo, pač pa je nevarnost v njihovi osamosvojitvi. In ker človek tako težko doseže ravnotežje polnosti, zato prav iz te onemoglosti sledita dve nepravilni skrajnosti: a) da se na škodo najvišjemu cilju preveč poudarjajo podrejena sredstva in se tako najvišja misel zamegli; b) da nekateri preveč ožijo njihovo uporabnost. Obema skrajnostima je vzrok človeška omejenost in nad njo se čudovito dviga širokogrudnost avtoritativne Cerkve, ki je stala vedno na stališču, da je kakor široko odprt kot, v katerega gre vse, kar je bitno resničnega in dobrega. A kakor je trenje med duhom in snovjo večno, tako je tudi neprestan boj za ravnotežje med božjim in človeškim. Vse večno bogastvo božjega dela je položeno v krhko posodo človeškega prizadevanja. Radi te velike nesomernosti lahko nastanejo neskladnosti, ki so teoretično razumljive, a praktično bolijo in delajo pohujšanje. Toda prav na tej točki se neprestano opaža velik sofizem: ljudje, katerih dela so v čisto naravnem pojmu dobra in slaba, ki so s krščansko vero v prav taki bitni zvezi kakor njihovi nasprotniki, se istovetijo in so istoveteni s katoliško Cerkvijo, in četudi osebno niso nikaki idealni kristjani, se vendarle z njimi vred stvarno obsoja in napada tudi katoliška Cerkev. K temu sofizmu se vzporeja takoj še drugi: ljudje, ki zaradi tega nad Cerkvijo zdvajajo, pogosto sami ne dajejo nikakega poročstva, da so v svojem življenju objektivni zveličavni moči Cerkve bližji kot tisti, katere obsojajo. Ta popolnoma napačna perspektiva vodi v čisto svojevrstno miselnost, ki na obeh straneh ustvarja usodno ožino. Na eni strani raste grda brezobzirnost, ki izpodmika tla vsaki resni, iskreni volji, na drugi strani pa se vidi nepojmljivo hitro umikanje za avtoritativne zidove, da se kar med nasprotnikovim zamahom izpreminja udarcu namenjena ploskev. To je neplemenita borba, prenesena iz politične arene na duhovno življenje, in ne vodi nikamor razen v zagatna nesoglasja! Res, potrebno je iskreno in ponižno priznanje, da so neskladja med človeškim in božjim elementom v Cerkvi, kakor

je to storil A. U. v »Času« (1933/34, VIII—IX, str. 274—275.), dasi sem mnenja, da bi tisti, na katere dejansko in upravičeno taki očitki letijo, tega ne bi bili zmožni tako ponižno priznati; a na drugi strani naj tudi vedo, da ne bo kritiziranje Cerkve dvignilo, ker je ni še nikoli, ampak, da jo bo dvignila nepremagljiva sila svetosti njenih udov, kakor že tolikokrat poprej. To je edina pot iz zagate, v katero nas taki boji s silo vedejo. Na obeh straneh je treba poudariti, da so božji interesi in zveličanje prvo in da se moramo ukloniti Bogu ter njegovi Cerkvi, kateri je poslal sv. Duhá, da bi jo vodil in posvečeval. Ta vera dá čisto drugačno perspektivo, ki bi nas sprostila in izpeljala na ravnino, na kateri bi bilo medsebojno razumevanje spet možno.

IV

Letos je v »Sodobnosti« v številki 1/2 razglasil Božo Vodušek pod naslovom »Mladinski problem« drugačne misli in drugačno pojmovanje katoliške Cerkve. Ker stoji na stališču, da njegovo gledanje ni samo osebno, ampak mladinsko, je treba proti njemu poudariti, da se tako površno in enostavno ne smejo reševati »problemi«. Mladinstvo je mnogoznačen pojem. Zato v imenu mladinstva tako ni mogoče govoriti.

Veliko so že pisali o mladinskem gibanju in vendar enotne slike še ni nihče podal. Že v tem dejstvu samem je jedro resnice. Enotno sliko je namreč nemogoče dati. Mladinstvo ni organizacija, ampak je kulturni pojav, ki so ga doživeli tisti, kateri so si v letih po svetovni vojni postavljali svoj svetovni nazor. Da so šli mnogi kljub temu mimo mladinstva, je bil vzrok v tem, ker so pač na svetu tudi ljudje, ki živijo čisto svoje življenje v nekakšni brezčasovnosti, katerih duševnost je taka, da bi se bili lahko rodili v kateremkoli veku. To so ljudje, ki stojijo v vrsti od dobrih do slabih, od zelo zmožnih do nezmožnih in katerih lepa lastnost je ta, da se za tok časa ne menijo, da mu ne prisluškujejo. Drugi pa, ki so tesno ob času živeli, so nenadoma neodvisno drug od drugega ugotovili, da imajo podobna gledanja, misli in nazore. Ta čudovita ugotovitev je brez predhodnih priprav in brez formalnih vezi mnoge zvezala v iskreno prijateljstvo in tovarništvo. Zavest idejne skupnosti se je javljala predvsem v odporu do preteklosti. Nikomur ni padlo na um, da bi nabiral člane, ali da bi organiziral; morda še prav radi tega, ker so okrog sebe gledali, kakšna neasimilirana masa se zbira po organizacijah. Krog mladine je zrastel in od časa do časa pokazal težnje, da bi povedal svoje mnenje in svoje nazore. Starejši so nekaj časa gledali to početje pomilovalno, drugi spet vzgojno prizanesljivo. Toda, ker se zadeva ni končala in ker so leta tekla, je nastalo vprašanje, ali bo ta mladina zmožna kdaj prevzeti dediščino starih, ali bo mogla uspešno upravljati, kar so stari zgradili. In mnogi so dvomili. O

kakšnem medsebojnem razumevanju seveda ni bilo mogoče govoriti. Starostni prepad med obema rodovoma je bil prevelik. Vmesni rod je pa z majhnimi izjemami v svojih najboljših ostal na bojnem polju. Preostala peščica je bila premalo močna in preveč odvisna ter je zato ostala brez svojstvene podobe. In tu tiči najgloblja tragika! Nastala je dvojna vrzel, dvojen prepad in dvojen nesporazum: v dobi in starosti. Stala sta si nasproti zavestno oblikujoč princip brez tvorne življenjskosti in vitalno ustvarjajoč princip, ki se je za oblikovnost šele boril (po Terstenjakovo: »Križ«, 1930, št. 1.), ali starost brez stvariteljnosti in mladost z življenjsko polnostjo. (Po Janežičevo: DS 1933 št. 9—10.) Medsebojna oddaljenost je bila globoko utemeljena.

Toda samo ta negativen znak ni mogel dati mladinstvu enotnega lica. Vsak je prišel neodvisno do obračuna s preteklostjo, a v vsakem je našel drugačne osnove v duši, s katerimi se je spojil, da bi z njimi tvoril značaj in osebnost. In od kakovosti teh osnov je bila odvisna tudi kakovost mladinstva pri vsakem posameznem. Zato so se na obeh straneh delale pogreške in krivice. Stari so vsak odpor in vsak pojav enega ali posameznih razumeli kot enoten izraz celotnega mladinstva. Z upravičenostjo bi to delali samo takrat, kadar bi imeli pred seboj organizacijo z enotnim slogom. Tega ni bilo! Zato so v vrednotenju mladinstva vedno posploševali, pa naj je šlo za številna odklanjanja ali za redka priznanja. Na isti način pa tudi mladi niso bili upravičeni govoriti v imenu mladinstva, in treba je priznati, da so se v tem oziru malokdaj spozabili. Upravičeni so bili pa seveda takrat, kadar so branili svoje stališče v zadevah, kjer je bila resnična enotnost. In enotnost je bila v metafizični utemeljenosti nasprotja med mladimi in starimi, ki ga je sprožila globoka duhovna kriza (glej Janežič: V globinah nasprotja, »Dom in Svet« 1933. v št. 9-10.) ne pa v formalnem uporju proti avtoriteti, kakor se večkrat krivično očita. Enotnost je bila tudi v tesnem sožitju s časom, ki je sam s svojo zapletenostjo sprožil globoko problematiko. To je bil klic, ki ga je slišala v prvi vrsti mladost, ker je bil njej namenjen. Ta klic je šel po vsej Evropi, a se ni prenašal po organizacijah in časopisih, marveč je vzniknil samostojno, ker so ga sprožile razmere. Tega mnogi niso mogli razumeti in so iskali čudnih zvez in vplivov knjig vseh mogočih literatur, ker so bili za samoniklost duhovnih gibanj in njihove zakone topi. Vpliv literature je bil sekundaren in mladi niso iz njih živeli, pač pa ob njih, v kolikor je ob čtivu sozvenela njihova lastna duša radi globoke podtalne sorodnosti.

Toda, ko se je vse to doživetje vraščalo v osnove, ki jih je v vsakem posameznem našlo, tedaj se je mladinstvo individualiziralo. Nastale so skupine, ki so se med seboj temeljno ločile, čeprav so vse nosile ime ali očitek mladinstva. Najbrž bo nakazana precej pravilna smer, ako postavim dva vzroka, ki sta vplivala, da ni prišlo do enotne podobe mladinstva.

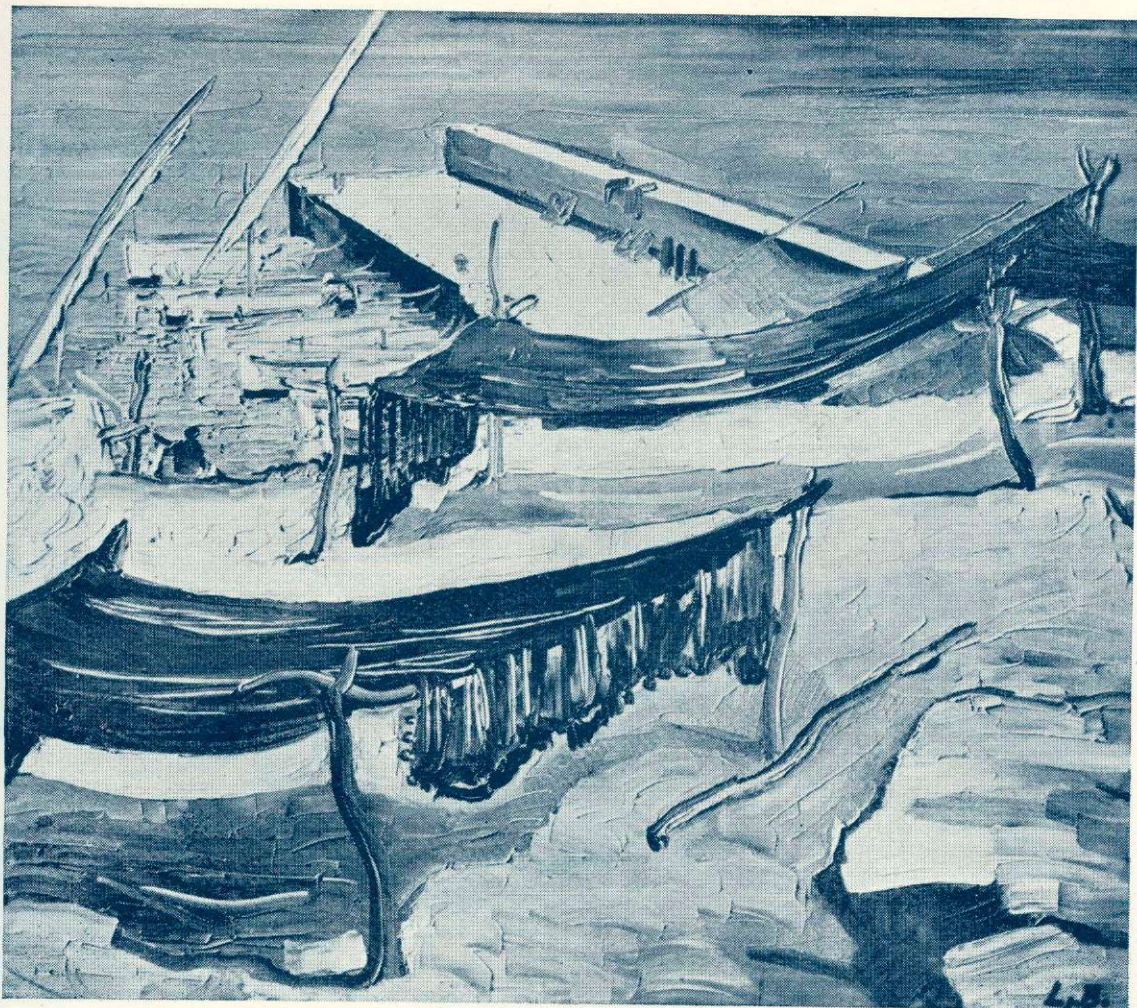
a) Manjkalo je idejne jasnosti. Lepe misli o novem človeku so se utrinjale. Toda treba je bilo silno velike samostojnosti, da so si nekateri mladi ljudje postavili svoje gledanje na življenje. V osnovah je imelo mladinstvo lepo podlago za to, saj je hotelo biti odprto za vse, kar je bitno resničnega in dobrega. Toda pri razglabljanju samega sebe in sveta so našli mnogo, kar ni bilo več bitno resnično in dobro, ampak je bila le še lupina preteklih vrednot. Tiste, ki niso v to smer mislili, je držala sveta tradicija. Razglabljanje je vodilo v skepso. Tu bi bilo potrebno ogromno samostojno delo. Potrebno bi bilo poglobljati se v vsebino katoliške Cerkve in v njej znova zaživeti iz drugačnih globin, kot je živela poprečna okolica. Ker ni bilo ne dela in ne dozorele osebnosti, ki bi kot privlačen svetilnik svetila v vso to problematiko, zato ni prišlo do take idejno-živiljske jasnosti, da bi bilo mogoče govoriti o novem slogu mladine.

b) Manjkalo je tudi npravne moči. Vsaka ideja terja močnega nosivca, da jo uresniči v življenju. Čuvstveno ali smiselno doživetje je sicer lepo in navdušuje, a ne vzdrži. Potrebna je globoka npravna moč osebno svetega življenja. Čim bolj so ideje nadpoprečne, čim bolj so v življenju pozabljene, tem večje npravne moči je treba, da po glasnikih najdejo pot v resnično življenje. Vsaka ideja ima dvojno usodo: ali najde človeka, ki po svoji osebni svetosti vzdrži vse nasprotovanje in jo zmagoslavno ponese v življenje, ali pa naleti na človeka, ki mu sproži globoko miselno doživetje, da jo navdušen vrže v svet, a svet se je ne oklene in zato se konča prvotno navdušenje v resignaciji in večnem zabavljanju. Velika nevarnost je, da bo mladinstvo dalo večno lepim idejam to drugo smer in usodo, ako se bodo v npravnih dejstvih iskali mladinski problemi.

Iz vsega povedanega mora slediti, da tudi gledanje na Cerkev v mladinstvu ne more biti enotno. Če je nekaterim Cerkev nekaj človeškega, ki kot sublimirana oblika vzbuja spoštovanje, a v konkretnem življenju njeni udje dajejo pohujšanje, potem preostane edina pot: resignacija nad ljudmi in njihovo Cerkvijo z npravno čisto ideologijo. Če je Cerkev božja ustanova z zveličavno močjo, če obstoji njena veličina ne v družabnih vplivih, marveč v navpičnostnem razmerju do Boga, če je posredovavka med nebom in zemljo, med Bogom in človekom, če je človekova duša potrebna objektivnega božjega odrešenja in če je naša pot do njega preko Cerkve in duhovnika, ker je bil to večni božji sklep, potem je mladinski problem v tem, da pokaže svojo odprto dušo tudi tej večni objektivni milosti. Vse, kar je majhnega in človeškega v Cerkvi, boli in je vir vedno novih žalosti. Toda pota v tej žalosti vodijo očitvidno narazen, ker nekaterim manjka vere in zavesti, da Cerkev nima namena svojih članov voditi po tem svetu in ne zbirati jih v katoliških taborih zato, da bojujejo uspešen boj s svojimi nasprotniki za zemeljske postojanke, ampak da je njena prvenstvena naloga v tem, da odrešuje in posvečuje naše duše in da vse, karkoli še poleg tega vrši, dela zaradi njene končne naloge. Toda

Sl. 15. VL. BEČIĆ, IZ BOSNE

Sl. 16. LJ. BABIĆ, RIBIŠKE MREŽE

Sl. 17. JOZA KLJAKOVIĆ, ILUSTRACIJA K »SMRTI
SMAIL-AGE ČENGIĆA«

Sl. 18. K. HEGEDUŠIĆ, DEL SLIKE »REKVIZICIJA«

vselej, kadar v ljudeh zavest o njeni prvenstveni dolžnosti postane medla, se vse podrejene naloge in vsa podrejena sredstva postavljajo v luč tostranskih interesov. Vendar tu ni izhoda. Mnogi so ga že iskali po tej poti in so danes pozabljeni ali neljubljeni heretiki. Je pa še ena pot: ako bi imeli veliko, svetniško nravno moč in ako bi ljubili odrešenje in posvečenje duš ter radi njih tudi Cerkev, kakor so jo ljubili svetniki in »kakor jo je ljubil tudi Kristus in samega sebe zanjo dal, da bi jo v vodni kopeli z besedo očistil in jo posvetil; da bi napravil sam sebi slavno Cerkev, da ne bi imela madeža ali gube ali kaj podobnega, ampak, da bi bila sveta in brezmadežna.« Efež. 5, 25—28.

FRANCE BORKO

REŠNJE LUČI

V večer se bela nagnila je breza,
žalosti senca mene doseza.

Ko na holmu zazvoni Ave,
bridkost je v meni že mesec rastoči.

Kmalu pa se približajo rešnje luči iz višave,
da pretemno bi ne bilo mi v noči...

FRANCE BORKO

NOTRE DAME DE PARIS

Vratar zaklepa rano gotski hram,
zročlja pred peto uro s ključi
in zmenja drobno dušico v večni luči.
Postoj, vratar, zapri me v Notre Dame!

Zamaknjen v oken mistični preludij
sem gledal angelov nebeško jato,
kako zapisovali so si v knjigo zlato
ihteče prošnje žalostnih ljudi.

Vratar je čakal, vpil, naj grem —
a jaz ga nisem čul; nekdo igral
na orgle tiho je božični psalm:
svoj mir na zemlji blage volje daj ljudem!

JOŽE KASTELIC

SRCE

Večerni prepir svetlobe in senc
tudi na tvojem obrazu leži,
tudi na tvojem srcu.
Nihče ni brez obraza in sence na nje
nihče, preljuba, ni brez srca.

Kadar sem najbolj močan in trd,
mi ti poljubljaš srce in budiš,
kadar sem najbolj vesel in tvoj,
mi ga stiska, ustavlja smrt.

Nihče, preljuba, ni brez srca,
na tvojih prsih večer leži,
tema nama blodi dobro kri,
vihar pleše z nama in srci tepta.

JOŽE KASTELIC

VERA

V globini sanj samotnega srca
razbiram tiho vernost otroških dni.
Bog je bil blizu, sredi sveta,
na mojih potih je hodil in stal.

Zdaj vidim jasno, prazno pot,
na svetu polno brezbožnih ljudi.
In vendar čakam, da pride odkod
in mi potrdi o sebi moj sen.

Vsa moja pota so shojena zanj:
samotna so, tiha in polna trnjevih rož,
tiha vernost otroških dni plaka na njih,
med trnjem trpi teman mlad mož.

Vsi drugi ljudje trpe z menoj:
 na rôkah teži nas verig obroč,
 omočen kruh z vinom nam usta greni —
 Bog, pridi, daj nam, daj Veliko noč.

JOŽE KASTELIC

VOJAK

Hrepenenje jutra me budi
 iz vdanih sanj
 kot cvet, ki spi vso noč na trati.

Solnce vstaja iz morja
 in se vozi na nebo.
 Zvésto kakor ni nihče
 na zemlji ali pod zemljó.
 Ljudje prihajajo in spet gredo
 in jih nekoč ni več nazaj.

Kako pa solnčni je sijaj
 svetel in zvest!
 Obsveti vsak dan črte novih cest,
 kot verna priča gleda vsak dan moje nove boje.

Zvečer se tiho potopi v temo
 in tudi jaz k počitku grem.
 Solnce mora zgodaj vstati,
 jaz se moram bojevati
 in na bojnem polju pasti.

KDOR BI RAD BIL ČLOVEK

I

Po kolniku gre Marjeta Lešnikova, nekoliko visoka ženska pet in tridesetih let, dozdej neporočena. Na desno nogo šepa, in to ni majhna napaka, s katero je Bog opremil tako neznatno bitje, kakor je prav Marjeta Lešnikova. Bog bi bil lahko ošepavil kateregakoli milijonarja, ne da bi to bilo kaj hudega, saj mu je zato dal bogastva. Marjeti Lešnikovi pa ni dal ničesar. Njej ni dal niti lepote in to je najmanj, česar bi Marjeta potrebovala. Njen obraz je podolgovat, nekam zaspan in utrujen, kakor bi se na njem zrcalil ves dolgčas življenja.

Rodila se je izven zakona, kar ni bila majhna stvar. Mati se je kesneje poročila in njen polbrat, ki se je rodil že v zakonu, je bil zaradi tega na boljšem. Oče mu je zapustil sicer neveliko posestvo, vendar se mu ni bilo treba pritoževati. Marjeta pa je imela samo majhen, kmečki oral zemlje. In ta polbrat jo je imel pri hiši zaradi tega oral; ona se itak ne bo nikdar poročila in po smrti bo zapustila to zemljo njegovim otrokom.

Ko je bilo Marjeti dvajset let, je tudi ta oralček imel svojo vrednost in Marjeta bi se bila prav lahko poročila, vsaj v skromno mesto. Kajpa — snubci niso bili najboljši, zlasti Lajoš Balažek, ki je takisto šepal, pa še na levo nogo. Ne, se je zmrdovala Marjeta, ako ni boljših, pa tudi teh nočem. In res jih ni hotela, zaradi česar je ostala samska vse do teh dni. Seveda, to je napravila pri svojih dvajsetih letih. Od takrat pa do danes je minilo petnajst let in med tem se je marsikaj spremenilo.

Vse bo šlo najlepše naprej po tej že izhojeni poti, Marjeta ne bo doživela ničesar posebnega več: njena pot je ravno začrtana. Človeku ne bi bilo treba niti na prste stopiti, in že bi pregledal vse življenje do smrti, do zatona. Nikakih stranpoti, nikakih postankov, ne več razočaranj in presenečenj; hodila bo slejkoprej kam na majhno delo, prala bo pri gospodi, za kar dobi kakšen dinar za boljše čase in kaj boljšega pojé kdaj pa kdaj pri gospodi; imela bo svoje skromne, svetu prikrite sanje, postarala se bo počasi, bo pobožna, zgled vsem drugim ljudem; naposled umre, dobi na grob lesen jelšev križ, saj bo prav, ako ta križ čimprej strohni. Nihče se je nikdar ne bo spominjal, saj nima pomena spominjati se tako brezpomembnih ljudi, kakor je Marjeta Lešnikova.

Marjeta Lešnikova gre po kolniku. Na obe strani kolnika so vrtovi, z majhnimi kmečkimi hišami, lepo belimi, z rožami v oknih in s cve-točimi vrtovi spredaj. Na te vrtove in hiše sije poletno solnce. To solnce je vroče in žge človeka: mika te prijetna senca, ki je pod

košatimi jablanami; legel bi v to senco, v mehko travo in sanjajoč počival; življenje bi šlo mimo tebe in tebi ne bi bilo treba brozgati po njem.

Ljudje gredo na delo; čas košnje je in zdaj v opoldanski vročini je treba sušiti. Samo otroci, psi, kure in race, ti imajo časa na pretek in kričijo, ali pa zdehajo. Ti pa racaš po kolniku, kjer vedno občutiš na podplatih žgoč prah, ki se ti zajeda med prste na nogah, skoraj dremuckaš, a med vsem tem razmišljaš, sanjariš o samih drobnih stvarih, se skušaš razburjati nad ljudmi, ki jih srečuješ, misliš škodoželjno o takem dekletu, kakor je ta-le Sitarjeva Kajca, ki jo srečaš na kolniku, mlado osemnajstletno dekletce, ki so ji prsi komaj rahlo napete in diha iz nje sama mladost. Kajpa — Kajca se smehlja, kakor vedno, in nič ne misli na to, kako je ljudem zoprno, ako se ti vedno smehljaš. Ljudje na splošno imajo strašno mnogo napak; najrazličnejše, skoraj nemogoče drobnarije se jih drže. Ta-le Pintaričeva Mariča: bogve, kaj neki misli taka mlada ženska, ki ji mož pohajkuje po svetu, ona pa doma živi z drugimi. Bogve, zakaj ima Lackov tako postrani klobuk, smrkelj, saj se mu še materino mleko pozna na ustnih.

To je: kadar je človek zagrenjen, mora do smrti nekaj kuhati v sebi, sovražiti ljudi; vsi, ki jih srečuješ, so ti na poti. Najbolje bi bilo, da bi bil sam na svetu. To zato, ker čutiš, da ti nisi kakor drugi ljudje, da ti nečesa posebnega manjka, zaradi česar ne moreš biti to, kar so oni, ne moreš biti človek. Malo je prav za prav treba, da postaneš človek, povprečen človek, ampak Marjeta čuti, da niti tega nima. Biti to, kar so ljudje, to je najvišje, česar si moreš želeti. Marjeta pa je šepava, samska, popolnoma odveč na svetu. Kaj bi bilo, da nje ni na svetu? Nič. Nihče ne bi nikdar čutil potrebe, da bi govoril o njej, nikake vrzeli ne bi bilo zaradi nje. Nasprotno, Marjeta je kakor krasta na človeškem telesu. Krasta spada na telo, ampak telo je s tem grdo, medtem ko bi sicer bilo lepo, prijetno.

Kdaj, Marjeta Lešnikova, boš postala to, kar so vsi drugi?

Takole gre Marjeta Lešnikova po cesti; sliši, kako njena desna noga zastaja, poje. Ta pesem ni, kakor pri zdravih ljudeh, ta-ta, ta-ta; marveč: tatá, tatá, kakor bi godci igrali šamarjanko: šadrá, šadrá. In prav na to jo spomni smrkovec izza plota: poje po njenem zastajajočem koraku: Šadrá, šadrá, kolačeka dva. Marjeta bi planila za njim in ga do smrti lasala, ako se ne bi osmešila, ker ga ne bi mogla ujeti. Tega so starši krivi, da so otroci tako slabo vzgojeni. Kaj bi se moralo zgoditi, da bi Marjeta postala kakor drugi ljudje, da ne bi nihče gledal za njo posmehljivo, temveč da bi si vsakdo, kdor bi jo videl, želel biti v njeni koži?! O — kako malo bi bilo treba za to!

»Marjeta Lešnikova, pismo imaš!«

Marjeta se je zmrdnila nad poštarjem, ki ji je povedal to stvar. Oh, kako so jo ob neki priliki potegnili s takšnim pismom. Nekdo ga je v vasi napisal, nalepil nanj znamko iz Amerike, in potlej so ji ga izročili. Marjeta je bila vsa iz sebe: takšna sreča! V Ameriki je živela

njena sestra, prava sestra, nezakonski otrok, kakor ona sama, in Marjeta je verjela, da je pismo iz Amerike, čeprav ji ona ni nikdar pisala. Naposled pa sramota, ko se je izvedelo, kako je s pismom. In še danes se ji zlobni ljudje posmehujejo.

»Figo, če češ,« je odvrnila Marjeta. »Le delaj se norca, le!«

Šla je dalje. A poštar je stopil za njo in se je zaklinjal pri Bogu in Mariji, da ima res pismo zanjo. Naposled ji ga je stisnil v roko. Marjeta je zaničljivo pogledala naslov, in nato, da bi se izkazala pred poštarjem, da ni tako neumna, je raztrgala pismo na dvoje in ga vrgla na tla. Poštar pa se je sklonil za pismom in rekel, naj vendar ne bo tako neumna, ko je res dobila pismo. Saj to ni pisano, temveč tiskano.

Pismo res ni bilo z roko pisano, temveč s strojem, kar je Marjeto na eni strani pomirilo, na drugi pa jo navdalo s še večjo nezaupljivostjo. Ne, tu v vasi ga ni nihče tiskal, saj ima samo župnik takšen stroj, župnik pa je preveč častitljiv mož, da bi bil med vaškimi zarotniki. In preveč dobra sta si z župnikom, ko je ona v Marijini družbi.

Zložila je pismo in ga skušala prebrati. Razumela ni mnogo, a čelo se ji je vendar orosilo.

»Daj, da ti preberem,« je rekel poštar, mlad možak.

»Figo,« je odvrnila, »da boš lagal! Poznam te dobro.«

K župniku pojdem, si je dejala. Obrnila se je in zavila na farovž. Župnika je našla na vrtu v utici. Prebiral je nekakšno črno knjigo, kakor župniki vedno delajo, ako jih kdo obišče. Marjeta je spoštljivo pozdravila. Bila je pri njem dobro zapisana: skoraj vsak dan je hodila k maši, krasila cerkev ob sobotnih večerih za nedeljo, in sploh se je vrtela v tej okolici. Župnik, možak petdesetih let, če ne več, častitljiv, kakor vsi župniki, ji je ponudil stol nasproti sebi. Marjeta je to imela za veliko stvar, in na tretji prigovor le sedla.

»To mi naj preberejo,« je rekla župniku in pomolila predenj pismo, na dvoje raztrgano.

Župnik je pogledal najprej naslov, potlej pa pismo preletel z očmi zase in ga nato prebral na glas. V pismu je bilo, da Marjeta Lešnikova dobi sedemdeset tisoč dinarjev po svoji sestri, ki je umrla v Ameriki.

Marjeta se ni ganila. Prsti so se ji rahlo tresli in se nenadoma spotili. Njene oči, prej radovedne, so zdaj postale vlažne. Gledale so naravnost v župnika, pa ga niso videle. Že davno potem, ko je župnik obmolnil, je ona še gledala vanj.

»Sedemdeset tisoč?« je dejala komaj slišno.

»Prav toliko,« je odvrnil župnik.

»Pa ni morda pismo ponarejeno? Enkrat so mi ponaredili pismo in me imeli za norca.«

»Ne, Marjeta, pismo ni ponarejeno, temveč pravo.«

»Naj mi ga dajo, da si ga ogledam,« je naposled zinila. Vzela je pismo s tresočo se roko in si ga ogledala od vseh strani. S strojem pisane črke so bile živahne. Niso stale pri miru, temveč kot bi se

sprehajale po belem papirju. Nato ga je vrnila župniku: »Naj mi ga še enkrat preberejo.«

»Naj pa bo,« se je nasmehnil župnik in bral znova. Kajpa, pismo je pismo in se ne more spremeniti, ako je tako pisano.

»Sedemdeset tisoč,« je ponavljala in gledala sinje nebo. Rahle meglice so plavale na obzorju. »Ali so oni že kdaj videli toliko denarja na enem kupčku?« Župnik se je smehljal. »Jaz,« je nadaljevala, »ga še nisem nikoli toliko videla. Bog ve, kako more biti onemu, ki ima vedno toliko denarja, in morda še več.«

Župnik se je še vedno dobrodušno smehljal in jo gledal.

»Naj bo,« je dejala naposled, ko se je dvignila. »Ako bo res, dam nekaj cerkvi, da boste molili zame in za mojo srečo. A tudi za mojo sestro boste molili in za mater. Nekaj pa dam revežem. Z drugim pa že kaj ukrenem. Saj mislim, da se s tolikim denarjem lahko živi?«

»Tisto pa, Marjeta.«

Ko je odhajala, je poljubila župniku roko, kakor bi ji on sam dal tolikšno srečo. Pozabila je na svojo počasno nogo. Svet se je prerajal, sredi tega sveta je stala ona. Solnce se je razlivalo samo po njej. Zdaj ni poslušala otrok, ki so kričali za njo: Šadrá.

II

Doma je prav za prav velik kup revščine. Pa kaj njej ta revščina, saj ni njena. Tako so uredili, da je ta njen polbrat dobil nekaj oralov zemlje, da se je oženil domov in imel nekaj otrok. Živeli so vendarle. Marjeta jim je zavidala. Čeprav je imela svoj delež pri hiši s svojim oralom zemlje, je bilo pred njo vendar vse zaprto. Prepirla se je z njimi, seve, vedno brez uspeha. O, mnogo takih vsakdanjih sporov je bilo med njimi! Najbrž bi se to vleklo do njene smrti, ki so ji jo vsi tako želeli. Saj je morala sama vedeti, da ji žele smrti, ker jim je v napotje. Nič ni prijetna taka stvar: biti v napotje ljudem.

Brat pa je imel nesrečo, da se je prav tistega dne znesel nad njo. Očital ji je, da bi samo jedla pri hiši, delala pa nič. Drugekrati bi bil iz tega nastal prepir, dokler se naposled Marjeta ne bi bila srdita umaknila. Tokrat pa je bila Marjeta dobro oborožena.

»Saj ti ne bom več jedla, ne boj se,« je dejala in nemajhna zadovoljnost jo je obšla. Privlekla je iz žepa pismo, ki ga je dobila, ga pomolila bratu pred nos, rekoč: »Na, preberi si.« Med tem pa je sama jedla dalje, kakor da to pismo sploh ni važno. Brat je skušal prebrati pismo, pa mu ni šlo. Zato je poklical na pomoč ženo, majhno, jezikavo ženščino, ki se je vedno zjedala. A tudi žena se ni mnogo spoznala na takšno pisavo, zaradi česar so poklicali najstarejšo hčerko, ki je hodila zadnje leto v šolo. Kajpa — tako je bilo v pismu, kakor je bil rekel župnik: Marjeta dobi iz Amerike sedemdeset tisoč. Brat Toni je dvignil roko in se čohal pod brado. To je pomenilo, da nekaj premišlja, in sicer nekaj takega, kar je samoposebi zelo jasno.

»Prokleta,« je dejal naposled. »Preberi še enkrat, Kajca, in pazi na to, ali prihaja denar nam, ali njej.«

»Prav vam prihaja ta denar,« se je zarežala Marjeta. »Kaj pa ste ji vi? Saj ji niste skoraj nič v rodu. Sicer pa si le premisli, kako je tvoj oče ravnal z nama. Bili sva pri hiši kakor živina. O — nikar ne misli, da sem vse pozabila. Zdaj le obujaj kesanje.«

»Čudovito govoriš, kakor da se ti je kdaj zgodila kakšna krivica. Mislim, da se prezgodaj veseliš. Pred sodnike stopim in jim povem: Gospoda sodniki! Pokojna je bila tudi moja sestra. Jaz imam štiri otroke. Marjeta pa nima nič otrok. Kaj bo njej ves ta denar? Zapravi ga in pojde vse po zlu. Če se pa pravično razdeli, bo meni pomagano in ona bo imela še dovolj. Pri naši hiši biva, jé, oblačimo jo, in vse to samo zaradi tistega oralca zemlje, ki ni tako nič vreden. Boš videla, sodniki drugače gledajo na to stvar kakor ti.«

»Le pojdi,« je dejala. »Ne bodo ti verjeli.« Režala se je zadovoljno. Sicer pa je njen ugled v družini nenadoma zrastel. Kajpa, da so ji močno zavidali.

Marjeta Lešnikova je bila zdaj imenitna ženska v vasi. Nihče več ni o čem drugem govoril, kakor o Marjeti Lešnikovi in o njenem denarju. Vidite, takole neznatno bitje, kakor je prav ta Marjeta, ki je doslej ni nihče upošteval, temveč smo ji nekako milostno dovoljevali, da živi, da se kotali po cestah s svojo šepavo nogo, da premišlja, dovoljevali smo ji, da sedi v cerkvi, da je vpisana v žensko družbo — vse to z nekim usmiljenjem; naposled smo ji dovolili, da sploh živi, ker ni v napotje svetu, ta Marjeta je zdaj nenadoma tako važna, tako rekoč središče naše vasi. Nihče več ne vidi njene pokvarjene noge, temveč, kakor bi okoli Marjete plesali sami težki dinarji; kjer sedi, se zdi, da sedi na samem denarju, če leži, se najbrž pokriva z dinarji namesto z odejo. Kako pa je tebi pri srcu, Marjeta Lešnikova?!

Marjeta je doumela, da se svet prav lahko suče okoli ene same osebe. Tudi ona je postala človek. Nič več ne bo racala ob strani ljudi, temveč bo šla sredi njih, prav tako važna bo, kakor so vsi drugi. Njen obraz ni več dolgočasen, njene oči niso več trudne, vanje se je naselilo življenje.

III

Lajoš Balažek je bil svoje dni velik fakin, pretepač, pijanec, celo razbojnik. In ta falot se je pred leti prišel ponujat Marjeti Lešnikovi, da bi jo vzel za ženo. Marjeta Lešnikova je imela oral svoje zemlje, on pa je bil zidarski pomočnik in ni slabo služil, da ni vsega sproti zapil. Bil je nevisoke rasti, vesel, sicer pa ne zloben. V osemnajstem letu se je z nekom metal in si premeknil nogo, tako so rekli, in od tistih dob je šepal. Zdaj je bil že sredi življenja, štirideset mu je bilo, a bil je velik ženskar. Zidar pa je bil dober, povsod so ga radi imeli, ker je bil vesel.

Pa se je Marjeta srečala s tem svojim nekdanjim snubcem, ki ga je tedaj nelepo zavrnila. Prav slučajno sta se srečala. Marjeta je ždela v gostilni, ker je hodila v mestece zaradi denarja. Zdaj si je že upala privoščiti to in ono.

Tedaj je vstopil Lajoš in obstal pri durih, ko je zagledal Marjeto.

»Margo!« je vzkliknil ves vzradoščen. Tako jo je samo on klical, iz nekdanjih dni. »Kaj tu delaš? Kaj je s teboj?!«

»Kaj naj bi bilo?« je vprašala mirno. Ohranila je pri vsem čudovit mir. Nič ni hotela pokazati, da se je kaj zgodilo. »Živimo tako pomalem,« je nadaljevala. »A ti? Slišala sem, da se spet ženiš?«

»Vraga se ženim,« je odvrnil. »Čemu pa? Ali ni bolje tako živeti?«

»Bolje,« je prikimala.

»Saj dovoliš, da prisedem k tebi?« je vprašal dalje. Že je sedel k njej na klop in naročil liter vina. »Saj boš pila pri meni, kljub temu, da me sovražiš?«

Prikimala je. Potlej sta se na dolgo in široko menila. Bilo je mnogo stvari, predvsem iz nekdanjih lepih časov, ko sta se še ženila skupaj. »O,« je rekel on, »če bi bila tedaj hotela mene vzeti, bi danes že imela svojo hišo. Tudi zemlje bi kaj imela. Vidiš, jaz dobro zaslužim, vedno je dovolj dela. A čemu mi bo zdaj denar? Ne potrebujem ga. Prav za prav — ali se ti nisi naveličala takšnega življenja?«

»Kakšnega?« je vprašala.

»No — tega, ki ga živiš. Kaj pa si zdaj? Nič. Vidiš, to je tisto. Ako hočeš biti človek, moraš živeti, kakor živijo vsi drugi. Tako pa se kotliš brez smisla po svetu. Vidiš, že to, ako imaš vsaj enega otroka, že to ti daje večji pomen. Hotel sem vzeti neko žensko samo zaradi otrok —.«

»Lažeš,« mu je mirno segla v besedo.

»Lažem,« se je umaknil užaljeno.

»No — le pripoveduj dalje.«

»Pa če lažem —.«

»Pa laži dalje. Kaj je bilo s tisto žensko? Že vem, kaj so tebi ženske, in kaj otroci. Tebi je vsaka ženska dobra, samo, da se te preveč ne brani.«

»Pa naj bo po tvojem,« je obmolknil užaljen.

Tedaj je ona privlekla iz žepa tisto znamenito pismo in mu ga pomolila pred nos. »To si preberi, ako znaš brati.«

»Mislim, da znam, saj večkrat berem to in ono.« Sklonil se je nad pismo in počasi razbiral. Ozrl se je po njej in čez čaz vzkliknil, ves presenečen:

»Za Boga svetega, Margo, kaj se je zgodilo?!«

»Saj vidiš,« je rekla mirno.

»Prokleta, saj boš skoraj milijonarka.«

»Kaj to! To ni nič posebnega.«

»Kako? Nič posebnega? Ne delaj se norca, da te Bog ne kaznuje in denar ne pride, ako ga še nimaš v rokah. Sicer pa,« in prešel je iz

zanosa v veliko potrtoost, ki se mu je zrcalila tudi na obrazu, »zdaj midva nimava več česa skupaj iskati. Zbogom, Margo. Bodi mi zdrava. Jaz sem proti tebi berač. Tebi se bo življenje nasmejalo. Zbogom,« je dejal in se dvignil, da bi šel.

»Ne delaj neumnosti,« je rekla in ga ujela za rokav. »Kdo te pa odganja?!«

»Res, da me ne odganjaš; a kaj to, kaj sem jaz proti tebi. Eh, Margo. Kako je bilo včasih. Dobro, da se nisva vzela. Kaj bi pa bilo zdaj? Ti bi bila bogata, mene bi odganjala. A rad sem te le imel.«

»Lažeš,« je odvrnila mirno, »rad me nisi imel. Saj še zdaj hodiš h Kocetki.«

»Kdo ti je pa to nalagal? Kdaj že nisem bil pri Kocetki! Sploh sem sklenil, da več nikamor ne stopim.«

»Oh, ne govori, saj te poznam.«

»Poznaš me!« je vzkliknil. »Sicer pa — povej mi, kaj naj počnem? Vidiš, ko sem bil še pošten — in to boš priznala, da sem bil včasih tudi jaz pošten — sem prišel k tebi. Margo, sem dejal, ali bi me hotela za moža? Kaj pa si ti rekla? Šepavca bi jemala? Da bi pa vsaj oba na isto nogo šepala, si rekla. Tako bo pa, kot bi phala proso, kadar bova kam šla. Zato sem se predal življenju. Saj nima pomena. Življenje res nima nikakega pomena. Zate — o ja! Ti postaneš zdaj kakor so drugi ljudje, ti boš živela med njimi in nihče te ne bo podcenjeval. Premišljal sem včasih, kaj je treba, da postaneš človek, da si kakor drugi ljudje. Zdaj vidim na tebi. Prej so se ti vsi smejali. Poslej te bodo spoštovali. Poželela si boš lahko vsega, kar se ti bo zdelo. Jaz pa nočem postati več človek. Pijanec sem, hodim k ženskam, zame ni nikakih prepovedi.«

»Greh te mika, to je. Zakaj pa jaz živim spodobno, ha?«

»Ti! Tebi je to laže, ti si ženska. Ti se niti ne upaš vsega storiti. Vidiš, jaz sem pa delavec. Delavci so znani, da so drugačni kakor kmetje. Vi še nekaj držite na to, kar vam v cerkvi pravijo. Mi pa nismo nič, mi nismo več ljudje. Zato se malo napiješ, delaš, kar se ti zdi, ker ti ni treba dajati odgovora. Komu ga boš pa dajal, ako nisi človek?«

»Brezbožno govoriš. Tak si, kakor si bil vedno. A zakaj ne bi mislil na to, da se vse lahko spremeni? Vidiš, kdaj sem pa jaz mislila, da bo tako prišlo? Nikoli. Vsi so se mi smejali. Bila sem neumna.« Tako sta se pogovarjala, dokler ni on vprašal:

»A to mi povej, kaj boš počela s tolikim denarjem?«

Pomislila je. »Ne vem,« je odvrnila. »Nisem še premislila. Sploh je toliko stvari, da ne vem, za katero bi se odločila. Tako sem si mislila: Hišo bi si kupila. To je prvo, da imaš svojo streho, da nisi nikomur v napotje. Potlej je treba zemlje, da na svojem živiš, kajti hiša še nikakor ni dovolj. Treba je živine in vsega drugega. Sploh pa moram vse premisliti. Ne vem, ali ne bi bilo najbolje, odseliti se v mesto in tam začeti kaj pametnega. To moram dobro pretuhtati. Čemu prav za prav bi se potikala po vaseh?«

»Kaj ti! Pred teboj je široka pot. Kamor se ti bo hotelo, pa pojdeš. A včasih se le spomni name. Jaz sem ubog, skromen zidar. O — da bi mogel biti tvoj sluga, da bi hodil samo zate nakupovat, česar bi si želela. Samo tega si želim.«

»Ne govori neumnosti, Lajči. A če hočeš, da ti bom dobra, moraš pozabiti na druge ženske.« In počasi je iztegnila svojo roko in gladila njegovo.

Ko sta se vračala, je bila Marjeta nekoliko trudna. Noge so ji odpovedovale. In ko se je drugega dne zbudila, je nejasno pomislila na včerajšnji dan, in zdelo se ji je neumno, kar je počela z Lajčijem. Zamahnila je z roko. Naj gre on svojo pot, jaz pa pojdem svojo.

IV

Prva polovica denarja je prispela. Štirideset tisoč. Bil je to véliki dan. Solnce je tokrat bilo jasnejše. Smejalo se je široko z neba tako ubogemu bitju, kot je bila še pred dnevi Marjeta Lešnikova. Mestne hiše so postale skromne, domače. Marjeti je bilo prijetno med njimi: tu bi ostala in se ne bi nikdar več vrnila v vas. Tam je vendar vse tako tesno, siromašno, da je človeka skoraj sram tiste revščine. Tu bi si oblekla lepo krilo, kakor jih nosijo mestne ženske. Hodila bi po teh tlakovanih cestah, na glavi bi imela lep klobuk, ali pa bi bila razoglava, in nihče ne bi nikdar vedel, da se je rodila v vasi. A če bi vedeli, bi rekli: Poglejte, to je tista Marjeta Lešnikova, ki je došla z Amerike sedemdeset tisoč. Nihče ne bi gledal na njeno šepavo nogo, temveč bi vsakdo mislil samo na tistih sedemdeset tisoč.

Ona pa je krenila nekam na skrivno mesto in tam podšila denar pod podlogo v obleki. Potlej se je odpravila v gostilno. Tam je sedela med samimi tujimi ljudmi. Ljudje so govorili o vseh mogočih stvareh, le o tem ne, da je Marjeta dobila denar. Kdo pa jo je tu poznal? Nihče. Vsakdo ima svoje stvari, za katere se briga. Naročila si je jedi. Toda natakarkar jo je nezaupno gledal, kakor bi se bal, da ne bo mogla plačati. Kmetice, kakor je bila na videz Marjeta, si naročajo samo juho, kruh pa prinesejo s seboj, da manj plačajo. Marjeta pa je naročila mnogo dobrih stvari. Zaželela si jih je. Ona še ni nikdar sedela pri polni, z dobrimi stvarmi obloženi mizi. In da ne bi natakarkar še sumil, je privlekla iz žepa polno perišče drobiža in ga pomolila natakarkarju pred nos: »Na, da me ne boš tako sumljivo gledal.« In natakarkar je res dobil spoštovanje pred njo: globoko se je priklonil. To je dobro, je mislila Marjeta. Treba se je igrati z denarjem pa se ti ljudje klanjajo.

Tedaj se je priklatil v isto gostilno Lajoš Balažek. Prav slučajno, je rekel, fakin. Marjeta mu ni verjela, a vesela ga je le bila. Visoko je dvignil svoj klobuk, kakor bi se odkril tajniku na vasi.

»Kaj pa tu delaš, Margo?« je vprašal skromno.

»Po denar sem prišla,« je odvrnila malomarno. »Sedi, da me ne boš tako oddaleč zijal.« Sedel je skromno in nič ni rekel na te besede,

ki so bile skoraj malo zaničljive, milostne. Ko je natakark stregel njej, je naročila še zanj. Tedaj je rekla, naj odprejo radio, da bi rada poslušala. To ji je Lajoš povedal, da je v tisti škatli radio, ki poje. In radio je res zapiskal. Poslušala je, a čuditi se ni hotela preveč.

»To je iz Budapešte,« je dejal Lajoš, ki je poznal te stvari. »Cigani igrajo.« Prikimala je; godba ji je prijala.

»Ali si ti že bila v Budapešti?« je vprašal on dalje. »Jaz sem bil tam pred leti.«

»Nisem še bila v mestu,« je odvrnila in malce sram jo je bilo. »Pripoveduj mi, kako je tam.« In Lajoš Balažek je začel na dolgo in široko pripovedovati o mestu, o ulicah, o velikih cerkvah, o gledališčih, o kinih, o kavarnah, kjer neprestano, vse večere igrajo cigani, gospoda pa srebajo kavo in berejo časopise. Ženske se bleščijo v lepih oblekah, kakor solnce, kadar posije v svetlo steklo. Od njih pa prihaja tisti prijetni vonj, ki bi te uspaval, da bi samo duhal ves dan in si ne bi želel ničesar drugega. »Eh, ko bi človek mogel, da bi samo še enkrat prišel v takšno veliko mesto in se malo raztegnil in sprehodil —«. Poslušala je molče, toda njene oči so dobile čuden soj. Potlej je naročala pijače in silila v Lajoša, naj pije, kolikor more. Tudi sama je pila in njene oči so postajale počasi motne.

»To moram enkrat videti,« je rekla, ko je vstajala, da bi šla.

Že prej pa ji je padla v glavo čudna misel: tako se vendar ne more vrniti domov, kakor je prišla sem. V tej dolgi, ponošeni janki, v kateri jo je bilo že dolgo sram, da se skoraj ni upala v cerkev. Kakor bi vsi gledali to njeno ponošeno krilo in se ji posmehovali. Tudi jopa je bila slaba.

»Kam greš, Margo?« je vprašal Lajoš.

»V trgovino,« je odvrnila kratko. Moral ji je slediti. Pri vsakem oknu sta postala in si ogledovala. Tu zdaj ni bilo nič takega, česar si ne bi mogla privoščiti, ako bi ji ugajalo. Naposled pa sta se ustavila pred trgovino, kjer so visele zgotovljene obleke. Da, nekaj takega, je rekla proti Lajošu. Ko sta prišla iz trgovine, je bila podobna dekletom, ki služijo v mestu. Drugače so oblečena, kakor ona na kmetih, a vendar jih spoznaš, da so tudi ta s kmetov.

»Zdaj si cela gospa!« je vzkliknil Lajoš. Premagala je tisto neprijetnost, ki jo je sprva obšla nad to obleko. Delala se je, kakor bi že od nekdaj nosila kaj takega. Toda hkratu je čutila neprijetnost tega kratkega krila, ki ji ni zakrilo meč. In zdelo se ji je, da je postala prav zdaj smešna zaradi svoje šepave noge. Pa se je le otresla tega nerazpoloženja in si dejala, da tako pač mora biti. Tisti, ki prihajajo od spodaj gor, imajo sprva vedno tak občutek, kakor tudi oni, ki padejo od zgoraj dol. Počasi pa se bo vendar zdelo, da je taka obleka prirasla na njeno telo. Ne sme na to misliti. In res ni mislila na te stvari. A da bi tudi Lajoš na kaj drugega mislil, mu je kupila nov klobuk, prav čeden klobuk. Sama je izbirala, in metala vstran, dokler ni našla pravega in rekla: Ta je zate.

Izmislila pa si je še vse boljšo stvar: domov vendar ne sme priti, kakor kadar kmetica nese v mesto domače pridelke na prodajo. Treba je igrati pred ljudmi, da bodo imeli spoštovanje pred teboj. Naročila je avto. To je bil velik dogodek, vreden Marjete Lešnikove. Koliko takih stvari je bilo potreba, da je Marjeta postala človek, navaden, povprečen človek, kakor so drugi že od rojstva. Z njo se je pripeljal Lajoš Balažek.

Doma so bili kajpa vsi iz sebe. To je: Marjeta je dobila denar, in nič ni kazalo, kakor je upal Toni, da bo sodišče Marjeto prisililo, da bi si denar razdelili. Marjeta je bila edini gospodar denarja in je lahko z njim počela, kar se ji je zdelo. Toni je sam potreboval denarja, in zato se mu je zdelo popolnoma naravno, da ji je dal osnažiti majhno sobo, postaviti tja njeno posteljo, lepo pregrniti in prezračiti. Kajpa — kleti je moral zraven, to je bila njegova navada. Neprijetna stvar je, kadar dobi denar takšna ženska, ki ga sploh ne potrebuje; kdor ga pa potrebuje, ga pa ne dobi. Prav nič se niso začudili, ko je avtomobil obstal pred vrati na kolniku. Samo stari se je čohal po bradi in to je pomenilo, da nekaj ni v redu, dasi je samoposebi razumljivo. Malce so se sramovali tega njenega dejanja, predvsem, ker so se ljudje po vasi posmehovali. Kajpa — z gledovanja je bilo več kot dovolj in posmehovanja in prerokovanja za bodočnost. Toda če je koga bodočnost kaj brigala, brez dvoma ni bila to Marjeta Lešnikova. Prav mirno je stopila iz avtomobila, za njo pa je šel Lajoš Balažek. Tokrat ju ni bilo sram, da sta oba šepala, in celo vsak na drugo nogo. Tako je! Kdor ima denar, ta lahko šepa na obe nogi. Nič več nisi zasramovano, zaničevano bitje. Postaneš človek, dvigneš se nad vso to povprečnost in zdi se ti, da solnce samo zate sije.

Opazila je vso skrb domačih, ki so ji jo začeli posvečati, mimogrede je rekla Toniju:

»Ne boj se, vse to ti poplačam.« Na srečo se je v mestu spomnila njegovih otrok in jim za zdaj nekaj kupila. Malomarno je porinila zavitek Tonijeve ženi: »To je za otroke.«

Majhen dar je bil dan z veliko kretnjo in sprejet z globoko hvaležnostjo.

V

Marjeta Lešnikova je bila zdaj kakor so drugi ljudje, celo več je bila. Poslej ni bilo nič posebnega. Vse, kar si je želela, se ji je izpolnilo. Bilo je burno življenje dveh let, ki se ni moglo več ustaliti. To ni bila več samo reka, ki se je razlila prek bregov, to je bila čezmerna povodenj, ko bi se dan za dnevom trgali oblaki. Marjete Lešnikove ni mogel nihče več ustaviti. Stala je v središču sveta. Vse, kar je bilo okoli nje, je bilo majhno, neznatno. Kakor bi tonilo v jesenski megli. Kjerkoli je bila, se je nabrala okoli nje lepa družba. Posedali so v gostilni in peli, potlej zopet so šli v mesto, in Marjeta je bila povsod imenitna ženska. Nihče ni gledal njene krajše, zastajajoče noge. Ne,

Marjeta Lešnikova je bila izredna ženska. Tudi pametna se je zdela, kakor bi tisto malo modrosti in razumnosti, kar je je imela, dobila z denarjem. Bili so okoli nje prekupci, potlej kmetje, ki so propadli, ali pa taki, ki so se vrnili iz Amerike, pa se še niso mogli vživeti v nove, skromne razmere. In bile so še neke zgubljene ženske in pile in se obešale na moške. Marjeta Lešnikova je izgubila vajeti nad seboj. Nič več je ni brigalo, kaj se godi, kaj bo nekoč. Samo da je življenje okoli nje. Kakor bi se bala, da nekega dne ostane sama. In zares se je bala. Lajoša poslej ni več pustila spred sebe. Fant je opustil delo in živel z njo. Kupila mu je obleko in vsega, česar si je pozelel. Postal je imeniten človek, ki so ga daleč okoli poznali, kakor Marjeto samo. Tudi on, se je zdelo, ne šepa več. Nosil je pisano ovratnico in zlikane hlače. Kadil je najboljše cigarete, kar so jih imeli v vaški trafiki.

Namesto nje je mislil on. A ko ga je nekoč obšlo, kaj bo iz vsega tega, je odgnal te nadložne misli. Saj je vseeno, kaj bo. Iz tega tako ne more biti nič dobrega.

In tako se je Lajoš Balažek prostovoljno odločil, da bo vzdržal do konca. Imel je občutek, da sedi na vozu, ki ga vlečeta dva divja, poblaznela konja: vsak trenutek je lahko polom tu. Prav za prav pa zdaj tako ne more skočiti s tega voza. Pa tudi sicer se spodobi, da ostane. Marjeta se mu je vsa predala. In tako je z njo drvel dve leti, ne da bi kdaj skušal zadržati voz. Če se vsi razbijejo, jaz ostanem. In ko bo vsega konec, odidem v mesto. Dve leti ju je imela vrtoglava pijanost; ko pa so se začeli trezniti, je Margo opazila, da je ostala sama.

VI

Dolgo po tem, skoraj tako dolgo, da človek ni mogel pregledati vsega od začetka pa doslej, se je nekega dne Marjeta čutila tako osamelo, da jo je bilo skoraj strah. Niti Lajoša Balažeka ni bilo, da bi jo tolažil in ji dajal zanosa. Izginil je, s seboj pa je odnesel kupček denarja, ki mu ga je ona darovala ob raznih prilikah, pa si ga je fant prištedil.

Marjeta je sedela v gostilni pri starem Hárangozu, kjer je zadnje leto kopnel njen denar. Bila je sama in bilo je neprijetno jesensko vreme: dež je pršil. S streh so se odtekali močnejši curki vode, z neba pa je padala bolj samo rosa, kakor pa resničen dež, vendar je bilo neprijetno hoditi po cestah. Trava po vrtovih je sicer še zelena, ako pa stopiš med njive, je tam vse orumenelo in dehti po gnijočem listju in gobah.

Hárangoz, podoben staremu gosaku, se je prezibaval po verandi svoje gostilne in po sobah ter tarnal o protinu. To je bilo slabo znamenje. V ustih je držal zadnji konec cigare, pa ni kadil. Njegovo ženo je davil kašelj nadušljive starke. Vse to je Marjeta prvič opazila. Ves ta čas, kar je hodila sem posedat, kar je bila okoli nje družba, ni vi-

dela teh podrobnosti, celo Hárangoz je plaval nekje v megli kljub svoji ogromni postavi. Tokrat je videla pred seboj samo starega Hárangoza, ki se je zibal in zdaj pa zdaj stegnil vrat, kot bi hotel nekoga preplašiti.

Marjeta je imela občutek, da se je vrnila s pogreba, da so nekoga pokopali, ona pa je ostala sama. Vse je razvlečeno; ta neurejenost ima svoj vonj, kakor ga ima cvetje spomladi; a ta vonj je neprijeten, kakor bi kdo razlil karbolovo vodo, ali pa kadar poleti v bližini trešči in smrdi po žveplu.

»Prinesi mi pelinkovca,« je naposled zinila Marjeta proti gostilničarju. »Tako čuden okus imam v grlu.« Stari je nekaj pomišljal, naposled pa le privlekel pelinkovec, momljajoč: »Naj pa bo, ako ni drugače.« Tudi sam je pil. Prisedel je k njej in se ji tokrat prvič jasneje predstavil. Pogledala mu je v obraz. Ta obraz je bil zaspan, do smrti dolgočasen. Meso na licih se je pobesilo in viselo na vrat, ki je že sam spet visel nekam na prsa. To meso z lic, ki se je tako pobesilo, je skremžilo tudi usta in jih povleklo proti bradi.

»Kaj bo pa zdaj?« je vprašal Hárangoz.

Marjeta se je ozrla po njem. Zdelo se je, da ga ne razume. Malo kesneje pa je sklonila glavo; to je pomenilo, da se vsega dobro zaveda. Iztegnila je roko predse in prvič videla po njej razpeljane modre žile, polne krvi. Videla je svoje umazane nohte in kot bi jo zdaj postalo sram prav teh nohtov, ki jih dozdej nikdar ni opazila.

Ko je hotela plačati, ni našla v žepih ničesar. Ozrla se je po Hárangozu, kot bi ga hotela povprašati, kako je to mogoče. On pa je zamahnil z roko in ta kretnja je bila zelo velikodušna:

»Pusti to, Marjeta. Pila sva na moj račun.« Sprejela je.

»Naj bo,« je dejala. »Nič se ne bojte, Hárangoz, tudi to vam poplačam.«

On pa se je samo nasmehnil. Potlej se je dvignila, da bi šla. Ozrla se je po vremenu, po blatu, ki je ležalo okoli verande, po mokri travi, in obšel jo je spomin na davne dni, ko je kot otrok z bosimi nogami tepkala po takih mokrih tleh; občutek tistih mokrih tal je bil prijeten.

»Zbogom, Marjeta,« ji je rekel Hárangoz, ko je krenila po verandi, da odide. Ni odgovorila. Njene oči so motno iskale po kolniku med kmečkimi hišami. Dim se dviga nad to poslednjo. Morda kuhajo za obed. Po hiši je razlita prijetna skromna domačnost. Diši po začimbi, po popru, po klincih, po kamelicah, ki jih imajo gospodinje spravljene za čaj. In kamelice dišijo po visokem poletju, po dozorevajočem žitu, po cvetoči lucerni.

Stopila je na kolnik. Njena bolna noga se zajeda v blato in neprijetno poje: švrk, švrk. Dolgo časa že ni več pela ta njena noga, zdaj pa se je spet oglasila. Kako je to čudno. Ves dan lahko sediš v sobi, pa ne boš slišal tiktakajoče ure, pride pa trenutek, ko ta ura začne glasneje peti, celo izzivalno. Ničesar drugega ne slišiš več kakor uro.

Na levo je župnišče. Župnik zdaj menda ne sedi na vrtu, da bi prebiral brevir. Bržkone ždi v sobi, dremlje in posluša pojoče kanarčke in morda tudi sanja o pomladi, ako je tak star mož zmožen sanjarjenja. Sicer pa — čemu bi se ozirala tja!

A tudi v tem dežju je kakšen paglavec zunaj, da lahko žvižga napev šamarjanke: Šadrá, šadrá, kolačka dva, vse po taktu Marjetinih zastajajočih korakov. Vse doslej ni nikdar poslušala te pesmi. Kot je nihče ne bi bil prepeval. Sreča mladega poštarja. Tokrat ji nima ničesar izročiti. Kako lepo bi bilo, ako bi prišlo še eno tako pismo. Kako bi se človek raztegnil in osvobodil. Samo da bi se še enkrat lahko pokazal pred ljudmi, da bi se še enkrat lahko prosto, z jasnim pogledom peljal po vasi, z nasmehom: kaj mi pa morete?!

Toda poštar gre dalje svojo pot in si požvižgava. Zdaj morda komu drugemu prinaša srečo. Treba bi mu bilo dati nekaj dinarjev za pismo, pa saj mu lahko dam drugič.

Doma je niso pričakovali. In bilo je prav, da nikogar ni bilo zunaj. Izmuznila se je v svojo sobo in tam sedla trudna na stol, da bi si odahnila. Postelja ni bila postлана. Zadnje čase je starejša hčerka zanemarjala ta posel, čeprav ji je Marjeta obljubila lepo plačilo. Njena postelja: nekdanj kraj nedosegljivih sanj, velikih načrtov, a zadnje čase je bilo v njenem naročju burno življenje.

Kaj bo poslej?

Nihče je ni motil ta dan, kakor bi ji hoteli nalašč dati časa, da lahko vse premisli. Samo k obedu so jo poklicali, a ni prišla. Ni imela teka za nobeno hrano. Legla je v posteljo in oblečena ves dan sanjerala in tuhtala. Nič jasnega ji ni prišlo na um. Ko je hotela misliti, kaj zdaj, je mislila na druge stvari. Kakor bi oddaleč slišala šum ljudi, njej tako znanih. Kričala bi jim, čemu so se odmaknili in jo pustili samo. Ona noče biti sama. Že pred tem je bila preveč sama. Hoče okoli sebe ljudi, življenja, pa naj to življenje stane, kar hoče, samo te gluhe tišine ne, tega polzenja dežja na okno, tega težkega, umazanega neba.

Proti večeru je z njo govorila Tonijeva žena. Ona se slejkoprej ni izpremenila. Vendar je bila za razgovor dovolj pametna. Marjeti pa se je zdelo, da ves čas govori samo o otroku, ki ga bo Marjeta dobila, in kaj bo s tem otrokom.

»To je še daleč,« je zamahnila Marjeta. »Čez sedem mesecev. To ni važno.«

Vendar ji je Tonijeva žena naposled dopovedala, da mora na vsak način prijeti Lajoša, naj se poroči z njo.

»Vse to ni važno,« je govorila Marjeta in mislila nekaj drugega. »To so malenkosti.«

Toda po nekaj dneh se je vendar odločila: Lajoša poišče. To je bilo vse, kar je zmogla v teh okoliščinah. To je bilo tudi poslednje upanje.

VII

Majhni hribi so na obe strani železnice in ti hribi so, kakor bi hoteli človeka zagrniti. Visoko nad tabo je blede, še nekoliko umazano nebo. Travniki so orumeneli. Hiše, ki ždijo med drevjem, kažejo nekaj prijetne, stare domačnosti.

V vagonu je mrtvo, ljudje zaspano govore, tujci, ki se prvič srečujejo, pa si že tožijo svoje gorje, morda prav zato, ker vedo, da bo vsakdo pozabil na vse to. Marjeta je prvič v vagonu, prvič med takšnimi ljudmi in je nezaupljiva. Zibanje jo uspava in le tedaj, ko se vlak ustavi, poskoči, kakor bi se bala, da se odpelje dalje.

No, Zagreb je veliko mesto in vlaki dolgo stojijo na postajah, da ne moreš zaostati.

Mesto pa je bilo zdaj vse drugačno kakor tedaj, ko je Lajoš Balažek pripovedoval o njem. Tedaj je bilo mesto lepo, vabljivo, podobno lepim sanjam. Zdaj pa so bile samo široke ulice, polne ljudi, voz, avtomobilov, trušča, in avtomobilske hupe so neprijetno pele vmes in plašile Marjeto.

Ne, Lajoš Balažek ni stanoval v središču mesta, v teh visokih hišah, tja na konec mesta je morala, kjer so zanikarne hiše, z odpadlim ometom, kjer so že vrtovi in travniki, vmes pa spet barake, kakor bi se vojaki ali pa cigani nastanili tod. Tuji ljudje so ždeli po kotih, ali pa se klatili okoli, navidez čedno oblečeni, mestno, njihova obleka pa je bila oguljena, mastna, preperela. Otroci so bili skoraj nagi, še na vasi ni bilo tolikšne revščine, takšne zanikarnosti.

Marjeta je našla hišo, kjer je stanoval Lajoš Balažek, njega pa je morala čakati do večera. Bil je na delu.

Nič se ni prestrašil, ko jo je zvečer našel čepečo na stolu.

»Kaj pa tebe tod nosi?« je vprašal in obstal pred njo. Bila je preplašena; ni bila tako trdna, kakor nekdanje dni. Svet se je med tem čudovito spremenil in njo je bilo strah tega sveta.

»Tako,« je rekla. Njen glas je bil grgrajoč. Ves dan ni nič govorila z nikomer, tudi jedla ni in ne pila. Vse to je zdaj ležalo nad njo kakor mora. »K tebi sem prišla.«

S težavo je to izrekla in pričakovala, da bo začel divjati, da jo bo zmerjal, da jo naposled vrže pred hišo. Jasno, izrabljjal jo je, zdaj se je je pa naveličal, ko nima ničesar več. On pa je držal roke v žepih, kakor je bila njegova navada, kadil cigareto in zrl skozi umazano okno na vrtove, kjer so stale nizke breskve.

»Vraga,« je dejal, pa ne ostro, »kaj pa boš pri meni?«

»Tako,« je odvrnila, še vedno v strahu. »Kam pa naj bi šla. Za ženo me vzemi.« Zdaj jo je določneje pogledal.

»Za ženo?« je vprašal in zdelo se je, da ni dobro razumel. S prstom si je popravil čepico na zatilnik, potlej pa sedel na stol. In nekaj minut je tako ždel, ne da bi se ozrl po Marjeti.

Ona pa je rekla, da bi opravičila to navidez tako blazno željo:

»Otroka dobiva,« in potlej je popravila, »otroka bom imela.«

Tudi zdaj je dvignil oči, najprej na njen obraz, potlej pa je preletel s pogledom po vsem njenem telesu, kakor bi se hotel prepričati, ali je to res.

»Dva pa pol meseca bo nekako,« je opravičila, ker se še ni dobro poznalo.

»Pa zakaj nisi tega prej rekla?« Ko je odprla usta, da bi nekaj povedala, je zamahnil z roko. Namesto da bi bil odgovoril naravnost na to, kar je želela, pa je dejal:

»Margo, velike neumnosti sva počela, kaj?«

Prijela je za rob svojega predpasnika in ga sukala. Nazadnje pa je vtaknila mezinec leve roke v usta in ga grizla.

»To moram premisliti,« je naposled izjavil. Dvignil se je, kakor bi odložil nekaj težkega z ramen. Tudi ona se je zganila. Bila je zadovoljna s tem. Zdelo se je, da bo stopila k njemu in mu poljubila roko. Vsa je drhtela. »Samo,« je še rekel, »bojim se, kako bo, ko pa oba šepava.« Smehljala sta se, toda on je še dejal: »Potlej pa pride otrok, in če bo še otrok šepal, bo šepal ves svet, in naposled ljudje ne bodo vedeli, ali so tisti zdravi, ki šepajo, ali tisti, ki ne šepajo.« V tem je bilo malce njegove nekdanje zidarske šegavosti in malce nečesa drugega, kar je spominjalo na razočaranje v življenju. Sicer pa se je on že naveličal biti sam. Le tega ni vedel, čemu je pobegnil pred njo v mesto. In da bi to dognal, je zamahnil samemu sebi z roko.

Nato jo je odvedel s seboj.

»Grega,« je rekel, »v kino, ali pa v gledališče. Nekdaj sva govorila o tem. Zakaj si ne bi ogledala, kakšno je mesto? V mestu je mnogo zanimivega, lepega.« Na cesti ji je ponudil roko in ona se je hvaležno oprijela te roke.

Vso tisto noč sta hodila okoli, vse sta si ogledala, kamor se je Lajoš Balažek upal s svojimi majhnimi prihranki, kakor je dejal. Ti prihranki so bili iz časov, ko je Margo Lešnikova razmetavala z obema rokama svoj véliki denar. On pa je bil njen sluga in je pobiral od vsega samo drobiž. Popivala sta po gostilnah in bila sta v nekem zakotnem kraju, kjer so svetili vso noč. In Lajoš Balažek je imel govor. Bil je pijan, to se je videlo. A tudi Margo je bila pijana. Tokrat ji je prisegel, da se poroči z njo, kljub vsemu, kakor je rekel. Našel je delo in bosta že živela. Objemal jo je okoli vratu, jo kazal ljudem kot svojo ženo, kot svojo dolgoletno ljubico. Potlej je pa nazdravljaval vsem bednikom, upornikom, nezadovoljnežem, in to brez vsakega vzroka. Zdelo pa se je, da si pripravlja vstop med nje. Margeta je poslušala in zdaj se je odpiral pred njo nov svet.

Potlej sta se vračala domov. Delal se je že dan. Mesto je vstajalo iz meglenega morja. Iz tega morja so gledale komaj hiše in kakšen zvonik. Zapozneli koraki so leno udarjali ob tlak.

Daleč zunaj mesta je bil še mir. Mrak je ležal nad hišami, pretrgan z redkim sojem luči ob cestah. Iz teh stanovanj je dehtelo po vlagi, po gnilobi, po gnilobi nepoznanih stvari, starih citron in podobnega. Nekje je vreščal otrok in nekdo je obupno kašljal.

Margo pa vendar ni bila razočarana. Saj je naposled le postala človek in to ni bilo malo. Vedela je, da bo zdaj treba sprejeti nase vse tisto, kar mora prenesti povprečno bitje, ki je človek.

FRANCE BEVK

UBOGI ZLODEJ

V

Deset minut pozneje je stal pred Košanom.

Ta je bil potrebil svoj rovt. Listje in dračje je pehnil na njivo, ki je ležala pod senošetjo, in ga zažgal. Dračje je gorelo naglo, vzplapolavalo na visoko. Le listje se je cmerilo, tlelo, delalo dim in ugašalo. Košan, dolg ko žrd, je postopal okoli ognja, drezal v kup... Dan je bil, se je zdelo, brez vetra. Spočetka je nosilo steber dima visoko v hrib, nato ga je obrnilo po pobočju. Trgal se je in izginjal v svetlobi dneva.

Košan je premeril soseda z globokim pogledom.

»Odkod?«

Kje da je bil? Ko je bil dve sto korakov od Močilarja, se je šele zavedel, da ne gre proti domu. Stal je v bregu pod Pologarjem, a ni se maral več vračati. Saj mu je bilo vse eno, kam gre. Vedel je, da bi doma ne imel obstanka... Tistega dne so se mu naglo menjavali občutki. To ga je utrujalo. Kakor je malo prej ponižan, celo z zavestjo neke krivde stopil iz hiše, se je zdaj nenadoma zavedel, da so ga prevarili. S čim so ga prevarili, ni mogel zajeti z razumom. Toda čutil je. In ta občutek ga je bolel ko rana. Tegoba se je znova umikala srdu, ki se mu je bil prej umaknil nekam v notranjost. Ozrl se je po Košanu, ki ga je bil že prej opazil pod hribom. Zahotelo se mu je človeške pomoči... Odkod?

»Od Močilarja,« je odgovoril zamolklo. In se je razburil: »Ta hudič — ali mi ni vzel krave?«

Košan je sprva molčal. Podrezal je v kup, da se je prikazalo listje, ki so ga v trenutku objeli plamenčki. Eno oko je bil zatisnil, a preko obraza se mu je raztegnilo muzanje. Drobnost, nagubano obličje se mu je od ognja bronasto svetilo... Bil je Rozalkin sorodnik, njegov oče je bil doma pri Pečarju. Žive oči so mu vsiljivo vrtale v človeka, rad se je vtikal v tuje zadeve, a Lukežu se je zdel res-

noben človek... Slednjič se je ustavil pred njim in se pripognil, da sta si bila obraza vštric.

»Saj ti ni vzel le krave,« je jezno zahrkal. »Vzel ti je tudi ženo.« Peter je strmel v soseda; ni vedel, kaj naj si misli.

»Da je ponorela, so ti rekli, ne?« je izpljunil. »Saj se mi je koj zdelo. Rozalka je toliko znorela, kot jaz ali ti,« mu je potrkal s kazalcem na prsi. »To se pravi, da ni nič bolj nora, kot je bila vsa ta leta.«

Lukež je stal ko primrzal in mežikal z očmi. Ali se Košan norčuje? Ne. Hotel je nekaj reči, a se mu je beseda tako zataknila, da se je obupno davil ob njej.

»Pa zakaj tedaj...?« je izjecljal.

»Zakaj so jo tedaj spravili v norišnico?« mu je pomagal Košan in se kratko, jezno zasmel. »Ker je hotel, da je norā, in je to tudi dosegel. Kaj misliš, da je to od danes? Že več časa, že celo leto se je pripravljaj...«

Pečar ga je prekinil: »Kdo?«

»Še vprašuje, kdo?« se je rogal Košan. »Jaz že ne, Mejač tudi ne in ne Pologar. Tisti, ki bo imel od tega koristi... Močilar!«

Lukež je stežka požrl slino, ni čutil tal pod nogami. Obšla ga je taka omotica, da so se mu zašibila kolena. Obrnil je koš, ki je ležal na njivi, in mu sedel na dno. Upiral je oči v Košana, razumel je in ni razumel. Človeško to vse skupaj ni bilo... Moj Bog!

»Kakšne koristi?«

Košan mu je hotel nekaj odgovoriti, a je naredil obupno kretnjo. Prestopil se je in z vso silo dregnil v ogenj. Goreče listje, iskre in pepel je neslo v zrak. Dim mu je zaprl sapo, mu silil v oči, da so se mu solzile.

»Kratke pameti si,« je znova stal pred sosedom. »Ali nimaš oči? Kravo ti je že odgnal. Tudi zemljo bo on obdeloval... Tudi zemljo, hudič!«

Strastnim besedam je Pečar verjel. Če bi bile še tako grozne, bi niti najmanj ne bil podvomil v njihovo resničnost. Ni se več čudil. Saj bi bil lahko to zaslutil tudi po Močilarjevem vedenju. Silno ogorčenje mu je navrhlo dušo. Tedaj ni mislil na ženo ne na otroka. Da mu hočejo vzeti zemljo, ki jo je deset let prevračal z rokama? Saj ga je skoraj poznal vsak grm, kot pozna živina pastirja. Le zaradi nje ni bil več tisti ubogi zlodej, ki bi se mu upali pripeti ženo na hrbet... Na čelo mu je stopal mrzel pot, telo mu je lezlo na kup. Četudi so se mu same od sebe stiskale pesti, ni bilo v njih trohe moči.

»Za hudiča,« se mu je obupno izvilo iz prsi. »Pri njem sem bil, pa mi nobene ni rekel...«

»Sramuje se, zlodej! Fej!«

Košan je pogrebel dogorevajoče ostanke na kup, znova se je okrenil od ognja. Obraz mu je bil ves počrnel od saj.

»Kje pa je pravica?«

»Iskal jo boš, pravico! Z lažjo jo boš laže našel kot z lučjo, prav tako kot Močilar... Da slabo obdelujeta zemljo, da je Rozalka na kratkem s pametjo, da ne zna z otroki... Hudičeve litanije! Vse zato, da bo Močilar obdeloval zemljo in redil otroka.«

Lukežu je brada lezla na prsi. Trudil se je, da bi izluščil iz zmede, ki mu je bila v prsih, vsaj še eno pametno misel.

»Pa tistega je več, kot pojé otrok.«

»Vidiš, nenadoma govoriš kar pametno.« Košanu je trepetal rahel prizvok norčevanja v glasu. »Seveda je več, če je prav obdelano. Pa še koliko več! Saj zato se je poganjal, vrag! Prokleta!« je pobral kamen in ga je zalučal na rob njive, »če bi meni tako zgodli! Pa tebe imajo za... mislijo, da se ne boš znal postaviti.«

Tebe imajo za... Košan je bil presekjal besedo, a je Pečar le ujel njen pomen. Toda tedaj ga je vse drugo globlje rezalo v meso. Dvignil je težke oči in pogledal Košana tako obupano, da bi se bil kamnu zasmilil.

No, da. Košan je pogledal vstran.

Pečar ni vedel, kaj naj še reče. Ni mogel več ostati na mestu. Dvignil se je s koša.

»Kaj misliš storiti?«

Kaj misli storiti? Ali mar ve, kaj naj stori? Razmisliti mora, a zato potrebuje časa. Obraz se mu je nategnil kot v joku. Zacepetal je z nogama, kakor da gazi občutke. Odšel je.

VI

Že se je večerilo, ko je stopil v Mejačevo hišo. Ne da bi po pozdravu rekel še katero, je sedel na klop. Sključil se je, komolce je naslonil na kolena in sklenil roke. Tako je strmel pred se.

Mejač in žena sta se na skrivaj spogledala. Sosed se jima je zdel spremenjen, kakor pomlajen. Tope oči so mu bile oživele, trda odločnost mu je gledala iz zenic. Neka tajna misel mu je trepetala pod kožo. Vzbujal je strah.

»Ves dan te ni bilo videti,« je spregovorila Mejačevka. »Kod si hodil?«

Kot da ga je nekdo sunil, je naglo dvignil obraz.

»Kar tako, brez opravkov,« je zagolčal zamolklo.

Znova je sklonil glavo. Molk. Gledal je v Mejača, ki je v nastajajočem mraku krpal suknjič... Kod je hodil? Vse te ure od dopoldneva je utrimal po gozdu. Ni se vračal mimo Pologarja in Močilarja. Naredil je ovinek čez grič, mimo Košanove hiše. Hodil je, kar se je dalo naglo. Najrajši bi bil tekkel, kot da se boji, da mu s hrbta berejo temne občutke. Šele za obronkom, ko ga Košan ni mogel več videti, je upočasnil hojo. Sadovnjak, ki je objemal reber do senožeti in gozda. Koritce, v katerega se je po ozkem žlebu natekala voda. Steza, ki je tekla v vinkalicaah po griču. In druga steza, ki je

vodila v gozd... Postal je. Vso pot je bil omotičen, duša mu je bila izmučena. Bežen nasmeh mu je spreletel lica. Razgledal se je. Pomladno solnce, svetla pobočja. Goli gozdovi so bili ko prozorni. Sinje nebo. A v njem ogorčenje, srd, podmolkla zavest krivice. Lovil je misli, ki so se mu izmikale. Krenil je v gozd, kakor da ga moti razgled, preobilica stvari...

Ustavil je misli. Ozrl se je po Mejačevki, ki je bila vzdihnila. Na ustnicah mu je zatrepetal komaj viden nasmeh... Dá, moj Bog!

Ali se je prej mar zavedal, da hodi po gozdu? In da mu šumi listje pod nogami? Siva debla. Veje so se ko šibe grozeče iztezale v nebo. Ozka grapa, po kateri je tekla voda. Rupa, kjer so nekoč stale skladovnice drv. Izseka je bila znova porasla z mladim drevjem... Skozi goste veje je pogledal v nasproten hrib. Senožet je videl le medlo, zabrisano. Še nebo je bilo videti skozi vrhove, kot bi bilo prepleteno s sivimi žilami. Od tal se je dvigal duh po gnijočem listju, po vlagi, po pomladi in po gozdu... Zagledal se je v curek vode, ki je tekel čez skalo in se pršil v kotanjico. Mislil je na Močilarja. Mislil je na vse. Saj mu v tistem trenutku res ni bilo zgolj zaradi Toneta. Biló mu je tudi zaradi svetle misli o ljudeh, ki se mu je začela rušiti... Ob vsakem koraku so ga spremljale Košanove besede. Tiste hudičeve litanije. Je že res, moj Bog, pol življenja je pasel in žgal oglje, ni znal obdelovati zemlje. Vsaj ne tako kot drugi. Bil je za hlapca, a ne za gospodarja. Toda — ali ni storil vsega, kar so mu nesle moči? Je li kdo tako z vso dušo lepil na svoji zemlji? Res, za zaostale davke je šla krava iz hleva. In prašič. Ali ne kadi tobaka z bukovim listjem? In da jima je prvi otrok umrl, ker ga je Rozalka prenasasala s fižolom? Tako so gonili po vasi. Ali drugim mar ne pomirajo otroci? Hudiči!

»Haha.«

Zarežal se je grenko.

Ozrl se je in ujel vprašujoči Mejačevkin pogled. Sramoval se je. Ali se je res glasno zasmel? Brada mu je pala na prsi. Misli so se mu razbežale, zbiral jih je z muko. Že so mu tekle ko curek vode... Da, treba je bilo prav tega dogodka, da mu je pognalo kri po žilah. In mu predramilo možgane... Pred duševnimi očmi mu je zopet stal Močilar. Tak, kakršnega je videl tistega dne in že mnogo prej. Le da ga je zdaj gledal jasneje. Še z lastnim očetom se je ujedal, zlodej — tako je slišal od ljudi — in odšel po svetu. Ko se je on, Luka, ženil, je pihal ko modras. Pa se je bal rajnega Pečarja, ki ni trpel, da bi se kdo vtikal v njegove zadeve. Pozneje se je potikal okoli njegove hiše ko volk. Da je njiva preplitko izorana, je godel. Da je pognojena komaj za repo. Da se bo senožet kmalu prelevila v gozd. »Ti si nora,« je vzklikal Rozalki, svoji sestrični. Ko se je s pohlepnim očesom oziral po zemlji, jo je hotel napraviti noro. Pripravljal je vas, da bi v to verjela. Da, pozimi je pogosto hodil v trg. Prilizoval se

je vsakomur, če je le nosil uniformo ali gosposko suknjo... Izbral si je prav dan, ko je bil on v senožeti.

»Preklete!« je zaškrtal z zobmi.

Roke je krčevito stisnil, ozrl se je v mrak, ki je bil legel v izbo. Ali so ga slišali? Strmel je v Mejačevko, ki je rezala krompir in so se ji misli nabirale na čelu. Da, nekatero dobroto mu je že naredila, a prejšnjega dne bi ga bila najrajši nalagala. Gotovo so vsi vedeli, kaj se pripravlja, a mu nihče ni črhnal besede. Da, bil je težke pameti, a je le razumel, da se bojé Močilarja. Nihče se ga ne upa glasno obsojati. S Petrom sta si že tako slaba soseda. Mejačevka je bila poleg tega v sorodstvu z Micko. In — sramujejo se, ne govoré radi o tem... Še Močilar, hudič!

Misli so se mu iztekle do konca, stresnil je z glavo. Oči so se mu uprle pod klop, kjer so stali čevlji.

»Čizme bi mi posodil,« je rekel Mejaču.

Bilo mu je težko in sitno. Dolgo si ni upal zaprositi.

»Kam pa misliš?«

»Po Rozalko,« je odsekal.

»Saj je ne boš več našel,« je Mejačevka previdno zategnila.

»Če pa ni neumna,« je Pečar rekel trdó, oči so mu poblisknile izpod obrvi. »Če pa ni neumna! Če se ne vrne, ali naj mar — poginem?«

Ni trpel ugovorov. Ni zaman blodil več ur po gozdu, se mučil z mislimi. Košanove besede: »mislijo, da se ne boš znal postaviti«, niso bile obvisle v zraku. Ko trn so se mu bile zadrle v srce. Prvič se mu je čisto jasno zazdelo, da res ni tak kot drugi. Sedel je na skali in se bil po kolenih... »Kaj boš storil?« ga je bil vprašal Košan. Zdaj je vedel, kaj bo storil.

»Kakor veš,« je bila ženska preplašena pred njegovim pogledom.

»Pa mu jih posodi,« je rekla možu.

Lukež se je široko nasmehnil. Mejač mu je vrgel čevlje izpod peči.

»Če ti ne bodo premajhni.«

Ujel jih je in jih je potehtal na rokah. Tiščali so ga v prste, a ni zganil z obrazom. Postavil jih je poleg sebe na klop. Nekaj časa so bili vsi tiho.

»Saj se ne boš znal pomeniti.«

Pogledal je Mejačevko, nato je sklonil glavo.

»Bom že,« je zinil čez minuto.

Bil je tako truden, tako lačen, da se je stežka držal pokonci. Tudi misliti se mu ni več dalo. Spal bi. Vzel je čizme in stopil v nastali mrak.

(Dalje)

HVALEŽNOST

Tisto jutro sem vstal pol ure prej kot po navadi. Sam ne vem, zakaj. Nekaj me je zbadlo v hrbet; pogledal sem in videl, da je kvačka. Zato torej nisem mogel spati! Skoraj razjezil sem se; skoraj, pravim, kajti zares se nisem smel, ker sem bil komaj dva meseca poročen. Žena je bila strašno občutljiva. Bila sva vrhu tega brez dekle. Oprostite, ime mi je Štefan Podobnik, sem uradnik. Druga vama tako ni treba vedeti; še tega bi ne bilo treba, če bi ne bil vljuden človek in bi ne vedel, kaj se spodobi.«

Tako je rekel Štefan Podobnik in prisedel k moji mizi. Vraga, sem si mislil, ljudje me kar vohajo. Pa sem tak, da vzdržim, če treba, tudi tega Štefana Podobnika.

Ali naj povem, kje sem sedel? Omenim naj samo natarico, ki se je venomer smejala in ki je ni bilo nikoli k mizi, če sem jo klical. Sedel sem v kotu. Zato, da me nihče ni mogel udariti od zadaj, ako bi se slučajno topli. In topli so se večkrat. S tem mislim, da sem dovolj označil kraj, kjer sem redno pil svoje tri desetinke.

Štefan Podobnik si je naročil svojo desetinko in takoj začel: »Pisatelj ste, od daleč se vam že vidi, da ste. Nimate treh gumbov, bradati ste pa se ne brijete preskrbno. Kaj takega zmore dandanes samo pisatelj.«

Zamahnil sem z roko, kakor se spodobi pisatelju, ki še ni napisal svojih pet in dvajset zvezkov, pa najsi da si jih dvakrat izdal, kar tako te prej ni treba zmerjati, da si pisatelj.

Štefan Podobnik je spet srknil vina in rekel:

»Moja zgodba je vredna, da se natisne. Že zato, ker je veljala štiri sto dinarjev.« Nato je pripovedoval:

»Bilá sva si sošolca. Nekoč, menda sva bila v tretji šoli, mi je podaril krono, srebrno krono, novo krono. Krono, ki mu jo je dal boter, krono, za katero je rekel materi, da jo je izgubil. In to krono je meni daroval. Kakšno krono mi je dal, mi je tistikrat povedal. Jaz sem bil krone potreben in sem jo vzel, saj je bila njegova. Če bi bil seveda vedel, kar danes vem, bi te krone nikoli ne bil sprejel. Za to krono se mu moral namreč pokazati vse naloge. Za to krono sem mu moral prišepetovati vse besede. To krono mi je oponašal, če ni znal zemljepisja. To krono mi je opominjal, če ni vedel odgovora profesorju za matematiko. To vam povem, da mu je bila ta krona zmerom na jeziku. Najhujše je bilo to, da mu nisem mogel nikoli te krone dejansko vrniti. Saj sem mu ponujal, kar pet kron, srebrnih pet kron. Vzel jih je, a mi še vedno omenjal tisto svojo. Če so profesorji hoteli, naj se drugam presedem, je prilezel za mano, da ne gre, da bi se taka dva prijatelja ločila.

Nazadnje sem se vdal svoji usodi...

Pozneje sem slišal, da se je bogato poročil in da ima sina. Apropos! Danes zjutraj torej me nekaj zbode. Bila je ženina kvačka. Zato sem moral vstati. Vstal sem uro prej, kakor po navadi, zakuril ogenj in pristavil lonec. Pa je zazvonilo na vratih. Hitel sem odpirat, ker sem mislil, da mi prinašajo časniki. Beštja! Kdo mi stoji na vratih? Prijatelj, z ženo in otrokom. Rečem vam, to je bilo presenečenje. Zlasti, ker je zunaj lilo, kakor iz vedra, da so bili vsi mokri kot miši. Sprva sem bil tako iz sebe, da sem pozabil, da sem kar v copatah in da se nisem še prav oblekel. Pozabil sem na štedilnik in lonček. Vendar sem se toliko ovedel, da sem dejal vljudno, naj slečejo svoje plašče v kuhinji, da se posušijo. Kaj? Sem li že povedal, da mi je prijatelj padel okoli vratu? Me vsega ocmokal in vzdihnil nato zanosno:

»Ta tu mi je prijatelj! Ni pozabil krone!«

Moral sem seči v roko njegovi ženi. Prav tedaj je morala pogledati moja žena skozi vrata v spalni srajci, prijateljjeva žena mi je skoraj skoprnela na licih. Zato je zaloputnila vrata, moja žena namreč, ki je bila huda že radi kvačke, katero bi ji bil kmalu polomil. Jaz sem medtem razložil njihovo obleko v kuhinji in jim hitel razkazovat obednico. Pa je premeril sinek obednico z večjim pogledom in dejal: »Za silo, za dvoje ljudi.« Mati ga je morala poučiti, da se ne govori tako, a da je tudi sama tega mnenja, da je samo za silo. Nato sem šel kuhat kavo. Opazil sem, da sem kar v spodnjih hlačah in copatah. Ko sem šel po hodniku v spalnico, sem slišal sinka, kako je dejal: »Ali nima obleke, da nas je takó sprejel? Mož ne ve, kaj se spodobi! To je nezaslišano. Kaj si vse danes ljudje upajo! Če bi se meni pripetilo kaj takega, ko bom velik, ga odpuštam iz službe.«

Seveda sem iz tega sklepal, da misli fantek, da bo ves svet kdaj pri njem v službi in da je ta otrok zelo občutljiv za to, kako ga sprejemaš.

Povedal sem ženi, da tista ženska ni nobena moja ljubezen, ampak da je žena mojemu prijatelju in naj ne bo radi tega užaljena. Če me je smel prijatelj poljubiti, me je smela tudi žena, zlasti, ko mi je prijatelj svojčas daroval krono. Pri tisti priči sem moral ženi obljubiti, da ji kupim klobuk in pa novo kvačko, češ, da s to, na kateri sem ležal, ne more v družbo. Obljubil sem ji, le da je vstala in se oblekla. Jaz sam sem bil že gotov, ko mi je žena hodila po spalnici in trdila, da nima kaj obleči. Ko sem ji vrgel obleko pred nos, je rekla, da se to ne spodobi, da je to vendar večerna obleka. Posebno, če je fant tako občutljiv za sprejem. Šel sem in skuhal kavo. Pa sem našel ženo še zmerom na stolu med dvema oblekama. Trdila je, da se modra obleka sklada s čevlji, ne sklada se pa s klobukom, dočim se rdečkasta obleka sklada s klobukom, ne pa s čevlji. In je rekla, da sem ji obljubil obleko, jaz, da ne, da sem obljubil le

kvačko. In je ona vprašala, s čim se hodi v družbo, ali z obleko ali s kvačko. Sem rekel, da s kvačko; je rekla, da sem stare mode. Pa sem moral še enkrat obljubiti, a zdaj ne kvačke, ampak obleko. Potem je oblekla nekaj čisto drugega, češ, da klobuka zjutraj tako ni treba.

Medtem sem pripravil kavo, čaše in krožnik; pa je tisti prijatelj sinko vprašal, ali sploh pri nas strežejo pri mizi moški. Prišla je moja žena. Sedli smo okoli mize in pili kavo.«

Štefan Podobnik je za trenutek utihnil, natočil si kozarec, ga izpil in si pomembno obrisal usta.

»Dovolite,« je začel zopet, »dovolite, saj se vam še nisem prav predstavil. Štefan Podobnik sem, profesor.« Nato je pripovedoval dalje. »Tako sem postregel prijatelju in njegovim z zajtrkom, pa šel za svojim delom. Lahko bi rekel tudi, za svojim jelom. Gotovo je, kakor pribito namreč, da ne bi delal, če bi ne moral jesti.

Pustil sem, vljudno se opravičevaje, doma novo prispelo družino pri ženi. Sem, če dovolite, profesor matematike; tiste dni sem otrokom pravkar razlagal, kako se ulomek deli z ulomkom. Sredi razlage mi nekdo potrka na vrata. Dobro veste, da se ne razburim rad, toda to me je tako prevzelo, da sem napisal račun napačno. Odpreti pa le nisem hotel. Pa je potrkalo v drugič, otroci so se začeli vznemirjati. Nisem si mogel pomagati. Odprl sem vrata, pripravljen, da motilcu zaženem kredo v glavo. Kar mi roka omahne. Pred menoj stoji moj prijatelj:

»Saj nisi hud! Na postajo je bilo blizu in mi ni bilo treba domov. Ko sem hotel na postaji dvigniti kovčege, sem opazil, da sem denarico pustil v ženini torbi. Kaj sem hotel? Ali naj jo iščem po vsem mestu? Spomnil sem se, da imaš ti tukaj šolo in da mi lahko daš nekaj dinarjev.«

Segel sem v žep; pri sebi nisem imel nič drobnejšega kakor kovanec za petdeset dinarjev. Dal sem mu, češ, naj mi drobiž vrne doma. Meni se je mudilo, kajti otroci so kukali pri vratih in v razredu je bil nemir. Tako sem mu dal kar petdeset dinarjev.

Opoldne, ko sem prišel domov, sta že sedela pri mizi, njiju sinek pa je švigal iz sobe v kuhinjo pa nazaj in na glas posređoval, da nisem točen. Ako se reče ob pol ene, mora biti kosilo ob pol ene, ne pa ob tri četrti.

Žena je bila zelo nervozna; vprašal sem jo, zakaj. Odgovorila mi je, da zato, ker ni imela pripravne posode in je nazadnje morala skledo kupiti, ponev pa si izposoditi. Vse to da je vzrok, da se je s kosilom zamudila. Pri priči sem moral obljubiti, da ji kupim vso posodo, ki ji manjka.

Medtem je sinek računal matematično nalogo in izračunal, da krona, darovana pred devet in dvajsetimi leti, še ni zastarana. Pa takih kron da se ne dobi več. Zdaj ne ulivajo več takega srebra. Ako

pa se računajo obresti od obresti, potem krona ni več krona, marveč je najmanj za srebrnih pet kron.«

Natakarica se je hudo smejala in deci pred Štefanom Podobnikom se je sušil.

K sreči je bilo kosilo na mizi in tu je sinek vedel povedati, da je treba najprej ponuditi gostu, gospe, potem povabljenemu gospodu, potem povabljenemu mlademu gospodu.

»Čudno, da se ti ljudje ne učijo lepega vedenja, saj znajo tudi nemški, če ne marajo slovenske knjige. Naj si kupijo Kniggeja.«

Po kosilu so rekli, da gredo malo spat. Moral sem jim dati svojo posteljo, sinek je legel na zofo. Vprašal sem ženo, ali je moj prijatelj kaj prinesel s postaje. Zasmejala se je in rekla: »Rdeč nos.« Vprašal sem jo, ali je bila njegova žena kaj zdoma; odgovorila je, da ne, ker ji je ves denar odnesel mož. To mi je šlo močno v živce. Vedel sem, pri čem sem.

Ko so se zbudili, sem povedal prijatelju, da morava z ženo v goste in da ne bova nič kuhala.

»Čisto prav,« je dejal.

»Čisto prav,« je jeknila njegova žena.

»Čisto prav,« je zagostolel še sinek. »Bomo pa za pet kuhali, trije pa jedli.«

Nasmehnil sem se, kakor da se jim je posrečil duhovit dovtip. Ker le niso hoteli razumeti, da morajo iz stanovanja, sem bil ves iz sebe. Poleg tega me je še žena opominjala na obleko in posodo, katero sem ji bil obljubil kupiti.

»To je pa hvaležnost,« je udaril mali sinko. »Zdaj smo potrebni, da nam vrneš krono z obrestmi in kapitalom, pa se otepaš.«

Ali me ni tikalo to rmenè?

»Zdaj, ko smo v konkurzu in nimamo nič, pa nam tako pove. Ali moremo kam drugam kakor pa k prijatelju, ki je dolžan še celo srebrno krono že devet in dvajset let?«

»Res je, brez vseh sredstev sem,« je ugotovil prijatelj. Še za štiri kovače drobiža imam.«

Ker je bila moja žena zraven, sem se kar potuhnil in dejal:

»Si pa bogat, če imaš šest in dvajsetega še štirideset dinarjev. Pri sebi vas ponoči pa ne morem imeti. Veš, imamo mrčes.« To sem mu povedal na uho. »Nismo pazili in zdaj moja žena že dva meseca zaman čisti stanovanje, vedno se še najde kaj neprijetne živali.«

Mojo ženo bi bilo do dna presunilo, če bi me bila slišala, ker je bila kar ponosna na snažnost svojega stanovanja; zato pa sem povedal onima lepó na uho. Dejal pa sem si, da mi ni pomoči, če ju to ne odžene. Hej, da bi bili videli, kako je završčala njegova žena:

»Saj sem rekla, ali nisem rekla, da prihajamo k ljudem, ki niso čedni. Niti pol ure ne bivam pod to streho.«

»Že, že,« je menil on. »Pa za hotel nam je štirideset dinarjev premalo.« Videl sem, da je moja žena kar prebledela, ko je slišala

o mrčesu. Toliko, da ni udarila prijateljeve žene po glavi. Moral sem jo za hip poslati v kuhinjo.

Segel sem v žep in izvlekel iz njega zadnji denar in ga izročil. Pomislite, gospod pisatelj, zadnji denar sem izročil. Rečem vam, zadnji denar.

Sinek je dejal: »Poglej dobro, ako ni še na tem denarju kakšne živali!«

»No, za nocoj bo že,« je rekel prijatelj.

Niso nam segli v roke. Dal sem plašče in so šli.

»Tako najamem deklo«, sem si dejal. Še tisto uro sem si na posredovalnici vzel deklo in ji naročil, da takemu in takemu gospodu, taki in taki gospe, takemu in takemu fantku, bodisi vsem trem ali dvema ali samo enemu, nikoli ne odpre in vedno skozi lino pove, da naju ni doma: če je tak gospod in taka gospa, če je taka gospa in tak gospod, če je tak gospod in tak fantek, če je taka gospa in tak fantek, če je tak fantek in tak gospod, če je tak fantek in taka gospa, tako sem ji naročil, naj ne odpira! In sem ji ukazal, naj ponovi, kar sem naročil, in je morala ponoviti to, kar sem povedal in ker ni znala ponoviti, je rekla, naj ji napišem. Ko sem ji napisal, je kar nalepila na vrata.

Tako sem vrnil tisto srebrno krono, birmansko krono, novo krono, krono, o kateri se je prijatelj lagal materi, da jo je izgubil.«

Štefan Podobnik je izpil medtem svoj kozarec in je odvihral menda na stranišče. Odšel je kar brez klobuka, ko mi je povedal na uho, da gre tja, kamor morajo moški. Čakal sem ga pol ure, a ga ni bilo. Nato sem hotel plačati svoj dvakrat po tri deci; pa je rekla natakara, da moram plačati tudi, kar je popil oni drugi. In sem dejal, da mi ni nič mar, in da sem ga prvič videl v življenju, in ki se tako pa tako vrne, ker je šel brez klobuka. Pa mi je natakara obrazložila, da ga je videla, da hodi vedno brez klobuka in da ga v njeno gostilno še ni bilo. Tako naj lepo plačam, naj je pil pri meni ali pa ne.

Ker so se že zbirali radovedneži okoli mize in si jih je nekaj že vihale rokave, sem rajši plačal, kajti nič ne veš, kako dolgo se tak prepir zavleče, včasih tako, da ga končuješ v bolnišnici.

Ko sem šel mimo druge kleti, je Štefan Podobnik že sedel pri mizi. Zdaj vem, kam morajo možje. Videl sem, kako je srknil in dejal:

»Moja zgodba je vredna, da se natisne.«

K sreči sem to slišal. Zdaj hitim, da jo natisnem, preden pride ta misel mojemu spoštovanemu tovarišu.

Da so oni trije res bili pri njem in da je najel deklo, to sem pozneje izvedel. Bil pa ni ne uradnik, ne profesor in tudi pravega imena mi ni povedal. A da nima denarja, to, to je dobro, jasno povedal, le jaz ga nisem razumel.

SODOBNO HRVATSKO SLIKARSTVO

Spomeniki zgodovine umetnosti, katere je v stoletjih nagromadilo človeštvo pod raznimi podnebjji in med raznimi narodi, nam jasno pričajo, da se je razvoj umetnosti vršil vedno po stalnih zakonih in da je potreboval za svoj razcvet več ali manj ugodne pogoje. Ti pogoji so odločali o njenem razvoju in napredku. Čim ugodnejše so bile prilike, tem močnejše je bilo umetniško življenje.

Tudi mi smo imeli upodobljajočo umetnost, samo ta umetnost je bila vse prej kot cvetoča. Razmere, v katerih smo živeli, so določale njen razvoj. Že naša periferična zemljepisna lega je povzročala zapoznitev našega razvoja in našo odvisnost od močnejših in kulturnejših središč. Ta odvisnost ni bila naš poseben znak in jo opazamo tudi pri narodih, ki so v civilizaciji mnogo pred nami. Naša ekonomska struktura, ki jasno kaže splošni značaj siromaštva, trpljenja in malih uspehov, nam pa kaže pot, po kateri se bo moralo naše umetniško izražanje pretolči, da se končno uveljavi ali vsaj primerno obdrži. V ti težki borbi brez pravih ekonomskih pogojev in opore v družbi, je ostala naša likovna umetnost nedovršena, njene možnosti so zastale v razvoju in se ni mogla razživeti. Popisovati stopinje tega našega razvoja, za katerega ni imela okolica nobene skrbi ne zanimanja, bi pomenilo odkrivati bolečine in muke cele vrste talentov, ki so obdani od nerazumevanja, kljub siromaštvu in bedi, vzdrževali iluzijo o ustvarjanju in jo pretvarjali v uspela pa tudi neuspela dela, o katerih naša zgodovina molči — ker doslej še ni napisana. Napore življenj, katera so se žrtvovala, navdušenje mladosti in grenke obupe neuspehov je pokrila s plaščem pozabe naša obče znana brezbriznost. Na drugi strani pa so se razširjale neresne legende in fantastične vesti o vrednostih, ki jih nihče ni bližje poznal, kaj šele kritično ocenil. Vsega tega pričakujemo od svoje bodoče umetnostne zgodovine.

Preden preidemo k označbi posameznih, za sodobno stanje upodobljajoče umetnosti pomembnih del, moramo časovno ugotoviti njen celotni pregled. Ta ugotovitev pri nas ni tako lahka, kakor pri drugih narodih. Res je, da imamo tudi pri nas dovolj spomenikov umetnosti v celem XIX. stoletju, ki so nekako nadaljevanje našega skromnega umetnostnega življenja v baroku XVII. in XVIII. stoletja. Cerkve in fevdalci so glavni naročniki, izdelovalci pa so ali domačini ali tujci, ki so se pri nas udomačili in pohrvatili. To se nadaljuje tudi v prvi polovici XIX. stoletja, in je Biedermeier nekaj kasneje kot na Dunaju tudi pri nas izraz naših tedanjih umetniških potreb. Ves ta še ne raziskani čas, ki je ustvaril celo vrsto dobrih del, čaka še svojega zgodovinarja.

Veliki svetovni dogodki in romantični nacionalizem so našli odmev tudi v Hrvatski, tako v 30-tih letih kakor posebno v letu 1848 prošlega

stoletja; vse to je vzbudilo novo in bujnejše politično in za njim tudi kulturno življenje. Okoli našega središča, okrog glavnega mesta Hrvatske, je začelo to življenje zbirati sile iz vseh njenih delov in tako srečamo v ti družbi tudi prvega ilirskega slikarja Vjekoslava Karasa (1821—1858), ki je bil rojen v Karlovcu.

Med maloštevilnimi Karasovimi slikami se odlikuje portret mlade Rimljanke. Vsekakor je to ena izmed naših najboljših slik XIX. stoletja, ki se posebno odlikuje po skladnosti barv. Na zelenem temnem ozadju tapet z renesančnimi motivi se jasno riše sedeča figura. Oranžasto rumeno svileni krilo ustvarja proti črno žametastem, rdeče obšitem oprsniku osnovni kontrast, na katerem je zgrajena slika. Rumena barva svile se ponavlja, samo mnogo temnejše in sito v robcu, ki obroblja svetlo polt golega oprsja; v ploskvah suknje pa ustvarja svetlejšje slično rumenilo skladien prehod k polti rok. Preko krila je razprostrt čipkast predpasnik, ki je podrobno izdelan kot kaka miniatura. Relativno uspela je modelacija glave, ki je svetlo in fino tonirana celota, česar o vratu in oprsju ni mogoče reči. Roke so izmučene, večkrat popravljene in nenaravne in skoraj gotovo je, da je leva roka izdelana oziroma kopirana po mavcu ali po kakem kipu. Harmonični koloristični čar te slike izvrstno izpopolnjujejo koketno postavljene rdečkaste pentlje na svilenih rokavih. Slika ima vse značilnosti nazarenske šole in kaže vpliv Overbecka in pristašev.

Karasov samomor, a še bolj njegovo težko, razbito in neurejeno življenje, zadostno ilustrira naše takratne razmere in družbo. Znana je loterija za eno njegovih slik. Končala se je z neuspehom. Važnejše osebe so dale po 2 goldinarja, a vseeno slika ni mogla biti kupljena, ker loterija ni mogla nabrati skromne vsote, katero je slikar zahteval.

Tem začetkom sledi *Ferdo Quiquerez* (1845—1893) s svojimi neuspelimi zgodovinskimi stvarmi in fino občutenimi malimi pokrajinami. Druguje mu nekaj let mlajši *Nikola Mašić* (1852—1902), ki je tehnično naprednejši in predstavlja pri nas nivoju povprečnega akademizma. Šele pojav *Izidorja Kršnjavega* da temu počasnemu zbiranju sil močno oporo. Značilno je, da je ta organizator in inicijator v naših stvareh, ki je bil slikar in to dober slikar, prenehal slikati, ko je spoznal, da je treba čim prej in čim hitreje omogočiti vsaj glavne predpogoje za razvoj umetnosti. Ves in z vsem svojim temperamentom se je posvetil temu cilju. Njegovo prizadevanje je v resnici zbralo v Zagrebu celo vrsto slikarjev, ki so ustvarili pisano, takoimenovano zagrebško šolo. Voditelji te šole so bili: *Vlaho Bukovac*, *Celestin Medović*, *Bela Čikoš*, *Oton Iveković*, *Menci Crncić*, *Ferdo Kovačević* i. dr., kateri že leta 1898 skupno razstavljajo v skupini »Moderne«, ter se vse bolj in bolj družabno in gospodarsko uveljaljajo. Njihova skupnost ne pomeni ideološko trdno povezane skupine. V začetku so skoraj vsi pod vplivom Bukovčeve palete. Njemu samemu pa se ni posrečilo, da doseže v svojem

kasnejšem živem koloritu ono kvaliteto, katero vidimo pri njegovih starejših delih, ki so temnejša.

Ako v celoti pregledamo vse delo te skupine, moramo ugotoviti, da je bila njihova usmerjenost in njihovo slikarsko stališče odvisno kljub vsem mogočim razlikam prvič največkrat od šol centralne Evrope, drugič se večina njihovih slik veže na sam motiv in ga opisuje, nazadnje pa njihov slikarski jezik ni pri vseh enak, in je več ali manj vezan na sodobno modo, ne pa na iskanje samo slikarskih vrednot. Tako vidimo jasne vplive Cabanela, Bougereauja (Mašić, Bukovac), Pilotyja, Löffftza (Medović), dunajskega akademizma, kasneje secesionizma (Čikoš) itd. Čisto kreativni zagon ni imel prave smeri in tudi izrazilo naš upodablajoči izraz, ki bi bil vezan na čas, na domačo grudo in narod, med njimi ni našel svojega avtorja. Njihovo celotno delo, njihovo težko zavzemanje položajev in trud za vzbujanje zanimanja za upodobljajočo umetnost v naši družbi, je mogoče razumeti samo kot ustvarjanje osnovnih gmotnih, konkretnih možnosti, pred katerimi so zaostajali ideološki in samo slikarski cilji. Ako pogledamo to naše slikarstvo kot celoto, zapazimo kljub vsemu kaosu, nelogičnemu in anarhističnemu stanju sledečo karakteristiko:

V glavnem moremo uvrstiti vse te napore in njih rezultate, več ali manj, pod pojem nastajajoče civilizacije, le malo je izjemnih slučajev, ki jih moremo prišteti pojmu kulture. Skoraj večina teh naporov v našem slikarstvu ni neposredna in samorodna temveč so samo odmev drugih in močnejših kulturno oblikujočih činiteljev, pod katerih okrilje so se zatekli naši slikarji. Osebnost in originalnost je stala v drugi vrsti. Kadar pa se javi, jo pokriva tuja formulacija, ki je večinoma zakasnela, tako, da dobimo pri nas n. pr. čisto impresionistično sliko šele 20 let po zmagi francoskega impresionima. Isto se je zgodilo s kubističnimi formulacijami. Poudariti moramo dejstvo, da nismo imeli skupine ali kroga umetnikov, kateri bi bili ideološko izraziti impresionisti, neoklasicisti ali kubisti, ampak smo imeli le posamezne nadarjene umetnike, ki so pripadali kaki struji, to strujo pozneje zavrgli in se približevali drugi. Z eno besedo, hodili so za drugimi po že uglajeni stezi in ne po lastnih novih, težavnih in neizhojenih potih. Iz te sledi druga karakteristika, da je to stanje začetniško stanje izbiranja brez načrta, da je to neke vrste pionirstvo, katero se je kakor predpriprava moralo izvršiti. Podobne pojave opazimo tudi pri Čehih, Poljakih in Madjarjih.

Z malo izjemami pa vsa ta strujanja niso imela v sebi socialnega momenta, ki bi jih vezal z okolico; bila so posledica vplivov od zunaj. Umljivo je, da družba te umetnosti ni sprejemala in je bila za njo samo dekoracija in ilustracija videza, da imamo veliko in staro kulturo. Tej družbi je bilo na tem, da pokaže, da imamo tudi mi, kakor drugi narodi, upodobljajočo umetnost, da bi pa sami prišli s to umetnostjo v kak bližji stik, o tem ni bilo govora.

Pri takem zadržanju naše apatične družbe, katera je šele v prvem ali drugem rodu živela urbanistično, je veliko čudo in naravnost paradoks, da so se taka umetniška stremjenja sploh mogla pojaviti in se celo obdržati. Kot nasprotje meščanskemu je obstojal na drugi strani naš vaški, rustikalni izraz, ki je čisto drugačen, kolektiven, obči. Mislim pri tem v glavnem na kmečko umetnost, posebno ono iz najstarejših kulturnih slojev, katera je obdržala neponarejen čist izraz primitivcev. Pri njej so se vse poteze, katere so bile pri naših individualnih upodobljajočih poizkusih negativne, pokazale kot pozitivne.

Ta naš kolektiv, to v svojem bistvu konservativno seljaštvo ljubosumno pazi na svoje oblike. Ne samo, da stare čuva, temveč tudi kadar prevzema tuje, jih predelava za svoje potrebe in ustvarja iz njih posebne, nove, sebi primerne oblike. Res so te oblike podobne oblikam drugorodnih sličnih primitivcev, niso pa kopije onih, in jih lahko smatramo za neposredne, samorodne pojave. Celotni primeri te umetnosti, ki so izdelani pod tujim vplivom (posebno n. pr. baroka), so toliko izpremenjeni in predelani, da imajo pečat omenjene naše samorodnosti. To se najbolje vidi pri oblekah naših kmetov. Če primerjamo tkanje in barve naših izdelkov z onimi naših sosedov, se jasno pokaže vsa samorodnost našega tkanja, ne toliko glede motivov, kateri so skoro v vseh kmetijskih umetnostih enaki, kolikor glede izdelave in sklada barv.

Čeprav so ti pojavi primitivni in so izšli iz potreb preprostega človeka, so vendar ustvarjeni življenjsko; nahajajo se v živi zvezi s svojo okolico, izšli so iz naroda in ustrezajo svojemu času. Pot njihovega razvoja gre od spodaj navzgor. Tako je kolektiv, kadar si gradi svoje domove, vezan na zemljo. Na kamenitem zemljišču postavljena hiša ni kamenita mogoče iz kakih posebnih estetskih razlogov, ampak iz potrebe in radi klimatskih razmer. Ona predstavlja celoto s svojo okolico. Isto velja za našo leseno kmetijsko hišo.

Naj gre za zagorski ali panonski tip lesene hiše, se pri vsakem vidi, da je direktno izrasel iz tal in je naravnost zraščena z njimi. Ko je zidal svoje domove, ko je delal orodje in hišne potrebščine pa tudi pohištvo, ko je krasil svoje obleke s prastarimi simboli, je ta naš kolektiv prav zares ustvarjal, čeprav v omejenem in majhnem obsegu, svojo samorodno kulturo.

Z nastopom razvitejše tehnike, posebno pa s spremembo same produkcije, se ta primitivni, originalni izraz izgublja in se umika. Ne bom našteval tu vseh vzrokov tega propadanja, ker bi me predaleč zapeljalo. Če pa je mogoča kaka renesansa ljudske umetnosti, bo pokazal čas.

Imejte v vidu ti dve nasprotji in si zamislite veliki prepad, ki deli ta dva naša upodobljajoča svetova. Prvi rustični, pastirski, čisto primitiven, drugi že v svojem začetku urbanistični, prvi popolnoma vezan na potrebe in na tla, izrastel iz naroda, drugi, kakor da visi v zraku, brez zveze s svojo okolico, ali celo njen nasprotnik. Ta drugi način

izražanja je nastal pod tujim vplivom, nima ekonomskih predpogojev, in ga nosi fantastično hotenje, da bi imeli enake upodobljajoče izraze, kot jih imajo drugi narodi. To je bila prva stopnja. Druga stopnja je bilo iskanje takih valeurjev, ki bi bili na isti višini s tujimi, zvezano s stremljenjem te valeurje povezati z našimi motivi. V tretji pa gre za to, da se izrazimo popolnoma in čisto s svojim lastnim izražanjem, ki naj bi bilo individualno in življenjsko v tem smislu, da nosi znake vsega, kar je latentna potreba družbe — okolice. Naravno, da se slonokoščena trdnjava *l'art pour l'art* v tej tretji stopnji ruši, in da se tretja stopnja približuje prav sredini vsega našega, četudi še tako majhnega in malenkostnega, pa le nadvse karakterističnega in živobarvnega bistva.

Prvi odločni korak za doseg tega cilja je napravil s svojimi slikami Josip Račić na začetku našega stoletja. S tem 23-letnim mladeničem se začenja preobrat v našem slikarstvu. Vse slikarstvo se orientira na pravo središče — Pariz in pretrga vez z Dunajem in Münchonom. Otrese se akademskega tona in rabi barve, ne preveliko tehnično znanje pa nadomešča z virtuoznostjo in zagonom. Tragika tega izrednega talenta, ki je še dandanes nepojasnjena (usmrtil se je v Parizu), je naglo pretrgala njegovo tako sijajno začeto delo. Že na münchenski akademiji je izdelal nekoliko za nas zelo važnih slik. Celi njegov opus se more uvrstiti v prvo fazo impresionizma, katera je bila z Manet-om na čelu povezana na eni strani še s Courbetovim realizmom, na drugi pa s španskim klasičnim slikarstvom. Račićev ideal bi mogli uvrstiti med zgodnjega Maneta in genialnega Nemca Leibla, kakor nam to kaže »Gospa v črnem«. Impresionistično gledanje in impresionistični nazori, ki jih je Meier-Graefe karakteriziral kot gledanje ali pojmovanje predmeta s temperamentom, izdelano v prvem zamahu, srečamo pri Račiću največ in največkrat v njegovih pariških akvarelih in v tonsko čudovito skladnem »Pont-neuf«. Ta slika je edinstveni primer impresionizma pri nas. Druge akvarelne slike s pariških ulic imajo istotake odlike, le da nimajo take določnosti kakor »Pont-neuf«. Po njegovi sliki »Mati z detetom« moremo sklepati, kakšnemu socialnemu kompleksu bi se bil Račić gotovo približal, če bi bil živel. Ta mali proletarec, neznatni litograf iz Hrvatske, ki se je iz male gostilne od polkmetskih starišev preselil v pravo slikarsko ozračje, je, ko se je naslonil na Maneta in pariški impresionizem, instinktivno spoznal tisto pravo, na čemer sloni slikarstvo, čeprav je bil skoraj avtodidakt.

Račićev vrstnik in prijatelj še iz Münchena Miroslav Kraljević, sin takoimenovane boljše (uradniške) hiše, se je istotako obrnil v Pariz. Pri Račiću je modelacija virtuožno izdelana, skoro kakor pri kakem starem mojstru; Kraljević pa razbija formo zlagajoč močne lise v umirjene kontraste. On se naslanja na poznega Maneta in Olimpija mu je glavni vzor. Kakor je pri Račiću vse mirno, tako je pri Kraljeviću glavna karakteristika nemirna in temperamentna faktura. De-

korativna arabeska njegovih rizb, pa tudi slik, govori o tem, da je bil Kraljevič kot risar mnogo močnejši in originalnejši od Račića. Njegove lascivne in lahko nametane črte imajo vso profinjenost in živijo v dekadentnih, urbanističnih poznih izrazih. Constantin Guys in Toulouse Lautrec sta mu bila botra. »Mala s punčko« je vsekakor najbolj zaokrožena slika tega prezgodaj umrlega talenta.

Tretji v vrsti teh, za našo pravo slikarsko orientacijo pomembnih pionirjev je Vladimir B e c i ć. Njegovo začetniško delo ima istotako značaj impresionizma kot dela Račića ali Kraljevića. »Portret s sivimi rokavicami« moremo brez daljnega zamenjati s katerimkoli delom Kraljevića iz istega časa. Zdrav smisel Slavonca mu je diktiral, da je prva slikarjeva naloga popolnoma obvladati tehniko in to je on tudi dobesedno dosegel. On je naš najboljši in najspretnější mojster čopiča. Zanimal ga je tudi postimpresionizem. Nekaj časa se je nagibal k nekim formulacijam neoklasicizma. Dela iz te dobe imajo neko trpkost in trdino v modelaciji, zadnje stvari pa zopet karakterizira tonska mehkota skale mlečnih, toplih, včasih motnih barv, ki so prilagojene rumenkastemu skladu inkarnata. Kot izrazitemu figuralistu mu je portret glavno torišče.

Ta trojica je pri nas predstavljala začetek prave pariške orientacije v smislu francoskega impresionizma. Posrečilo se ji je dvigniti nivo našega slikarstva na evropsko višino. V istem času so delovali tudi drugi umetniki, ki pa so bili že od začetka vezani na Dunaj in na celi kompleks dunajske secesije. Secesija kot struja ni tako točno in jasno označena kakor kot šola, kot novi nazor in novo gledanje. Ona je predvsem reakcija na suhi in jalovi akademizem. Posebno na Dunaju kaže močne umetno-obrtne nagibe. Tudi sam Klimt, vodja tega pokreta na Dunaju, je prešel k čisto ploskovnemu, ornamentalnemu in stiliziranemu reševanju problemov. Pri njegovih naslednikih in učencih se pa vrača preko orientalskih vplivov končno v bistvu le stari akademizem v ornamentalno predelani obliki, toda povrhu še obremenjen, ali celo preobremenjen z literaturo. Če tudi so dunajski secesionisti neprestano naglašavali plein-air in tendence vzporedne s francoskim impresionizmom, so bili po svojem stališču in oblikah bližji akademiji nego onemu živemu strujanju, ki je prihajalo iz Pariza vseskozi od Maneta do Matisse-a. Ti dozdevni idealisti in simbolisti so razumevali barvo kot del ali košček ornamenta, pri tem pa so z raztegnjenimi linijami v konstrukcijah in tako karakterističnem pretiravanju, iskali monumentalnosti in posebnega izraza.

Razen tega so secesionisti na neki način predhodniki poznejšega nemškega ekspresionizma. Francoska impresionistična šola je izšla iz realizma in ni nikdar zapadala v stilizacijo, ona se je izživljala direktno v barvi in pri tem odvrгла vsak ornament v sliki ter se ogibala arabeske.

Od naših posameznikov, ki so bili vzgojeni v ti struji kot skoraj vsi umetniki srednje Evrope, ima največ teh elementov Tomislav

K r i z m a n. Kot izvrsten grafik in tehnik na višini, pokazuje prej navedene karakteristike tako kot krasilni umetnik, kakor kot umetni obrtnik. On misli z linijo, nagiblje se k ornamentu in se že leta trudi, da bi pri nas ustvaril slično gibanje kakor svoj čas »Wiener Werkstätte« na Dunaju. Njegova glavna moč je v grafiki. Secesionizem in dunajska šola je pustila tudi v Sloveniji močne sledove. Njegov vrstnik Mirko Rački živi svoj fantastični z literaturo preobremenjeni svet. Bolj literat in ilustrator velike imaginacije kakor slikar Rački že leta ilustrira Dantejevo Nebeško komedijo. Njegov slikarski opus bi bil nekako nadaljevanje Bukovčevega humanizma.

Iskanje stila se opaža tudi pri Jozi Kljakoviću, samo da je pri njem rizba jasna in odmerjena, forma pa močna, skoro pretirano poudarjena. Arabeska njegovih rizb in ilustracij je popolna in sama v sebi zaokrožena. Rački ilustrira kot da slika — tonski, Kljaković dovršeno ploskovno — grafično. Omeniti moram tudi njegove sijajne in duhovite karikature. Pri njegovih slikah je ta ornamentalna skladnost manj naglašena. Kakor pri njegovih rizbah vodi linija, tako mu je pri slikah glavna zadeva modelacija. Tridimenzionalni prostor izpopolnjujejo telesnosti, katerih vsaka posamezna nosi svojo barvnost, ki ni slikarsko povezana z ozadjem. To pa so značilnosti stenskega slikarstva, v katerem se je ves Kljakovićev talent izživel. Nedvomno je, da so na Kljakovića vplivale stilizacije I. Meštrovića, ki je naš najizrazitejši secesionist.

Maksimiljan Vanka sicer ni tako izrazit secesionist kakor prej omenjeni slikarji, vendar svoje nagnjenosti stilizaciji ne more zatajiti. Njegove »Matere« to jasno dokazujejo. Njegov talent pa se najbolje izraža v značilni, jarko rdeči krajini v akvarelu.

Kot pendant prvi trojici, Račić, Kraljević, Becić, se javlja še za časa vojne druga trojica nekoliko mlajših slikarjev Uzelac, Gecan in Varlaj.

Milivoj Uzelac je živahen talent, ki naravnost razsiplje s svojim darom. Naslanja se na moderna pariška stremljenja. On je zanesljiv risar, spreten ilustrator, elastična linija mu zaokrožuje njegove precej nekonstruktivne forme. Preživel je razne vplive, in kot spreten krasilni umetnik površno posnel tudi kubistično formulacijo ter jo čisto dekorativno uporablja. Velike upe so pred leti vzbujale slike, kakor »Trgatev«. Težko in z muko izdeluje v nasprotju z njim svoje slike Vlad. Varlaj. Glavni cilj mu je solidnost. Našo krajino je Varlaj med vsemi najbolje pogodil.

Uzelčev in Varlajev prijatelj je V. Gecan. M. Trepše se najbolj naslanja na nemški ekspresionizem. V njegovih slikah se namreč najmanj čuti vpliv pariških slikarskih vzorov, izvzemši vpliv Daumierja, ki ga opažamo v njegovi grafiki.

Tonsko zasnovane so tudi slike Zlatka Šulentića, n. pr. »Tkalčičeva ulica«. Njegovi mehki, izraziti portreti in njegovi prozorni siv-

kasto nadahnjeni akvareli ga izdajajo kot profinjenega in tenkočutnega slikarja.

Naš najbolj tenkočutni slikar pa je mogoče le Marin T a r t a g l i a. »Mrtva priroda«, ki je odlična, je izdelana vsa v tonu. Vešče in fino niansiranje je Tartaglijeva posebna odlika. Tartaglia je izrazil l'art pour l'artist, ki se nagiblje v zadnjem času k pestrejši paleti.

Iskanje jasnih in čistih barv, združeno s težnjo po umetniškem odkritju naše krajine, označuje delo Jerolima M i š e - j a, čigar krajine iz hrvatske Dalmacije pričajo, da je minil čas onih sladkih in dopadljivih načinov, in da so se naši slikarji zavestno napotili k iskanju lastnih harmonij in izrazov; da so se odločili opazovati znane, posebne, nad vse skladne in čiste barve našega Jadrana; in da s tako obnovljeno originalno, popolnoma našo paleto, nadaljujejo svoj razvoj.

Značilni so tudi njegovi portreti, kakor n. pr. slikarja Račkega ali Portret deklice.

Ta slikarski pokret se vse bolj širi. Vneti ob tujih vzorih kakor njihovi predniki, polagoma uveljavljajo svoje osebne note vedno novi mladi slikarji. Cela vrsta talentiranih mladeničev, kot so: Ružička, Tomašević, Postružnik, Junek, Hegedušić, Detoni, Parać, Motika, Plančić, Kovačević in drugi, je izšla že iz naše umetnostne akademije. Ta generacija, polna mladosti in mladostnega žara, išče svoja pota, skuša postaviti tujim slikarskim, tehničnim in ideološkim vrednotam nasproti istovredne, vzporedne a pri tem svojstvene osebne vrednote.

Usmerjeni k istemu cilju, ki ga zasledujejo po raznih potih, predstavljajo oni že sedaj skupino mladih slikarjev, ki išče sebe in svojim idealom primerno lastno pot. V glavnem so njihove simpatije nagnjene k primitivnemu izrazu, naj se že javlja pri starih, ali pri najmodernejših mojstrih.

Oto P o s t r u ž n i k se prav za prav izživlja v svojih sivih, skoraj samo dvobarvnih slikah. Njegov »Pijanec« dokazuje, da je spreten tudi v groteskni risbi. Njegov »Klek« kaže v nasprotju z Varlajevimi »Klekom« izrazito, skoraj programatsko hotenje, ki se dobro razlikuje od prejšnjega. Objektivni naturalizem je tu transponiran.

Princip še ni popolnoma izveden, in ravnotežje med posameznimi deli še ni doseženo.

Manj te neposredne sprejemljivosti, a več nekega klasičnega akademskega ideala ima Omer M u j a d ž i ć. Portret njegove sestre, izdelan v finem tonu, podan z enostavno sivo paleto, ima mik kakega starega mojstra. Težnja po barvi je pri njem malenkostna.

Podoben formalizem je obsedel, vsaj v začetku tudi P a r a ć a, enega od najmlajših, čigar risarije in sveže primorske krajine iz zadnjega časa, dokazujejo njegov talent. Impresionisti so pustili na njegovih delih veliko sledov. To dokazuje »Pariška kavarna«, kjer je vse živo, razgibano, pisano, a polno slikarske enotnosti.

Pariški vpliv, ki je pri Paraću tako močan, je pri pokojnem Plančiću še močnejši. Njegovo »Pomladansko jutro« je kombinacija vseh mogočih vplivov, a po svojem talentu sveža, simpatična predvsem slikarska ustvaritev, katera daleč prekaša naš navadni niveau. »Šatoraši« so njegova najboljša stvar. Motiv je iz pariškega predmestja.

Končno naj vas seznanim še z najbolj žilavim, pa tudi najznačilnejšim mladih hrvatskih slikarjev, ki so zbrani v skupini »Zemlja«. »Zemlja« si je postavila izrazit cilj in določeno stališče. Izraz našega primitivca naj se vzame kot temelj, težišče je v vsebini, predvsem pa naj se naglasi tendenca, z eno besedo: iskanje zvez z našim kolektivom in odiranje formalizma. Glavni med njimi je Krsto Hegedušič. Sirov, podjeten in sposoben talent; direktno opazovanje, katero sem pri Postružniku naglasil, je pri Hegedušiču potencirano. Hegedušič se bori še s formami in jih brez potrebe v groteskno pretirava. Pogosto zapada v navadno grotesko vsakdanjih šaljivih listov. Značilna slika je n. pr. »Zeleni kader« ali plenitev na vasi za časa prevrata. Kompozicija in razvrstitev slike je pod vplivom P. Breughela. Breughel prestavljen v Podravino. Ta vpliv, ki se tako močno opaža na tej sliki, ne more nikakor motiti onih karakterističnih delov, ki niso Breughelovi, temveč naši in samo naši.

Poglejte berača v ospredju in veliko ravnino, katere so se doslej izogibali vsi naši slikarji, rekoč, da tam ni nič slikarskega, dodajte k temu skladnost čistih in jasnih barv, ki v svoji popolni sirovosti igrajo tako znano, a še neizraženo pesem o naši zemlji. Grobo pripovedovanje ter anekdota o obešenem duhovniku itd. s svojo vsiljivostjo bolj motijo, nego pomagajo temu prvemu umetniškemu obrazu naše vasi, naših vaških koč in široke ravnine. Tu imamo poskus naše sinteze brez šminke in brez narejenosti, brez paradne in polikane narodne obleke; neotesana je še in sirova, toda tu je vsekakor oživela. Novejše slike K. Hegedušiča imajo iste značilnosti in še jasneje kažejo iste vplive; zopet pa so posamezne podrobnosti nove in izvrstne, ker so neposredne (prim. njegov »Sejem«). Moč in novost Hegedušičeva ni toliko v kompoziciji ali predmetu, kakor v barvi in neposrednosti. Kakor hitro začne s transpozicijo, oslabi. V rizbah je vsekakor najmočnejši, pa tudi najoriginalnejši, ker je neposreden. Če ne bi te rizbe imele še prisiljene in cenene grotesknosti G. Grossa, bi močnejše in izraziteje delovale.

Cilj sodobnega hrvatskega likovnega stremljenja je, da doseže čisti upodabljaljoči izraz, ki bo ustrezal času, značaju zemlje in duši naroda.

O POKRISTJANJEVANJU SLOVENCEV IN POČETKIH SLOVENSKEGA PISMENSTVA

I

Znanstveno delo univ. prof. Milka Kosa nam je v poslednjih letih odkrilo marsikaj važnega iz prvih časov po naselitvi naših prednikov v novi domovini. Tudi pokristjanjevanje Slovencev in prvo dobo krščanstva nam je pokazal z nekaterih strani v novi luči ne le glede vnanjega dogajanja, ampak tudi glede metode misijonskega dela in duhovne smeri misijonske duhovščine. Razen »Zgodovine Slovencev od naselitve do reformacije« (Jugoslovanska knjigarna, 1933) je važna posebno še razprava o »Slovenski naselitvi na Koroškem« (GV, 1932, 101—142).

Že časovno razporeditev dogodkov je M. Kos na nekaterih mestih popravil. Borutovo prošnjo za pomoč zoper Obre, ki je sprožila krščansko gibanje med Slovenci, je datiral rajni Fr. Kos (Gradivo, I., št. 220, op. 1., str. 263.), za njim tudi Jos. Gruden (Zgodovina slovenskega naroda, 2. izd., 64) in drugi »o l. 745.«, to je po l. 743., »ker od takrat so bili Bavarci podložni kraljem, in sicer frankovskim«, in pred l. 748., ko je umrl bavarski vojvoda Odilo in mu je sledil (naslednje leto) šele l. 741. (ali 742.) rojeni Tassilo II (III). M. Kos stavi ta dogodek pred l. 743., mislim, da po pravici. Gre tu za različno tolmačenje stavka v *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (c. 4. Kos, Gradivo, št. 220.) »*Illi quoque festinando venientes expugnaverunt Hunos et obfirmaverunt Quarantanos, servitutique eos regum subiecerunt*« (Ti — Bavarci — so pa takoj prišli, premagali Obre in zaobljubili Karantance ter jih podvrgli podložništvu 'kraljev'). Fr. Kos je pri izrazu »regum« mislil na frankovske kralje, M. Kos pa je ta izraz prevedel z besedo »vladarjev«; mislil je pri tem na bavarske vojvode. Za to tolmačenje govori tudi dovolj razlogov: po zgledu merovinških kraljev se je imenoval Odilov naslednik, poslednji Agilulfing Tassilo II (III), »vir inluster« (Presvetli) in njegovo vladanje je bilo in se je imenovalo »regnare«, saj je vodil popolnoma samostojno zunanjo politiko (gl. Riezler, *Geschichte Baierns*, I., 153); razen tega ni verjetno, da bi bili »Sclavi« (Slovenci) Odilona l. 743. v boju proti frankovskima majordomoma Karlmannu in Pipinu podpirali, ako ne bi bili z njim v nekem služnostnem razmerju. Tudi bi bil moral Borut po l. 743. prositi pomoči pri Frankih, ne pa pri Bavarcih, in priznati potem vrhovno oblast »Francorum«.

Podobno je M. Kos po besedilu spisa *Conversio Bag. et Car.* poskusil točneje določiti, kdaj je nastopil vlado prvi krščanski vojvoda v Karantaciji, Borutov sin Gorazd. *Conversio* pravi: »Ko pa je Borut

umrl, so Bavarci na ukaz Frankov (*per iussionem Francorum*) poslali v Karantanijo Gorazda, že kristjana, za katerega so bili Karantanci zaprosili, in ti so ga potem postavili za svojega vojvoda.« *Gradivo*, I., št. 223. To se ni moglo zgoditi pred l. 749.; kajti po smrti Odilonovi (po Riezlerju med 23. jul. in 23. dec. 748., *Gesch. Baierns*, I., str. 83.; po Fr. Kosu 18. jan. 748., *Gradivo*, I., str. 266., op.) so se Bavarci pod vodstvom Grifa, sina Karla Martela in sorodnice Agilulfingov Swanahilde uprli, tako da je moral Pipin l. 749. spet z vojsko nad Bavarce, ki jim je po zmagi nad polbratom Grifom postavil za vojvodo mladoletnega Odilonovega sina Tassila II. (III.) kot svojega fevdnika (Riezler, *Gesch. Baierns*, I., 83. sl.). Pa tudi po novembru 751. se to ni moglo zgoditi, ker je tedaj postal Pipin frankovski kralj in bi vir potem gotovo m. »*Francorum*« pravil »*Pipini regis*«.

Ker je Gorazd že v tretjem letu vlade umrl (*postea tertio anno defunctus est*), mu je sledil kot karantanski vojvoda — zdaj »z dovoljenjem gospoda kralja Pipina« (*permissione domni Pippini regis*) ... bratranec Hotimir (najprej proti koncu l. 751., najkesneje l. 753.). M. Kos, *Zgod. Slovencev*, 56; *Gradivo*, I., št. 225, str. 266—267.

Mislím, da moremo nastop Hotimirov z neko verjetnostjo še ožje omejiti. Treba je misliti na določilo papeža Caharije, ki sta ga obnovila še papeža Štefan II. in Pavel I., po katerem se je Karantanija cerkveno podredila salzburški škofiji. Ni dvoma, da so se pogajanja z Rimom o tej zadevi morala začeti že pod Gorazdovo vlado po prvih uspehih misijonskega dela (*Gradivo*, I., str. 266., op. 3.). Prej bi salzburški škofje ne bili mogli začeti urejenega misijonstva v Karantaniji, ker je ta dežela (*Noricum*) poprej spadala pod Oglej. Poročilo o Hotimirovem vladarskem nastopu v spisu *Conversio Bag. et Car.* pa se čuje kakor uradno poročilo o slovesnem prevzemu Karantanije pod salzburško jurisdikcijo:

»Á Gorazd je že v tretjem letu (vlade) umrl. Spet se je z dovoljenjem kralja Pipina na prošnjo samega tistega naroda Karantancem vrnil Hotimir, ki je že bil kristjan. Temu je duhovnik Lupo, ki ga je bil salzburški škof postavil nad otok Chiemskega jezera, ki se Auua imenuje, prepustil svojega nečaka Majorana, ki je že bil posvečen za duhovnika. In ker je bil prav ta Lupo (Hotimirov) boter, ga je poučil, da naj se v cerkvenih zadevah s pobožnim duhom pokori salzburškemu samostanu (kot sedežu škofije). Hotimira so tisti narodi sprejeli in mu izročili vojvodstvo. (Hotimir) pa je imel s seboj duhovnika Majorana, ki je bil v salzburškem samostanu v duhovnika posvečen. In ta ga je opomnil, naj pred tem samostanom ukloni glavo v zadevah službe božje. In to je oni tudi storil in obljubil, da bo temu (škofijskemu) sedežu pokoren. Tako je tudi res delal in je leto za letom izkazoval tej cerkvi vdanost in pokorščino (s cerkvenim davkom) in je od tam prejemal ves čas svojega življenja

cerkveni nauk in krščansko duhovno oskrbo.« Conv. Bag. et Car., c. 4. Kos, Gradivo, I., št. 225.

Zdi se mi, da je bil pogoj za to slovesno uradno objavo o prevzemu Karantanije pod salzburško cerkveno oblast nedvomno pred kratkim došlo dovoljenje papeža Caharije (741—752). Vendar pa ni verjetno, da bi bilo dospel to dovoljenje v Salzburg dalje časa pred Caharijevo smrtjo (15. marca 752.); če bi bilo došlo še za Gorazdovega življenja, bi se bila izvršila inkorporacija Karantanije v salzburško škofijo pač še za Gorazdove vlade. Tako pa bo treba imeti smrtni datum papeža Caharije za »terminus, ante quem« ne le za Caharijev odlok, ampak tudi za pričetek Hotimirovega vojvodstva.

S tem bi pa imeli za ta važni dogodek kar skoraj že točen datum: od novembra 751. do marca 752., torej nekako začetek leta 752.

S tem bi se pa točneje omejil tudi čas Gorazdovega nastopa na leto 749., t. j. ne pred l. 749., pa bržkone tudi ne po l. 749. (da dobimo dve leti in še kaj mesecev za Gorazdovo vlado).

Nova je tudi Kosova določitev dobe Modestovega delovanja v Karantaniji na čas o. l. 760. do nekako 763. (M. Kos, n. d., str. 58—59.). Glede časa Modestove smrti, mislim, M. Kosu ne bo mogel nihče ugovarjati. Conv. Bag. et Car. pravi, da po njegovi smrti Vergilij ni mogel ugoditi Hotimirovi prošnji, da bi mu poslal naslednika, ker je nastal (v Karantaniji) upor: orta seditione quod carmula dicimus (Gradivo, I., št. 234.). Prav verjetno je, da se je ta upor vnel prav tedaj, ko se je Tassilo na potu proti Akvitancem (bil je to že četrti vojni pohod proti Waifaru Akvitanskemu) l. 763. v Neversu s Pipinom, svojim ujcem, sprl in z bavarsko vojsko vred odhitel domov s prisego, da noče ujca nikoli več videti (Riezler, Gesch. Baierns, I., 152). Tudi Slovencem je krvni davek, ki so ga Franki od podložnih zahtevali, nedvomno hudo presedal. Uporniki so se obrnili pač predvsem proti vojvodu kot zvestemu frankovskemu podložniku, bodisi da so se mu uprli vojaki, ki so se morda s Tassilom in Bavarci vrnili iz Francije, bodisi da so se uprli doma ostali vojaki zato, ker se karantanski vojščaki s Tassilom niso vrnili. Prav verjetno pa je, da se je Hotimiru uprl predvsem tisti del karantanskih svobodnjakov, ki krščanski veri ni bil naklonjen, že ker je bil vojvoda, po vsem soditi, vnet katoličan. Ni pa, mislim, verjetno, da bi bilo nasprotje do vere prvi vzrok upornega gibanja.

Še iz drugega razloga se mi zdi letnica 763. bolj verjetna kakor datiranje »o. l. 765.«, ki jo navaja Gradivo (I., št. 234., str. 272.). Po Modestovi smrti je namreč Virgilij Hotimiru še trikrat poslal po enega delegata namestnika (Latina, Madalhoha in Warmanna); ker pa je iz poslednjih let Virgilijevih razvidno, da je pošiljal svoje namestnike vsaki dve leti, bi dobili za dobo med Modestovo in Hotimirovo smrtjo šest let, torej za Modestovo smrt nekako letnico 763.

Manj verjetna se mi zdi letnica za Modestov prihod o. l. 760., in sicer glede na delo, ki ga je Modest opravil. Virgilij ga je delegiral,

da je smel v Karantaniji posvečevati cerkve in duhovnike, in takoj nato našteva *Conversio* kraje, kjer je posvetil cerkve: cerkev Device Marije pri Gospe Sveti, v Liburniji, »ad Udrimas« in v drugih čim številnejših krajih (et in aliis quam plurimis locis, Gradivo, I., št. 232.). Že to je zahtevalo nekoliko več časa ko kratka tri leta. Še dalje časa bi zahteval drugi posel, ki ga navaja *Conversio*, posvečevanje klerikov, ki jih je bilo treba poprej vzgojiti in izučiti. Ni verjetno, da bi naš vir omenil pravice posvečevanja duhovnikov pri Modestu le zgolj iz formalnih razlogov — saj da sme škof posvečevati duhovnike, to ve vsak človek — ampak vzrok tej navedbi je pač ta, da je duhovnike tudi res posvečeval, kakor je res posvečeval cerkve. To velja toliko bolj, ker so smeli pokrajinski ali boljše podeželski škofje¹ posvečevati duhovnike in dijakone le po naročilu ali dovoljenju diecezanskega škofa. In pri Modestu gre za tako naročilo.

Na zapadu segajo podeželski škofje s časovnimi in krajevnimi presledki nazaj v 5. in 6. stol., v čas, ko so na vzhodu izginjali. Ob začetku 8. stoletja pa so se že obče udomačili. Povzročili so to menda

¹ Podeželski škof (epískopos tôn agrôn, chōrepískopos, lat. chorepiskopus) je bil na vzhodu v nasprotju z »mestnim« škofom (epískopos tês póleōs) škof, ki mu je bila poverjena samostojna cerkvena uprava podeželja, ki je upravno spadalo pod tisto mesto. Prvič se omenjajo chorepiskopi na sinodah v zač. 4. stoletja in so dokazani za Malo Azijo, Sirijo, Egipt, Armenijo, Mezopotamijo in Arabijo; časih jih je bilo po več v eni škofiji, to posebno v Egiptu, kjer »razen Aleksandrije, Ptolemaide in Naukratide ni bilo mest, ampak samo vasi« (Batiffol). V teh deželah so imeli podeželskih škofov gotovo že davno, od časov, ko se je krščanstvo začelo uspešno širiti tudi na kmete, morda že od 1. stol. Sedež so imeli v glavnem kraju svojega okraja, pozneje, ko se je imenoval za vsako škofijo samo po eden, v škofijskem mestu samem. V začetku so bili mestnim škofom pač enaki, pozneje so stali nekako v sredi med škofi in duhovniki. Z drugo polovico tretjega stoletja so jih začeli potiskati ob stran. Sinoda v Ankyri 314 (kan. 13.) prepoveduje podeželskim škofom posvečevati duhovnike ali dijakone brez naročila škofovega. Sinoda neocezarejska (po l. 314.) v 14. kanonu primerja podeželske škofove dvainsedemdesetim učencem. Vendar pa vesoljni cerkveni zbor v Nikeji 325 (kan. 8.) točno ugotavlja, da podeželski škofje nimajo samo škofovsko ime, ampak tudi čin in dostojanstvo (tópon), ne glede na to, da kljub temu ostane v veljavi načelo, da je v enem mestu le en škof. Antiohijski cerkveni zbor 341 določa, da so chorepiskopi nameščeni po vaseh in po kmetih, da so jih posvetili škofje s polaganjem rok, da oskrbujejo cerkve, ki so se jim poverile, da pa se morajo v svojem delovanju omejevati: smejo postavljati lektorje, subdijakone, eksorciste, nikar pa naj si ne upajo posvetiti bodi duhovnika bodi dijakona »brez škofa, ki je v mestu«, h kateremu chorepiskopos in njegov okraj spadata. Chorepiskopa more nadomestiti le škof dotičnega mesta, od katerega je odvisen. Že sinoda v Sardiki 343 (k. 6.) je prepovedala, da bi se posvečevali škofje na vasi (en kômē) ali v majhnih mestih, kjer bi zadostoval en duhovnik, sinoda v Laodikeji (med 343 in 381) jih pa je v kan. 57. sploh prepovedala. Nadomestili so jih periodeuti (obhodniki), t. j. vizitatorji mestnih škofov brez škofovskega posvečenja in brez stalnega bivališča. Tako so, začeni s 5. stoletjem (passé le IVe siècle, Batiffol) podeželski škofje na vzhodu počasi izginili. Gl. Lexikon f. Theologie u. Kirche, II., 893, P. Batiffol, Le Catholicisme des origines a Saint Léon, II. La Paix Constantiniene⁴, 1929, 110—114.

anglosaški misijonarji, ki so jih po zgledu podež. škofa v canterburyski cerkvi uvedli tudi drugod (v Canterburyju jih je uvedel morda nadškof Theodor, Grk iz Tarza v Kilikiji, 669—690), in z njimi tudi irski misijonski menihi. Podež. škofje so bili diecezanskemu škofu v pomoč v misijonih in v diecezi sami, namestovali so tudi škofa, če ta ni bil posvečen, če je bil bolan ali če v škofiji ni bilo škofa. Na sinodah so imeli sedež in glas pred opati. V nekaterih škofijah je bilo tudi po več podež. škofov, a vsak je imel svoj okraj. Bivali so v škofijskem mestu ali pa v večjem kraju svojega okrožja. Namestil in posvetil jih je diecezanski škof sam, ne trije škofje. To in pa dejstvo, da so jih primerjali z 72 učenci Kristusovimi, je dalo povod, da so jih začeli tudi na zapadu potiskati v kraj, ko so škofje v njih začutili konkurente, ki da jih ni prenašati. Boj se je pričel na pariški sinodi 829 (k. 24.), korak dalje je šla sinoda v Meaux 845 (k. 44.). Proti njim se obračajo tudi nekatera določila ponarejenih dekretalij (Collectio August., Benediktus Levita, Pseudo-Izidorus), naposled pa je izrekla sinoda v Metz, da jih ni imeti za škofo; kjer jih je treba, da se morajo še enkrat posvetiti (reordinacija). Od tedaj so se začeli izgubljati; na Irskem so se ohranili še do 13. stol. Nasledniki so jim bili arhidijakoni (ki jih je uvedel v salzb. škofijo nadškof Konrad I., 1106—1147; Kos, Zgod. Slovencev, 192). Gl. Lexikon f. Theol. u. Kirche, II., 893—894.

Besede, s katerimi *Conversio* označuje dobo od Hotimirovega nastopa (751/2) do Modestovega prihoda, so sicer obilo nedoločne (*per actis aliquantis temporibus*, Gradivo, I., št. 227.), vendar sodim, da bi bila doba dobrih osmih let za ta nedoločni števnik le nekoliko predolga; doba treh let, na kakršno je mislil Fr. Kos, pa utegne biti spet nekoliko prekratka; resnica bo pač nekako v sredini (o. 757).

Važnejše kakor ta točnejša razvrstitev zunanjih dogodkov pa je, da je M. Kos razgrnil pred našimi očmi kulturna tla, iz katerih je rastel duševni razvoj naših prednikov, iz katerih je vzknila tudi prva naša krščanska kultura. Na eni strani nam je obrnil pogled na ozemlje, ki smo se nanje naselili, na drugi strani pa na to, odkod in kako je došlo k nam krščanstvo.

Na ozemlju, ki so ga naši predniki v 6. in 7. stol. zasedli, je bilo prej razvito že cvetoče krščansko življenje, saj so ta naša tla za Dioklecijana oškropili s svojo krvjo številni krščanski mučenci, tako poetovijski škof sveti Viktorin, celejski škof sv. Maksimilijan in drugi; saj je bilo na tem ozemlju lepo število škofijskih sedežev, med drugim v Emoni, Celeji, Poetoviji, Virunumu na Gosposvetskem polju, Teurniji na Lurnskem polju, Aguntumu v Stribachu pri sed. Lienzu. Prav do 6. stol. se dajo na teh mestih in še drugod dokazati arheološki sledovi krščanskih bogoslužnih stavb in verskih predmetov.

Ni dvoma, da se je krščansko prebivalstvo na naših tleh že pred prihodom naših prednikov v 2. polovici 6. stol. dokaj razredčilo, in to predvsem v bližini glavnih rimskih cest, ki so vodile v Italijo;

vendar pa so se ohranili v tesnih odložnih dolinah in v gozdnatih krajih še znatni ostanki prejšnjega prebivalstva. Slovenci so prišli v deželo sicer kot pogani in kot divji, nasilni osvajavci, ki so razrušili še zadnje mestne naselbine, ki so izganjali in pobijali ljudi po krajih, ki so se jim zdeli za naselitev ugodni, in počenjali še druge grozovitosti, saj vemo o njih iz pisem papeža sv. Gregorja Velikega. Vendar pa niso pokončali vsega prebivalstva, kakor so nekdanj mislili, ampak zdi se, da so počenjali take stvari le bolj tam, kjer se jim je prebivalstvo skušalo s silo upirati. Drugod so jih morali puščati v miru, in to posebno v krajih, v kakršnih se Slovenci niso radi naseljevali, kakor v širokih nezavarovanih planotah, v dolinskem dnu tesnih gorskih dolin, kjer so se bali povodnji, in tudi v gosto z gozdovi poraslih pokrajinah. V takih krajih se je ohranilo še več ali manj prejšnjega krščanskega prebivalstva. Bili so to potomci Rimljanov, pa tudi Kelti, Iliri in drobci drugih narodov, ki so se bili večinoma že poromanili, deloma pa so rabili tudi še staro domačo govorico. Slovenci niso delali razlike med njimi, kakor je niso delali Germani. Ti so nazivali Kelte in Romane z nazivom *Walch*, *walisk*, kar je pomenilo prvotno neko keltsko veliko pleme, ki je bivalo nekdanj v soseščini germanskih rodov in so ga Rimljani nazivali *Volcae*. Slovenci so ta izraz sprejeli in po glasoslovnih pravilih se je spremenil pri njih v »*Vlah*«, slov. *Lah*. Rabili so ga kakor Germani za Romane in Kelte, porimljene ali ne.

Teh Vlahov nas spominjajo še do današnjega dne krajevna imena, kakor Lahovče pri Cerkljah na Gorenjskem (srednjeveški *Walchovicz*, M. Kos, *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji*, 1931, 226), Belšinja vas pri Trebnjem na Dolenjskem (*Welischendorf*), Laška vas pri Celju (*Welischdorf*), Lahovšče pri Ajdovščini, Vašinje, t. j. Lašinje (*Wallerberg*) pri Velikovcu, *Flaschberg* (t. j. *Vlaška gora*) pri Oberdrauburgu, grad *Falkenstein* (*Walchenstein*) in gora *Waleck* pri Zgornji Beli v Mölltalu, *Walacha-Požarnica* (*Pusarnitz*) blizu Spittala (M. Kos, *Zgod. Slovencev*, 49—50; *Slov. naselitev na Koroškem*, *Geografski vestnik*, 1932, 107, 130, 132).

Položaj je bil pri nas glede tega skoraj isti, kakor so ga našli na svojem ozemlju južno od Donave tudi Bavarci. Tudi tam je zlasti v hribovskih pokrajinah obilo takih imen, kakor *Wallerdorf* (*Walchinesdorf*), *Walchstadt* (*Walchsteti*), *Wallgau*, *Wallberg*, *Walchensee*, *Walchsee*, *Wallersee*, *Traunwalchen*, *Straßwalchen*, *Seewalchen*, *Wahlwinkel* i. pod. (*Riezler, Gesch. Baierns*, I., 54).

Najmočnejši so bili ostanki tega starega prebivalstva na nekdanjih slovenskih tleh na Zg. Avstrijskem, na južnem Gradiščanskem, kjer so se ohranili še pozno v srednji vek; dosti jih je bilo tudi na Krasu, ob Soči in Nadiži ter v bolj goratih predelih Koroške; najbolj pa se zdi, da so se zagostili pod slovenskim in bavarskim pritiskom v tesnih dolinah Tirolske (pri nas v Mölltal, Isel-, Defreggen-, Virgental z imeni

Debant, Lavant, Fragant in pod.), saj so se tam v Grödenski dolini kot Ladinci ohranili do danes. M. Kos, Zgod. Slov., 49 sl.

Priča mirnega sožitja s tem romanskim krščanskim prebivalstvom je razen že navedenih imen še dolga vrsta drugih starih krajevnih, rečnih, pokrajinskih, gorskih imen, kakor Celeja—Celje, Poetovio—Ptuj, Carnium—Kranj, Longaticum—Logatec, Bilachinium—Beljak, Dravus—Drava, Savus—Sava, Aesontius—Soča, Karantanija—Koroška, Juenna—Podjuna, Ture, Karavanke in dr.

»Vpliva teh starih prebivalcev na duhovno in telesno strukturo slovenskih doseljencev ne gre podcenjevati,« pravi M. Kos. »Vplivali so na Slovence bolj, kot si navadno mislimo. Posredovali so jim pa tudi mnogotere pridobitve materialne kulture. V poljedelstvu, rudarstvu in obrti so se mogli Slovenci od starega prebivalstva marsikaj naučiti (n. pr. vinarstva). Najdbe v starih slovenskih grobovih iz 7., 8. in 9. stol. nam pogostokrat kažejo, kako se je takratna slovenska materialna kultura v mnogih primerih naslonila na poznoantično tradicijo, kako je od nje jemala in pod njenim vplivom oblikovala svoje orodje, posodje in nakit.« M. Kos, n. d., 50.

Novodošli Slovenci pa so se tudi zavedali, da je staro prebivalstvo krščansko. O tem priča že stari izraz krščenica za dekle; pa če se na to tudi ne oziramo, nam priča o tem n. pr. krajevno ime Kršna ves (Kristendorf) pri št. Lipšu v Podjuni; kraj leži v okraju, polnem zgodnjekrščanske in antične tradicije. Prebivalstvo je moralo biti tam okrog romansko, sicer bi si ne mogli razložiti, zakaj je bližnja naselbina novodošlih Slovenov dobila ime Slovenje (Sloweniach); kraj leži jz. nad Globasnico. Gl. M. Kos, Slovenska naselitev na Koroškem, GV., 1932, 106.

Ker je torej staro prebivalstvo ohranilo, čeprav se je moralo v kratkem vsaj deloma posloveniti — nedvomno so poleg svojega jezika razumeli in govorili tudi slovenski — svojo krščansko vero (duhovnikov pač niso imeli), so se mogli Slovenci na mnogih krajih v mirnem sožitju seznaniti tudi s krščanstvom vsaj v toliko, da se jim ni moralo zdeti nujno kot nekaj tujega in sovražnega. Ni dvoma, da je prav to staro romansko krščansko prebivalstvo ohranilo tudi marsikateri versko-kulturni spomin iz prejšnjih časov, tako da se ni čuditi, če je Modest med prvimi tremi cerkvami na Slovenskem posvetil dve na mestu nekdanjih škofijskih sedežev, tretja (»ad Udrimas« pri sed. Fohnsdorfu) pa morda tudi hrani kak podoben, nam ne ohranjen spomin (v bližini stoječe mesto Judenburg že po imenu kaže, da je sezidano v kraju s prastaro naselitvijo).

Nekaj prav podobnega vidimo tudi na sosednjem Bavarskem; tudi tam so nastale prve škofije v krajih s staro rimsko kulturno tradicijo (Riezler, n. d., 104) in tudi sv. Ruprecht je prenašal sedež svoje cerkve po vrsti v kraje s starokrščansko tradicijo in s starim krščanskim romanskim prebivalstvom (Lorch-Lauriacum, Wallersee),

dokler se ni za stalno nastanil na razvalinah starega Juvavuma² (Riezler, n. d., 93).

Tudi pri nas sodelovanja starega krščanskega prebivalstva pri zopetnem pokristjanjevanju dežele ne smemo podcenjevati. Neposrednega nagiba za pokrščenje naših prednikov pač ti ubožni sloji podložnih poljedelcev v hribih in lazih, rokodelcev in rudarjev, hlapcev in dekel nedvomno niso dali. Za to je bila odločilna sosesčina z novopokrščenimi Bavarci, posebno pa politična zveza z njimi proti Obrom in sledeča ji politična odvisnost. Pač pa so ti stari kristjani prav kmalu morali stopiti v stik s prvimi oznanjevalci svete vere v deželi in so potem najlaže in najuspešneje sodelovali z njimi pri širjenju in utrjevanju nove vere. Ker so znali razen svojega domačega romanskega jezika nedvomno tudi jezik svojih slovenskih gospodarjev, so bili kakor nihče drugi sposobni za tolmače in siceršnje misijonske pomočnike. Prav iz tega razloga mislim, da ni bil brez razloga duhovnik spremljevalec Hotimirov Majoranus, po svojem in stričevem imenu (Lupo) soditi, romanskega rodu in da je bil romanskega rodu tudi prvi misijonski škof med Slovenci, sv. Modest, da se imenuje med njegovimi z imenom navedenimi spremljevalci še drugi Roman, duhovnik Latinus, ki je po Modestovi smrti bil tudi salzburški škofov delegat in namestnik v Karantaniji, in da se tudi pod Valtungom-Volkunom poleg sedmih nemških imen škofovih delegatov slišijo tudi tri romanska imena (drugi Majoranus, večkrat, Dupliterus, Augustinus.³ Dvojezični potomci starih kristjanov so bili morda še pred mladeniči slovenskega rodu prvi domači kleriki, ki jih je Modest posvetil. Podobne razmere so bile tudi na Bavarskem: o tem pričajo imena salzburških misijonarjev v Karantaniji, ko je imela med njimi točno tretjina romanska imena.

Če te razmere dobro premislimo, nam ne bo težko najti zadovoljiv odgovor na vprašanje, iz kakšnih razlogov je dal vojvoda Borut, ki je bil še pogan, svojega sina in nečaka na Bavarskem krščansko vzgojiti in krstiti. »Ali se je to zgodilo iz notranjega nagajenja ali iz politične preračunjenosti in uvidevnosti ter na bavarski

² Temu je vzrok morda že omenjeno določilo cerkvenega zbora v Sardiki 343 (kan. 6.): »Licentia vero danda non est ordinandi episcopum aut in vico (kômē) aliquo aut in modica civitate, cui sufficit unus presbyter, quia non est necesse ibi episcopum fieri, ne vilescat nomen episcopi et auctoritas.« Batiffol, *Le Catholicisme ...*, II., 113, op. 1.

³ Ako upoštevamo, vse z imeni navedene misijonarje v Karantaniji do l. 784., vidimo, da je med 18 imeni 6 romanskih in 12 nemških: Majoranus, 751/2, Modestus, 757/8, Latinus, 757/8, Majoranus II, 773, 775, 777, 781, Dupliterus, 775, Augustinus, 781; Watto, 757/8, Reginbert, 757/8, Kozhar, 757/8, Ekihard, 757/8, Madalhoh, 766, Warmann, 768, Heimo, 773, 775, Reginbald, 773, 779, 783, Gozhari (Kozhari?), 777, Erchanbert, 777, Reginhari, 779, Gundhari, 783. Če preštejemo pa število delegacij, je razmerje za Romane še nekoliko ugodnejše: med 25 delegacijami se je delegiral desetkrat Roman (40%, med njimi edini škof, petnajstkrat pa Bavarec (60%).

pritisak,« pravi M. Kos, »je težko reči. Če pomislimo na kesnejše protikrščanske upore, bi dejali, da je zadnje najverjetnejše.« (M. Kos, Zgod. Slov., 57.) Da je bil neposredni vzrok političen, kdo bi mogel o tem dvomiti; vendar bi v tej dobi, ko še frankovska miselnost ni predrila na Bavarsko, ne hotel govoriti o »pritisaku«, če nočemo tako imenovati dobrohotnih nasvetov, ki z grožnjami nimajo prav nič opraviti; vsekako pa bo treba brez pridržka priznati kot bližnji vzrok politično uvidevnost. Pri vsem tem bi pa vendar ne hotel povsem izključiti tudi neke vrste notranjega nagnjenja. Podobno nagnjenje kakor tisto, ki je n. pr. Konstantina Velikega privedlo v krščanstvo — na smrtni postelji, se mi zdi tudi za Boruta zelo verjetno; krščanski Bog se je izkazal v borbi zoper neusmiljenega dednega sovražnika slovenstva Obra za močnejšega kakor domača božanstva, tudi bistveni nauk krščanske vere o enem Bogu vojvodi bržkone ni bil docela neznan, in kolikor je mogel krščansko življenje spoznati pri svojih romanskih podložnikih, mu bržkone vsaj odvratno ni bilo.

To razpoloženje pa očitno ni prevladovalo samo pri vojvodu Borutu, ampak tudi pri njegovih rojakih, kajti sicer si je težko misliti, da bi bili prosili dvakrat po vrsti pri Bavarcih za naslednika, ki je bil že kristjan, težko si je misliti, da bi pod Gorazdom in Hotimirom v manj ko enem desetletju krščanstvo med Slovenci toliko napredovalo, da bi bil Virgilij poslal že pokrajinskega škofa, ki naj bi pričel že kar z redno organizacijo cerkvenega življenja.

K uspehu je nedvomno pomagala tudi misijonska metoda irskega meništva, ki se je bila pod Ircem Virgilijem uveljavila v salzburški škofiji in na Bavarskem vobče. Irski menihi in za njimi tudi anglosaški misijonarji in učitelji so širili krščansko vero z drugačnimi sredstvi, kakor je to delala — frankovska država, zlasti v prvih desetletjih vlade Karla Velikega. Ni zaupala v prvi vrsti v politično in vojaško silo, ampak v moč božje resnice in v delovanje božje milosti in zato ni širila krščanstva z mečem in nasiljem, ampak z oznanjevanjem božje besede in z apostolskim zgledom krščanskega življenja ljubezni do Boga in bližnjega (prim. Lj. Hauptman, NE, IV., 211; M. Kos, Zgod. Slov., 61).

Na Irskem se je bilo namreč krščanstvo razširilo zgolj z duhovnimi silami neodvisno od katerekoli državne oblasti in zato je v irskem krščanstvu ostalo živo starokrščansko načelo, da je za prosep prave vere treba popolne duhovne svobode.⁴ To načelo so vcepili Irci

⁴ Prim. protest cerkvenega zbora v Sardiki l. 343/4. proti nasilju državnih oblastnikov v verskih zadevah (ut omnes iudices, quibus provinciarum administrationes creditae sunt, ... a religiosa se observantia abstineant) in zahteva po popolni duhovni svobodi (... ut omnes quibus imperatis dulcissima libertate potiantur. Non alia ratione quae turbata sunt componi, quae divulsa sunt coerceri possunt, nisi unusquisque nulla servitutis necessitate adstrictus integrum habeat vivendi arbitrium...). Gl. Batiffol, Le Catholicisme..., II., 414.

tudi krščanstvu v tistih krajih, kamor so ga sami prenesli, predvsem na Škotskem, Angleškem, pa tudi na Južnem Nemškem. Pri tem so se irski menihi izdatno ozirali na narodna izročila, šege in navade in so ohranili celo posamezne poganske obrede, le da so jih po krščansko preobrazili; tako je n. pr. velikonočni blagoslov ognja po irskih menihih dospel celo v Rim in se sprejel po vsej katoliški cerkvi. (Prim. pri nas kres!) Načela širjenja vere brez nasilja samo z duhovnimi sredstvi so se držali tudi anglosaški misijonarji, saj so tudi Anglosasi tako sprejeli krščanstvo z Irskega in iz — Rima (za Gregorja Velikega po opatu in škofu Avguštinu,⁵ le da so glede metropolitanske organizacije cerkve sledili drugačni praksi [nasprotje med sv. Virgilijem in sv. Bonifacijem-Winfridom]).

Pri nas je rodila irska misijonska praksa, kakor moremo sklepati, prav zadovoljivih sadov. Očitno vsaj v začetku ni bilo proti novi veri izrazitejšega nasprotja. Pa tudi to ni nikak poseben slovenski pojav. Keltsko, germansko in slovansko poganstvo se krščanstvu vobče ni protivilo tako trdovratno, kakor je to delala grško-rimska sodrga z rimsko državo in rimskim svečeništvom vred. To pa predvsem zato, ker so bile moralne ovire manjše; tem mladim, zdravim narodom se moralne zahteve krščanstva, posebno glede zakona,

⁵ Značilno za rimsko katoliško misijonsko metodo je, da je opat Avguštin na željo samega papeža sv. Gregorja Velikega v frankovski državi dobil s seboj anglosaškega jezika zmožne tolmače. Seppelt, *Das Papstum im Frühmittelalter*, Jak. Hegner, Leipzig, 1934, str. 31.

Preznačilna so tudi naročila, ki jih je dal sv. Gregorij I. sv. Avguštinu glede tega, kako naj ravna s poganskimi svetišči in s poganskimi verskimi šegami med Angli. Dočim mu je bil poprej naročil, naj poganska svetišča razdira, naroča v poznejšem pismu, naj se dobro zgrajena poganska svetišča nikar ne razdirajo, ampak samo podobe malikov, ki so v njih, svetišča pa naj se izpremene in posvete v krščanske cerkve. Enako naj se ohranijo tudi lepe in priljubljene poganske verske navade, le da se jim naj dá krščanski zmisel (gl. Megne, PL, 77. [Epist. S. Gregorii; lib. XI., 76], 1215, 1216; prim. Pius Parsch, *Das Jahr des Heiles III.*, 1932, 396): »... videlicet quia fana idolorum destrui in eadem (sc. Anglorum) gente minime debeant, sed ipsa, quae in eis sunt idola destruantur. Aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiae ponantur, quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu daemonum in obsequium vrei Dei debeant commutari, ut dum gens ipsa eadem fana non videt destrui, de corde errorem deponat, et Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca, quae cosuevit familiarius concurrat. Et quia boves solent in sacrificio daemonum multos occidere, debet his etiam hac de re aliqua solemnitatis immutari, ut die dedicationis vel natalitiis sanctorum martyrum, quorum illic reliquiae ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias quae ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant, et religiosi convivii solemnitatem celebrent. Nec diabolo iam animalia immolent, sed ad laudem Dei in essum suum animalia occidant, et donatori omnium de satietate sua gratis referant, ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscidere impossibile esse non dubium est, quia is, qui locum summum ascendere nititur necesse est ut gradibus vel passibus, non autem saltibus elevetur. — Tako je torej sv. Gregor sam potrdil misijonsko metodo irskih menihov.

niti približno niso zdele tako nezaslišane, kakor so bile razuzdanemu antičnokulturnemu svetu. Tudi politeizem teh narodov ni bil tako pretiran kakor v rimskem in grško-orientalskem verstvu rimske države. Saj je bilo poganstvo starih Slovanov (kakor v začetku vseh indoevropskih narodov) prav za prav neke vrste heneoteizem, vera v enega najvišjega boga (gl. P. W. Schmidt, Handbuch d. vergl. Religionsgeschichte, 1930, 41—45). Le poslušajmo, kaj nam pravi Prokopij, naš najstarejši vir, o veri starih Slovenov v začetku 6. stoletja: »Sloveni in Antje vérujejo oboji v enega boga, stvarnika blisku in edinega gospoda nebes in zemlje, pa mu darujejo goved in druge daritvene živali. Usode niti ne poznajo ne, nikar da bi ji priznavali kak vpliv na človeka... Časte pa seveda tudi reke (rečna božanstva) in nimfe (vile) ter nekatere druge duhove (demone); tudi tem darujejo in si dajejo pri daritvah vedeževati.« Gl. Kos, Gradivo, I., št. 33., str. 28., 25.

Tudi s te strani ovira za sprejem krščanstva ni bila prevelika, dokler ni pristopila kaka politična zapreka; kajti če je nastopala za krščanstvo oborožena sila, ki je ogražala osebno in narodno svobodo, tedaj so se tako germanski kakor slovanski narodi takega krščanstva branili do zadnje možnosti.

Vendar pa je značilno za Slovence, da se je pri njih krščanstvo širilo po socialnih slojih drugače kakor pri Rimljanih in Germanih. V rimski državi so se pridružili krščanstvu najprej meščanski sloji, najdalje pa so se mu upirali prebivalci odložnih vasi (paganus od pagus), pri Germanih so sledili kralju najprvo plemiči, najpozneje pa prebivalci pustinj in samot (stvn. heide: pogan, heidan: poganski od heida: vresna pustinja). Pri Slovencih pa so se po pričevanju Conv. Bag. et Carantanorum krščanstvu najdalje upirali imoviti sloji in velikaši, dočim se je revno ljudstvo že prej pokristjanilo; prim. lepo legendo o knezu Inku in njegovi pojedini, o čemer piše Conversio v 7. pogl. (Kos, Gradivo, I., št. 336., str. 369.) Ali ni to v vzročni zvezi s tem, da se je krščanstvo med Slovenci širilo z izdatno pomočjo dvojezičnega starega krščanskega prebivalstva?

Naravno, da je pri takem neenakomernem širjenju krščanstva morala nastopiti reakcija. Zunanji povod za upor proti Hotimiru l. 763. je bil sicer nedvomno političen, nejevolja zaradi krvnega davka, ki ga je bilo treba dajati Frankom. Ta upor pa je naravno izhajal od tistih krogov, ki so bili v frankovski državi dolžni hoditi na vojsko, to so bili velmožni gospodje in svobodnjaki, krogi torej, ki so bili po svojem pokolenju vsaj deloma neslovanskega rodu, Kosezi in Hrvatje. Ti pa so bili menda bolj ali manj germanizirani Sarmati (Gl. Ramovš, Praslovensko »kasegŭ« »Edling«, RDHV II., 303 sl., posebej 318.). Prav pri teh je bil morda odpor proti krščanstvu ne le iz socialnih razlogov, ampak tudi zaradi plemenskih izročil večji ko pri Slovenih. Tako je dobil upor proti Hotimirovi politiki samo po sebi

tudi protikrščansko ost. Ta se je jasno pokazala, ko so vojvodovi nasprotniki po dvakratnem brezuspešnem uporju po Hotimirovi smrti (o. l. 769.) pregnali iz dežele vse krščanske duhovnike (Mortuo autem Cheitmaro et orta seditione aliquot annis nullus presbyter ibi erat, *Conversio*, c. 5., *Gradivo*, I., št. 238.).

Tudi proti temu nasilju poganske stranke zoper krščanske sorojake je salzburška cerkev ostala zvesta svojim načelom, da se krščanstvo ne sme širiti s silo. Tudi vojvoda Tassilo je poskusil najprej le s cerkvenimi sredstvi; takoj l. 769. je ustanovil tik slovenske meje v Innichenu samostan, s tem, da je obširna zemljišča podaril Attonu (poznejšemu freisinškemu škofu), tedanjemu opatu samostana sv. Petra v Scharnitzu, ki je spadal pod freisinško cerkev, s tem namenom, da bi se ondi sezidal samostan in da bi se neverni Slovenci privedli na pot resnice (et propter incredulam generationem Sclauanorum ad tramitem ueritatis deducendam, *Gradivo*, I., 239.).

Kaj je bilo vzrok, da se je Tassilo temu načelu izneveril in l. 772. z orožjem pokoril uporne Karantance, je težko reči. Ali so bila temu kriva nadaljnja nasilja proti krščanskim Slovencem (in Romanom), da so morali bežati v Tassilove pokrajine, ali nasilja proti novim v Karantanijo došlim bavarskim misijonarjem, ali je bila preprosto želja, da si spet pridobi izgubljeno podložno deželo, ali pa zgled Karla Velikega, ki je prav tedaj pričel svoje vojske zoper poganske Saksonce? Zdi se, da je bilo poslednje v ospredju; na to dá misliti vsaj tale zapisek v sodobnem letopisu rezenskega samostana sv. Emmerama (748—823), ki poroča hkrati o Karlovih in Tassilovih uspehih: »Carolus in Saxonia conquesivit Eresburc et Irminsul, et Tassilo Carantanos« (*Gradivo*, I., št. 244.).

A naj je bil glavni vzrok ta ali ta, vsekako je imela ta vojska značaj verskega nasilja in je s tem nedvomno zelo otežila nadaljnji naravni napredek krščanstva v Karantaniji. To se vidi najjasneje v tem, da novemu vojvodu Waltungu-Volkunu Virgilij ni več poslal pokrajinskega škofa, ampak le duhovnike kot voditelje misijonskega dela.

Vendar se zdi, da je salzburška misijonska duhovščina v zvezi s slovenskimi vojvodi z mirnimi duhovnimi sredstvi sčasoma nasprotje omilila, ker so se vojvodi očitno verskemu nasilju izogibali; primerjaj zgodbo o Inku (*Gradivo*, I., št. 336.) ter legende o blaženem Domicijanu, koroškem vojvodu ali županu (gl. Življenje svetnikov, 1917, str. 238.—240.)

Nove, velike naloge so se zastavile salzburški (in freisinški) cerkvi ter karantanskim in bavarskim misijonarjem, ko je Karel Veliki po ukinitvi bavarskega plemenskega vojvodstva (788) v vrsti vojnih pohodov uničil nemirno obrsko državo (790—796, 803). Za Slovence, posebno za panonske Slovence, so bile to prave osvobodilne vojske, ki so se jih tudi sami udeleževali, tako l. 795. vojvoda Voj-

nomir, ki je gospodoval nekje v slovenskem Posavju ali Podravju. S priključitvijo k frankovski državi se je krščanstvu odprla pot tudi k Slovincem, ki so bili dotlej še pod Obri, in k Obrom samim.

Odločilni trenutek, ko sta se pripravljala v poletju l. 796. salzburški škof Arno, Virgilijev naslednik (785) in poznejši prvi salzburški nadškof (798), ter oglejski patriarh sv. Pavlinus, da s številno duhovščino pod varstvom frankovske vojske, ki jo je vodil Karlov sin Pippin, odideta med Obre, da uredita misijonsko delo med ondotnimi Obri in Sloveni,⁶ je porabil učeni anglosaški menih **Alkuin**, da bi zabranil zlo, ki je pretilo Gospodovi njivi od slepe državne oblasti, in je vsem prizadetim duhovnim in posvetnim oblastnikom zabičeval, kaj jim je v teh razmerah in v tem času storiti, da bo imela vera korist in z njo tudi duše. Ti Alkuinovi nauki tvorijo kar nekak kompendij prakatoliške misijonske teorije in prakse, kakor se je ohranila pri Ircih in Anglosaksih, in nam more rabiti tudi kot nekako ogledalo za delo misijonarjev škofa Virgilija, ki je bil Irec po rodu in delu (gl. tudi M. Kos, Zgod. Slov., 61).

P r v o, k a r **A l k u i n** p o u d a r j a, j e **svoboda vesti**, kajti vera se prisiliti ne da; treba je za to božje milosti in svobodnega sodelovanja ž njo.

Ko Alkuin vabi oglejskega patriarha sv. Pavlina na misijonsko delo med Obri, posebno naglašča, da so obrski poslanci sami obljubili, da se hočejo Obri oprijeti krščanstva. Če pa je to res in jih je božja milost poklicala, kdo izmed božjih služabnikov naj bi se temu Bogu prijetnemu in hvale vrednemu trudu odtegnil? Prav vsi razlogi pa so za to, da se tega misijonskega dela udeleži prav tudi Pavlin. »Trdo bo sicer delo, a kdor veruje, zmore vse.« (Mk 9, 22). Migne PL, 100, 189/9; Gradivo, I., št. 299.

Tudi škofu **A r n u** približno istočasno isto izporoča, da je sklep, da bi se Obrom vera oznanjala, prišel nekako od njih samih, in ga enako poziva: »In če se božja milost ozre na obrsko kraljestvo, kdo naj si upa odtegniti se delu za njih zveličanje?«⁷

Teoretično najjasneje pa je pokazal razloge za to zahtevo v pismu, ki ga je poslal **A r n u** po 10. avg. 896: »Treba je vedeti, da vera po besedah sv. Avguština prihaja iz (svobodne) volje, ne iz (zunanje) sile. Kako bi mogel človeka prisiliti, da bi veroval, česar ne veruje? Prisiliti moreš človeka h krstu, k veri ne.« Pričajo o tem posebno trdovratni krivoverci. »Človeka, ki ima razum in pamet, je treba torej

⁶ Tedaj se je tudi določila **D r a v a** za mejo med salzburško škofijo in oglejskim patriarhatom. Gradivo, I., št. 301.

⁷ Regnum itaque illud diu stabile fuit et forte: sed fortior eis, qui vicit illud, in cuius manu sunt omnes regum et regnorum potestates: et quemcunque voluerit exaltat (Ps. LXXIV, 8), et cuiuscunque cor voluerit, visitat, illuminat, et ad suum convertit servitium. Et si illius gratia respiciet super regnum Hunnorum, quis est qui se subtrahere audeat ministerio salutis illorum? Migne, PL, 100, 284; Prim. Gradivo, I., št. 300.

z mnogoterim pridiganjem pritegovati, da resnico svete vere spozna. In predvsem je treba, da zanj prosimo milosti Boga vsemogočnega, kajti len je jezik učiteljev, če poslušavčevega srca ne napolnuje milost božja. Saj pravi sama Resnica: Nihče ne more priti k meni, če ga Oče, ki me je poslal, ne pritegne (Jo VI, 44). In da spoznaš, kako vsa Sveta Trojica dela za človekovo zveličanje, pravi isti Gospod na drugem mestu: Nihče ne pride k Očetu, razen po meni (Jo XIV, 6). Enako pravi o sv. Duhu: Ako se kdo ne rodi iz vode in Duha, ne more priti v božje kraljestvo« (Jo III, 5). In nekoliko vrstic poprej vprašuje Alkuin: Kaj koristi krst brez vere?, ko pravi apostol: Brez vere ni mogoče biti Bogu všeč« (Hebr 11, 6). Zato je ubogi saksonski narod tolikokrat izgubil zakrament krsta, ker nikdar ni imel verske podlage v srcu.⁸

Prav tako odkrito, da, skoraj z istimi besedami govori Alkuin o isti zadevi tudi Karlovemu komorniku (fin. ministru) Mengenu, očitno tudi nekako v istem času. Posebno poudarja Alkuin, da morajo misijonarji pogane učiti z miroljubnimi in razumnimi besedami.⁹

Tudi kralju Karlu te glavne zahteve Alkuin ni zamolčal, dasi se izraža nekoliko previdno in obzirno, grajo sladeč s hvalo: »Glej, s koliko pobožnostjo in dobroto si se zaradi širjenja Kristusovega imena trudil, da bi trdovratnost nesrečnega saksonskega ljudstva z nasvetovanjem resničnega odrešenja omehčal. A ker božja izvolitev, kakor

⁸ Sed et hoc sciendum est, quod fides, secundum quod sanctus Augustinus ait, ex voluntate fit, non ex necessitate. Quomodo potest homo cogi ut credat quod non credit? Impelli potest homo ad baptismum, sed non ad fidem: veluti isti haeretici qui adoptionem carnis in Christo confirmant, nullatenus ad catholicam fidem converti possunt, quia nullam habent voluntatem orthodoxae fidei professionem cum universali Ecclesia cognoscendi. Docendus est itaque homo rationalem habens intelligentiam, et multimoda praedicatione attrahendus, ut sacrae fidei veritatem agnoscat. Et maxime Dei omnipotentis pro eo deprecanda est clementia, quia otiosa est lingua docentis, si gratia divina cor auditoris non imbuit. Dicente ipsa Veritate: Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, attraxerit eum (Jo VI, 44). Et ut aequaliter sanctam Trinitatem salutem hominis operari intelligas, dicit et ipse Dominus in alio loco: Nemo potest venire ad Patrem, nisi per me (Jo XIV, 6). Item et de Spiritu sancto ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei (Jo III, 5)... Absque fide, quid proficit baptisma? dicente Apostolo: Sine fide impossibile est placere Deo (Hebr XI, 6)... Idcirco misera Saxonum gens toties baptismi perdidit sacramentum, quia nunquam fidei fundamentum habuit in corde. Migne, PL, 100, 194. Prim. Gradivo, št. 307.

⁹ Fides quoque, sicut santus ait Augustinus, res est voluntaria, non necessaria. Attrahi poterit homo in fidem, non cogi. Cogi poteris ad baptismum, sed non proficit fidei... Perfectae aetatis vir pro se respondeat, quid credat, aut quid cupiat. Et si fallaciter fidem profitetur, veraciter salutem non habebit. Unde et praedicatores paganorum populum pacificis verbis et prudentibus docere debent. Novit Dominus qui sint eius; et quorum cor vult, aperit, ut intelligant quae a doctore dicantur. Migne, PL, 100, 205. Prim. Gradivo, I., št. 305.

se zdi, še ni bila v njih, ostajajo mnogi izmed njih doslej še z zlim duhom vredni obsodbe v nesnagi najgrših pregreh.« Karlovo dobro voljo pa je poplačal Kristus s tem, da mu je podvrgel »obrske narode in ljudstva, strašne po znani divjosti in hrabrosti: s svojo milostjo je uklonil njihove dolgo nadvse ošabne vratove jarmu svete vere in je od davnih časov slepim duhovom vлил luč resnice (spomin na obrsko poslanstvo). Zdaj pa naj poskrbi Vaša premodra in Bogu všečna pobožnost, da dobi novo ljudstvo pobožnih, нравно poštenih, v znanosti svete vere izučenih in evangelskim zapovedim pokornih oznanjevalcev vere, ki bodo znali milo ravnati s svojimi poslušavci, kakor je apostol Pavel povedal: In jaz, bratje, vam nisem mogel govoriti kakor duhovnim, temveč kakor mesenim, kakor nedoraslim v Kristusu. Mleka sem vam dal piti, ne jedi, ker je še niste zmogli. Pa tudi zdaj je še ne zmorete (1 Kor 3, 1—2)« Apostol narodov je s tem po Kristusovem nagibu to označil, da naj se novospreobrnjeni narodi vzgajajo z mehkejšimi (cerkvenimi!) zapovedmi, nekako kakor se vzrejajo mladi otroci z mlekom: da ne bi zaradi ostrejših zapovedi duh izbljuval, kar popije. Pa tudi na to je treba gledati, da se zakrament sv. krsta prav oskrbuje, da ne bi bila telesna kopel svetega krsta brez koristi, če krščencu, ki je že v letih razločevanja, ne biva prej v duši spoznanje in priznanje katoliške vere.«¹⁰

Kritika prejšnje Karlove prakse spreobračanja je v teh Alkuinovih besedah dosti jasna in odločna, dasi so besede prijateljsko in spoštljivo obzirne. Povsem očitna je predvsem zahteva svobode in zahteva, da človek niti ne more niti ne sme poskušati prehiteti delovanje božje milosti v človeških srcih.

¹⁰ *Ecce quanta devotione et benignitate pro dilatatione nominis Christi, duritiam infelicis populi Saxonum per verae salutis consilium emolire laborasti. Sed quia electio necdum in illis divina fuisse videtur, remanent hucusque multi ex illis cum diabolo damnandi in sordibus consuetudinis pessimae. Tuam tamen, ... optimam voluntatem majore gloria et laude Christo remunerare placuit. Gentes populosque Hunorum antiqua feritate et fortitudine formidabiles, tuis suo honori militantibus subdidit sceptris: praevienteque gratia colla diu superbissima sacrae fidei jugo devinxit, et caecis ab antiquo tempore mentibus lumen veritatis infudit. — Sed nunc praevideat sapientissima et Deo placabilis devotio vestra pios populo novello praedicatores, moribus honestos, scientia sacrae fidei edoctos et evangelicis praeceptis imbutos: sanctorum quoque apostolorum et praedicatione verbi Dei exemplis intentos, qui lac, id est suavia praecepta, suis auditoribus in initio fidei ministrare solebant, dicente apostolo Paulo: Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed necdum potestis (1 Cor III, 1. 2). Hoc enim totius mundi praedicator, Christo in se loquente, significavit, ut nova populorum ad fidem conversio mollioribus (praeceptis) quasi infatilis aetas lacte esset nutrienda: ne per austeriora praecepta fragilis mens evomat quod bibit... Illud quoque maxima considerandum est diligentia, ut ordinate fiat... baptismi sacramentum: ne nihil prosit sacri ablutio baptismi in corpore, si anima ratione utenti catholicae fidei agnitio non praecesserit in corde. Migne, PL, 100, 188, 189. Prim. Gradivo, I., št. 304.*

Drugo, kar je Alkuin z vso odločnostjo zabičeval, je pravilna metoda misijonskega dela.

Alkuin jo uči obširno v celi vrsti pisem; najvažnejša pa so pisma Karlovemu komorniku Megenfridu, pismo kralju Karlu samemu (to pismo je dobil za prvo navodilo tudi škof Arno) in pismo škofu Arnu. Patriarhu Pavlinu menda o tej zadevi ni pisal, pač ker je vedel, da glede tega popolnoma soglašata.

Najobširneje piše Alkuin o tem kralju Karlu, očitno, ker se mu je zdelo brez pomena, če bi poučeval druge, a bi kralj s svojim silnim temperamentom vse delo uničil. Nauk navezuje na že omenjeno svobodo, s katero se mora krščanska vera in se mora tudi sv. krst sprejeti: »Z največjo prizadevnostjo je treba gledati na to, da se oznanjevanje vere in zakrament sv. krsta opravljata v pravem redu...« (sledi že omenjeni stavek o krstu). »Zato pravi apostol: Vse pa naj se vrši dostojno in po redu (1 Kor 14, 40). In sam Gospod je v evangeliju ukazal svojim učencem, rekoč: Pojdite in učite vse narode; krščujte jih v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha (Mt 28, 19). Red te zapovedi razlaga sv. Hieronim v komentarju, ki ga je spisal k evangeliju sv. Mateja, takole: Najprej naj uče vse narode, potem, ko so jih naučili, naj jih krstijo z vodo. Nemogoče je namreč, da bi telo sprejelo zakrament sv. krsta, ne da bi poprej duša sprejela resnico... In učite jih spolnjevati vse, karkoli sem vam zapovedal. (Ibid. 20.) Pomemben red! Ukazal je apostolom, da naj vse narode najprej uče, potem naj jih omočijo v zakramentu vere in potem, ko so sprejeli vero in krst, naj jim naročijo, česar se morajo držati. In nikar ne mislimo, da je lahko, kar se nam je zapovedalo; in kratko nato je dodal: Vse, karkoli sem vam zapovedal. Da bi tisti, ki verujejo, ki so v imenu Sv. Trojice krščeni, storili vse, kar je zapovedano.« Deca, ki še ni v letih razločevanja, se more zveličati s krstom po veri in veroizpovedi (betrov), če se vere, ki jo je drug zanje izpovedal, pozneje v dorašlih letih tudi drže. »Zato mislim, da se je treba pri poučevanju odraslih držati reda, ki ga je določil sv. Avguštin v knjigi, ki ji je dal naslov 'O verskem poučevanju neukih'. Najprej treba človeka poučiti o nesmrtnosti duše in o prihodnjem življenju, o plačilu za dobro in kazni za hudo in o večnosti obojne usode. Potem ga je treba poučiti, zaradi katerih grehov in hudobij je človeku trpeti s hudim duhom vred večne kazni; in zaradi katerih dobrih del ali dobrotljivosti mu je s Kristusom uživati večno slavo. Nato je z največjo marljivostjo učiti vero Svete Trojice (tako se imenuje Athanasijeva veroizpoved) in razlagati prihod Sina božjega in Gospoda našega Jezusa Kristusa na ta svet, da bi odrešil ves človeški rod. In (z naukom) o skrivnosti Njegovega trpljenja in o Njega resničnem vstajenju in častitem nebohodu in o Njegovem bodočem prihodu k sodbi vseh narodov; in (z ukom) o vstajenju naših teles in o večnosti kazni za hude in plačila

za dobre naj se, kakor sem že povedal, novospreobrnjenčev duh krepí. — In s to vero okrepljen in pripravljen, naj se človek krsti. — Nato naj se o primernem času pogosto razlagajo evangelski nauki s službo marljivega oznanjevanja božje besede, dokler (novospreobrnjeni) ne doraste v popolnega moža in postane vredno prebivališče Svetega Duha in popoln otrok božji v delih usmiljenja, kakor je naš nebeški Oče popoln, ki živi in kraljuje v popolni, v edinosti blagoslovljeni Trojici, Bog in Gospod na veke vekov. Amen.¹¹

Krajše, a nič manj točno se o tem izraža Alkuin v pismu, ki ga je pisal Megenfridu,¹² podobno tudi že v omenjenem pismu škofu

¹¹ Illud quoque maxima considerandum est diligentia, ut ordinate fiat praedicationis officium, et baptismi sacramentum: ne nihil prosit sacri ablutio baptismi... Dicit itaque apostolus: Omnia vestra honesta cum ordine fiant (1 Cor. XIV, 40). Et ipse Dominus in Evangelio discipulis suis praeciens ait: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti (Mt XXVIII, 19). Hujus vero praecepti ordinem beatus Hieronymus in commentario suo, quem in Evangelium sancti Matthaei scripsit, ita exposuit: Primum doceant omnes gentes, deinde doctas intinguant aqua. Non enim potest fieri ut corpus baptismi capiat sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem. Baptizantur autem in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut quorum una est divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus est. Docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis (Ibid. 20). Ordo praecipuus. Jussit apostolis ut primum docerent omnes gentes, deinde fidei tingere sacramento, et post fidem ac baptismum, quae essent observanda, praeciperent. Ac ne putemus levia esse quae jussa sunt, et post pauca addidit: Omnia quaecunque mandavi vobis. Ut qui crediderint, qui in Trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quae praecepta sunt.

Igitur infantes ratione non utentes..., aliorum fide et confessione per baptismi sacramentum salvari possunt, si confessae pro se fidei integritatem, congrua adveniente aetate custodient...

Igitur ille ordo, in docendo virum aetate perfectum, diligenter, ut arbitror, servandus est, quem beatus Augustinus ordinavit in libro cui De catechizandis rudibus titulum paenotavit. Prius instruendus est homo de animae immortalitate, et de vita futura, et de retributione bonorum malorumque, et de aeternitate utriusque sortis. Postea pro quibus peccatis et sceleribus poenas cum diabolo patitur aeternas; et pro quibus bonis vel benefactis gloria cum Christo fruatur sempiterna. Deinde fides sanctae Trinitatis diligentissime docenda est, et adventus pro salute humani generis Filii Dei Domini nostri Jesu Christi in hunc mundum exponendus. Et de mysterio passionis illius, et veritate resurrectionis et gloria ascensionis in coelos, et futuro ejus adventu ad iudicandas omnes gentes: et de resurrectione corporum nostrorum, et de aeternitate poenarum in malos et praemiorum in bonos, ut mox praediximus, mens novella firmanda est. Et hac fide roboratus homo et praeparatus baptizandus est. Et sic tempore opportuno saepius evangelica praecepta danda sunt per sedulae praedicationis officium, donec accrescat in virum perfectum et digna efficiatur Spiritui sancto habitatio, et sit perfectus filius Dei in operibus misericordiae, sicut Pater noster coelestis perfectus est, qui vivit et regnat in Trinitate perfecta, et unitate benedicta, Deus et Dominus per omnia saecula saeculorum. Amen. Migne, PL, 100, 189—190. Prim. Gradivo, I., 304.

¹² Naj navedem le točni komentar k istemu citatu iz Mat 28, 19—20: Primo fides docenda est, et sic baptismi percipienda sunt sacramenta. Deinde

Arnu,¹³ ki pa obsega še obširna razmotrivanja o krstu otrok, o svobodi in milosti, o bistvu krsta, o metodi pridiganja novospreobrnjenim (kakor Karlu Velikemu), a z mnogo obširnejšim utemeljevanjem; končno ga še opozori na cerkvenega učitelja svetega Gregorja »Pastoralis Curae liber«, ki ga naj kot nekak enchiridion pogosto rabi (prim. Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte, Berlin, 1925/26, I., 26 [aachenska sinoda 802]).

O važnosti dobre osnove za pridige o veri govori Alkuin tudi v pismu (iz l. 789.), v katerem hvali Pavlinov (izgubljeni) načrt veropridige: »Za premnoge zares koristno in prepotrebno delo ste storili s sestavo glavnih nauk katoliške vere, kakršne sem si že davno želel in sem večkrat svétoval kralju, da bi dal zložiti z najpreprostejšimi pojmi in najrazumljivejšimi izrazi obrazec katoliške vere ter ga spisati na listek, da naj bi se dal vsem duhovnikom v posameznih župnijah škofijskih področij, da bi ga čitali in učili na pamet; tako bi se, najsi se govori tudi različen jezik, vendar le glasila povsod ista vera.«¹⁴ To mesto je važno tudi, ker nam kaže katoliško jezikovno prakso pri duhovnem pastirstvu. Važnost pridige poudarja tudi patriarh Pavlin v 13. točki glede cerkvene discipline v čedadski sinodi iz l. 796., ki zahteva, da morajo duhovniki ob nedeljah in praznikih s pridigami poučevati ljudstvo (Gradivo, I., 308, str. 347.).

Tretje, za kar se je trudil Alkuin, je bilo, da bi se odpravila zloraba desetine in se zmanjšala v pokrajinah, ki so se šele pokristjanjevale ali pred kratkim pokristjanile. Tudi tu se druži z Alkuinovo zahtevo ostra kritika dotedanjih napak.

Arnu piše po 25. maju 796.: »V spremstvu nebeške milosti pojdi na delo in se z veseljem vrni spet k nam; in bodi pridigar pobožnosti, ne izterjevavec desetine; kajti novopridobljena duša se mora hraniti z mlekom apostolske pobožnosti, dokler ne zraste in se ne okrepi za sprejem trdne hrane. Desetine, kakor pra-

evangelica praecepta tradenda sunt. At si aliquid horum trium deerit, salutem animae suae auditor habere non poterit. Migne, PL, 100, 205. Prim. Gradivo, I., št. 305.

¹³ In istis paucissimis verbis totius sanctae praedicationis ordinem exposuit. Bis docere dixit, et semel baptizare. Primo omnium fidem catholicam docere praecepit, et post fidem acceptam in nomine sanctae Trinitatis baptizare jussit. Deinde fide imbutum et sacro baptismate ablutum evangelicis instruere praeceptis mandavit. Migne, PL, 100, 193/4. Prim. Gradivo, I., št. 307.

¹⁴ Quam plurimis vero profuturum, et pernecessarium fecistis opus in catholicae fidei taxatione, quod optavi, et saepius domino regi suasi, ut symbolum catholicae fidei planissimis sensibus et sermonibus luculentissimis in unam congregaretur chartulam, et per singulas episcopaliū regiminum parochias omnibus daretur presbyteris legenda memoriaeque commendanda; quatenus, licet lingua diversa loqueretur, una tamen fides ubique resonaret. Migne, PL, 100, 341. Prim. Gradivo, I., št. 317.

vijo, so Saksoncem vero izprevrgle. Čemu nalagamo preprostim na tilnik jarem, ki ga niti mi niti naši bratje nismo mogli prenašati (Prim. Dej. ap. 15, 10)?¹⁵

Prav obširno razpravlja Alkuin o tem s Karlovim finančnim ministrom Megefridom (po 10. avg. 796). Ko govori o tem, da je treba pravkar pokrščenim bremena lajšati in jih po sv. Pavlu hraniti kakor deco z mlekom, ne s trdno hrano, omeni Alkuin Pavlov zgled, ki z Barnabom za svoje preživljanje ni hotel sprejemati nikakih darov, ter nadaljuje: »To je delal veliki in od Boga posebno odbrani apostol narodov, da bi pridigarjem pri korenini odsekal vsako priliko za skopost: da bi nihče ne oznanjal božjo besedo iz kakršnekoli poželjivosti, ampak okrepčan samo le po Kristusovi ljubezni, kakor je naročil svojim učencem, rekoč: Zastonj ste prejeli, zastonj dajajte (Mt 10, 8). Če bi se trdovratnemu saksonskega narodu s tako vztrajnostjo pridigal sladki Kristusov jarem in lahko njegovo breme, kakor so izterjevali oddajo desetini ali kazni zaradi najmanjših prestopkov kakega zakonskega predpisa, morda bi se zakramenta sv. krsta ne strašili. Učitelji naj bi že vendarle bili vzgojeni po apostolskih zgledih. Naj bi bili pridigarji in ne plenivci. Naj bi zapali v milost tistega, ki pravi: Ne nosite mošnje ne torbe (Lk 10, 4), in kar še sledi. In o komer je rekel prerok: Ki nikoli ne zapusti tistih, ki vanj zaupajo (Dan 13, 60).« To mu je povedal, da bi vedel prav svetovati tistim, ki hočejo od njega nasvetov (Karlu).¹⁶

Prav odkritosrčno govori o tem tudi kralju Karlu, le da nasproti dosedanji praksi brez vsakega očitka kaže na apostolski zgled. Ko Alkuin končuje svoja izvavanja o Pavlovi besedi o mleku, ki ga je dajal za hrano duhovno še malo doraslim Korinčanom, nadaljuje: »Ko smo si to ogledali, naj Vaša presveta pobožnost z modrim posvetom pogleda naprej, ali je bolje neukim narodom v začetku spreobrnitve naložiti jarem desetini, da bi se po posameznih hišah

¹⁵ Divina tecum comitante gratia, perge in opus Dei, et cum gaudio revertere ad nos; et esto praedicator pietatis, non decimarum exactor; quia novella anima apostolicae pietatis lacte nutrienda est, donec crescat et roboretur ad acceptionem solidi cibi. Decimae, ut dicitur, Saxonum subverterunt fidem. Quod injungendum est jugum cervivibus idiotarum, quod neque nos, neque fratres nostri sufferre potuerunt? Migne, PL, 100, 284. Prim. Gradivo, I., št. 300.

¹⁶ Hoc enim tantus et a Deo specialiter electus gentium praedicator egit, ut omnem radicatus occasionem avaritiae praedicatoribus abscinderet: quatenus nullus, qualibet cupiditate illectus, sed sola Christi charitate confortatus verbum Dei praedicaret, sicut ipse in Evangelio suis discipulis ait: Gratis accepistis, gratis date (Mt X, 8).

Si tanta instantia suave Christi jugum et onus ejus leve durissimo Saronum populo praedicaretur, quanta decimarum redditio, vel legalis proparvissimis quibuslibet culpis edicti necessitas exigebatur, forte baptismatis sacramenta non obhorrent. Sint tandem aliquando doctores fidei apostolicis eruditi exemplis. Sint praedicatores, non praedatores... Migne, PL, 100, 205—206. Prim. Gradivo, št. 305.

v vsem obsegu izterjevala; premisliti treba, so li tudi apostoli, ki jih je Kristus sam izučil in poslal oznanjevat sveto vero, izterjevali desetinske terjatve ali kako drugače ukazovali darove. Vemo, da je desetinenje našemu imetju prav dobra stvar. A bolje je, da desetino izgubimo, kakor da bi vero zapravili. Mi, ki smo se v katoliški veri rodili, vzredili in izučili, le težko soglašamo, da bi se nam imetje vse odesetinilo. Koliko bolj nasprotuje darežljivosti šibka vera in otročja duša in grabežljiva čud onih (narodov)! Ko se vera okrepi in utrdijo krščanske življenske navade, tedaj se naj jim dado kakor popolnim možem težje zapovedi, ki se jih s krščansko vero utrjeni duh ne straši.¹⁷

To odločno prizadevanje Alkuinovo, zlasti kolikor se je nanašalo na državno oblast, ki naj bi ne omejevala svobodne odločitve pri vstopu v krščansko občestvo, in ki naj bi novopokrščenim narodom zmanjšala desetinska bremena, je imelo popoln uspeh še celo pri kralju Kralu, ki je bil v cerkvenih zadevah zelo samovoljen. Dočim so na državnem zboru v Paderbornu (777) sprejeli zoper poganske Saksonce naravnost strašne zakone, tako da je bila določena smrtna kazen za vsakega, ki bi se s skrivanjem hotel odtegniti krstu, kdor bi v štiridesetdanskem postu jedel meso, kdor bi truplo rajnika po poganski šegi sežgal, in so morali vsi Saksonci brez izjeme, plemiči, svobodnjaki in podložniki, oddati najprej desetino vsega imetja in potem še desetino vsakdanjega dohodka duhovnikom in cerkvi, so v novi odredbi (*Capitulare Saxonicum*) iz l. 797., torej leto po Alkuinovih pismih, vse te nečloveške odredbe odpadle in Saksonci so v njem pravno izenačeni s Franki (J. B. Weiß, *Weltgeschichte*, IV.,³ 87).

Prav tako je do enajstega stoletja veljavna slovenska običajna desetina, ki je bila manjša od zakonite desetine, uspeh Alkuinovega prizadevanja. Odpravil jo je šele nadškof Gebhard, 1060—1088 (Gradivo, III., št. 207.; M. Kos, *Zgod. Slov.*, 126.).

Tudi v cerkvenem in misijonskem duhovnopastirskem pogledu so obveljali Alkuinovi nasveti. Najboljši dokaz je zapisnik o zborovanju škofov in duhovnikov na obrskem ozemlju iz l. 796.: Zapisnik, ki ga

¹⁷ His ita consideratis, vestra sanctissima pietas sapienti consilio praevideat, si melius sit rudibus populis in principio fidei jugum imponere decimarum, ut plena fiat per singulas domus exactio illarum: an apostoli quoque ab ipso Deo Christo edocti et ad praedicandum mundo missi exactiones decimarum exegissent, vel alicubi demandassent dari, considerandum est. Scimus quia decimatio substantiae nostrae valde bona est. Sed melius est illam amittere quam fidem perdere. Nos vero in fide catholica nati, nutriti et edocti vix consentimus substantiam nostram pleniter decimare. Quanto magis tenera fides et infantilis animus, et avara mens illarum largitati non consentit? Roborata vero fide, et confirmata consuetudine Christianitatis, tunc quasi viris perfectis fortiora danda sunt praecepta, quae solidata mens religione Christiana non abhorreat. Migne, PL, 100, 188/9. Prim. Gradivo, I., št. 304.

je podpisal oglejski patriarh sv. Pavlin, obsega v bistvu prav ista navodila kakor Alkuinova pisma, tako isti citat iz Mateja, 28, 19—20, in isto iz njega izvedeno metodo duhovnopastirskega dela, isto zahtevo, da naj bo pouk mil in prizanesljiv, le da obsega še podrobnejša navodila glede krščevanja, glede časa za krstno pripravo in pod. Gl. Gradivo, I., št. 303.

Tudi v Karlovih kapitularjih, ki se nanašajo na duhovno pastirstvo, treba videti uspeh Alkuinovega dela. Da so morala ta prizadevanja roditi tudi uspeh glede intenzivnejše uporabe domačega jezika pri duhovnem pastirstvu, je samo po sebi umevno že po osnovnem načelu irsko-anglosaške misijonske metode, ki je zahtevala pred krstom znanje in priznanje glavnih verskih resnic. Enako tudi načelo, da je moral pri krstu vsak odrasli sam zase odgovarjati, za otroka pa njegov boter. Alkuinovo pismo Pavlinu, kjer govori o svojem prizadevanju po enotnem »symbolu fidei« kot osnovi katehetskoga pouka, enotnem v vseh različnih jezikih, priča o tem, da se je katehetski nauk z branjem in memoriranjem določenih obrazcev (očenaša, apostolske veroizpovedi, Athanasijeve izpovedi in pod.) v različnih narodnih jezikih že vršil,¹⁸ le da ni bilo še enotnega popolnoma ustrežajočega lahko razumljivega katekizemskega teksta. Alkuinove zahteve glede načina pridiganja, Karlovi kapitularji, zahtevajoči čisto določeno vsebino pridig (zahteve se deloma točno skladajo z Alkuinovimi nasveti v pismih), Pavlinova sinodalna zahteva so priča, da se tudi pridiganje, in to seveda v domačem jeziku, ni smelo zanemarjati.

K temu je prišlo še, da je z zopetno uvedbo pokrajinskih škofov (799) dobila cerkvena organizacija med karantanskimi in panonskimi Slovenci neko le malo omejeno notranjo samostojnost, ki se kaže najbolj v tem, da se je med Slovenci na ozemlju salzburske nadškofije že v 9. stoletju v glavnem izvedla farna organizacija, ki je seveda ugodno vplivala na stalni stik ljudstva z duhovščino in tudi na stalnejšo ureditev rabe domačega jezika pri cerkvenih obredih.

V neugodno so se očitno razmere izpremenile šele, ko je salzburški nadškof Adalwin iz prestižnih razlogov po smrti pokrajinskega škofa Osbalda ustanovo pokrajinskih škofov ukinil in mesto njega postavil arhipresbitera (Altrida, Rihbalda). Gradivo, II., št. 213. Tu se javlja nov duh, tuj ustanoviteljem salzburske škofije in prvim nositeljem krščanstva med Slovenci, duh oblastnosti in sebičnosti, duh, ki mu je bilo več za moč in dohodke kakor za blaginjo duš. To je bil duh, ki se je razvil iz cazaropapizma nemških cesarjev 9. stoletja, duh nasprotnikov apostolov slovanskih, zloglasnih sodnikov

¹⁸ Za nemški jezik nam priča o tem zlasti tz. Weissenburger Katechismus iz začetka 9. stoletja, prepis po starejših izvirnikih.

sv. Metodija, salzburškega Adalwina in njegovih sufraganov, freisinškega Annona, pasavskega Hermanricha in säbenskega Lantfrida, duh tudi zlobnega intriganta in pustolovca Wichinga.

Po Adalwinovi smrti (873) je njegov naslednik Teotmar ostal zvest Adalwinovi smeri. V dokaz temu bodi, da Panonije ni prepustil Metodiju, saj je že l. 874. v Ptuju posvetil cerkev; še jasneje pa se vsa ta miselnost kaže v pismu, polnem obrekovanja in sramotenja zoper Slovane, ki ga je poslal Teotmar s svojimi sufragani papežu Janezu IX. v protest zoper to, ker je papež za Moravsko postavil enega nadškofa in dva škofa, neodvisna od Salzburga (Gradivo, II., št. 324).

Vendar je najbrže že ta Teotmar (ki je padel 5. jul. 807 v boju zoper Ogre, Gradivo, II., št. 342.) spet nastavljal za Karantanijo pokrajinskega škofa, a kakor se zdi, šele pod dojmom ogrskih napadov. V letih 923., 928., 945. se omenja v raznih listinah karantanski pokrajinski škof Gotabert (ki je imel sedež pri Gospe Sveti), pred njim pa omenja mlajši Liber confraternitatis Salisburgensis še štiri chori episcopos »Carentane regionis« (Gradivo, II., št. 357., 358., 359., 375., 392.).

(Dalje)

RAZGLEDNIK

KNJIŽEVNOST

Marija Kmetova: **Moja pot**. Groblje 1933. Tisk in založba Misijske tiskarne, Domžale. Str. 106. — Osebne knjige so rahle stvari, večkrat nedotekljive. Vse drugače je s spomini, ko nam pisatelj v okviru svojega življenja obnavlja zgodovino, sodi in označuje, to se pravi, da daje objektivnemu svetu svoj osebni značaj, prav tako pa tudi njegovo življenje najde v svojem času močnejši odziv. Zato pa mora biti izpoved lastnega življenja mnogo bolj dejanje, s katerim se pisatelj upre sodobnemu svetu in se obrne od njega z odločno obsodbo, da vpliva kot razodetje, ali pa ga zagovarja. Kakor imamo za našo starejšo politično in kulturno zgodovino nekaj dobrih spominskih del, nimamo ne za tisti ne za poznejši čas nobenega dokumentarnega dela, ki bi nam odpiralo neposreden pogled v dno človeške duše, in zajemalo pisateljevo osebnost in splošnost hkrati. Vzrok za poznejši čas je gotovo tudi to, da so n. pr. pisateljska dela mnogo bolj osebna, kakor so bila v času realizma in da n. pr. niti epska zgodba ni več stvarno prikazovanje sveta, ampak je skoraj prav v toliki meri izpoved samega sebe kot lirska pesem. Tudi ni bil polpretekli čas tak, da bi se posamezni načelno toliko izpovedovali in se sami ločili od drugih, čeprav so dobro čutili težo svojega poklica in življenja; tudi njihova tragika v drugačnih razmerah kakor so danes ni bila tako očitna. Zato so lastne izpovedi ostale v nekaterih političnih brošurah in so bile napisane bolj v zunanje in ne v iskrene namene. Danes nimamo večjih osebnih pričevanj, razen fragmentarno ohranjeno in le deloma objavljeno korespondenco posameznih mož, med katerimi so n. pr. Levstikova pisma šele prvo kolikor toliko organsko delo; dokumentarno vrednost pa ima skoraj vse delo Ivana Cankarja.

Marija Kmetova je tedaj prva pri nas, ki je zapisala svoje življenje in ga razgrnila pred svetom. Storila je to bolj v svojem imenu kakor v imenu svojega časa, nekako lirsko in skoraj nič dokumentarno, zakaj živila je na ozkem prostoru in je zajemala svet samo v premi črti svoje osebe. Zato na prvi pogled pogrešimo v njenem delu širino časa, njegovo osnovo in podobo, čeprav tu in tam govori o posameznih dogodkih kot o splošnih znamenjih svojega pokolenja.

V treh delih brez naslova gledamo pisateljčino otroško življenje, mladost in duhovni preobrat. I. del ima najmanj izpovednega, pa vpliva s svojimi vlomljenimi podobami iz otroških dni (močno spominjajo na Cankarjevo *Moje življenje*) zelo živo in neposredno. Za tistega, ki išče v knjigi lepote, je to najboljši del, dasi se čuti v njem neodločnost med mladinsko pisateljico in med voljo, izpovedati svoje življenje in odkriti tragiko socialno ponižanega mladega bitja. Najvažnejši je II. del, ki sega v celo dobo: študijska leta in službo, čas duševnega razvoja, v boj s samo seboj in v obup do bega iz življenja. Prav za prav se vse njeno življenje kaže kot beg v idealizem, v pomirjenje samega sebe po poti estetičnih izravnanj, ko se človek niti ne zaveda, da je vsaka estetika samo vidna podoba etičnih vrenj in preobrazevanju sveta, da pa končno vendarle stojimo pred problemi. Pisateljica nam navaja vrsto imen od Sudermanna, Zolá-a, Dostojevskega, Gorkega, Ibsena, Nietzsche-a do Iv. Cankarja, ki so jo vodili od dvoma do napuha, češ: »Več sem ko drugi ljudje. Nihče me ne more razumeti. Sama sem. (Str. 38.) Njena pasivna narava se je po lastni volji bolj in bolj vdajala osebnemu pesimizmu, zato je očitno, da je iz nekaterih pisateljev, zlasti iz Dostojevskega zajemala negativne zglede brez ozira na njihovo pozitivno celoto in ni razbrala med silami, ki premikajo svet in med tistimi, ki ga ohranjajo; potisnjena v svojo lastno ožino ni spregledala človeškega in božjega principa v namenu stvarstva. Sicer je bilo tedanje slovensko življenje v resnici na vsaki strani tako izcela, da je le malokdo mogel videti stvarjem do dna in je od tedaj marsikdo ostal še danes tam, kjer je bil. Toda ne glede na kako širšo označbo takratnih mladinskih teženj je vendarle treba poudariti, kar pisateljica mimogrede omenja o svojem literarnem srečanju pri »Zori«, kjer je prvič naletela na pouk o krščanski ljubezni do bližnjega in do ljudstva (str. 51). Tako ji med anekdotami in sledovi lastnega notranjega življenja, med spomini na vojno in prevratne dni dozorevajo računi za dušo in življenje, od estetičnega napora: vse je lepota (str. 66), preko odločitve: vse je hudič ali vse nebesa (str. 85) do zadnjega sklepa, da si sama konča življenje. Ta druga in najdaljša pot razodeva kljub mnogim ožinam in nekaterim sodbam, ki motijo globino izpovedi, dosedaj največji in res iskren pogum pred našim svetom. Temu pogumu bi želel še krepkejše in neposrednejše oblike, zakaj le preveč se čuti, da ima knjiga poleg prvotnega pomena še nepotreben spodbuden namen. Vse, kar je velikega in neizprosnega, pretresa samo po sebi. Pisateljica je vpletla med obnovo svojega življenja tudi mnogo odstavkov iz svojih del, ki kažejo, da so bila ta dela pač napisana iz osebnega doživetja, v tej zvezi pa jasno vidimo, da jim je njihova mati življenjsko že preveč dozorela, in da ji je nekdanja pesem danes docela tuja. Ne samo v slogu ampak v vsem bistvu se loči prejšnje in sedanje pisanje: eno je nesvojska blesteča megla, impresionistično tavanje, drugo je stvarna trdota, ki kaže v osebnost. Zato marsikak kos te literarne opreme delu ni v prid in komaj utegne koristiti literarnemu paberkovavcu. Neskladno vpliva tudi to, da nekatera imena, ki jih je lahko ugeniti, omenja samo z začetnicami, druga navaja v celoti. Ta dvojnost ni v ničemer utemeljena, ker je eno kot drugo ime enako blizu. III. del knjige bi imenoval

Milost; razumel in dojel ga bo v resnici samo tisti, ki veruje v resničnost Milosti in njeno neizogibno življenjsko potrebnost. »Moja pot« je tedaj tiha knjiga, več kakor leposlovno delo; čeprav ne pretresa, pa kliče in vabi, in če ne vsa, vsaj z nekaterimi bridko odprtimi stranmi. F. K.

Milo Urban, **Živi bič** — Iz slovaščine prevedel dr. Fr. Stelè. — Leposlovna knjižnica 9. Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1932, str. 418.

»Živi bič« mladega slovaškega pisatelja Mila Urbana je izšel prvikrat l. 1927. in je izrazit vojni roman, ki ga je svetovna kritika po pravici uvrstila med najvidnejše primere te nove literarne vrste, da, celo v sam vrh. Nimam namena, podčrtavati podobnosti ali razlike med temi kolikor toliko že poznanimi romani, ki jih v posebnih poglavjih obravnava že vsaka novejša lit. zgodovina (n. pr. Schuster-Wieser: Weltliteratur der Gegenwart 1896—1931), omenil bi samo, da v tem romanu ves čas doživljamo vojsko samo kot bič, ki tepe ljudi, ki so ostali doma. Pravi junak pa je slovaški kolektiv, slovaška vas, tako nekako kot v Finžgarjevih »Bojih« ali v Čorovičevih hercegovskih »Brđanih«. Omenjam te domače vojne romane, ker so še najbliže Urbanovemu vaškemu realizmu in njemu notranje najbolj sorodni, pa jih seveda svetovna kritika ni opazila. Prav gotovo, da sem imel ves čas med čitanjem vtisek, da bi prav tak roman lahko našel Finžgar v slov. vasi in celo, da bi ga lahko prav tako napisal, in hudo mi je bilo, da njegovi »Boji«, ki so mestoma celo klenejši, zrelejši in življenjsko globlji, niso iz fragmentarnosti zrastle v tako preprosto celoto. Na drugi strani pa sem opazil, ko bi Urban imel še Finžgarjevo življenjsko zrelost in klenost, bi bila mogoče marsikatera stran v njegovem romanu plastičnejša kot je, kar seveda gre na račun njegove mladosti (23 let) in ne njegove umetnosti. Uspeh »Živega biča« pa naj bo klic Finžgarju, naj konča svoje »Boje«, da jih pošljemo v svet v zameno za ta roman!

Roman je izrazito dvodelen in je tudi v originalu izšel v dveh delih. V prvem delu »Izgubljene roke« je najbolj vidna tragika Eve Hlavajeve, ki je v osnovi vendarle malo preveč romantična, pa dobro predstavlja pasivno trpljenje nasilja radi svoje velike ljubezni. Obenem pa je v njej osredotočeno tudi pasivno trpljenje vse vasi pred neko usodo, ki jih brez krivde veže v nove groze, pa so jim pred njo padle roke kot brez moči. Samo stara Ilčička je tisti bolesten glas upora, ki ne najde odmeva. Šele drugi del je razvezal roke, ko se pojavi Andrej Hlavaj, utelešeni upor in maščevanje v smislu narodne legende o pravičnih razbojnikih. (Primerjaj Olbrachtov roman »Nikolaj Šuhaj, razbojnik«, ki je dobil češko državno nagrado za l. 1933!) On je tista sila, ki pospeši propad usode, ki je vihtela bič nad vso dušo vasi. Tako drugi del nima več značaja individualne povesti kot prvi, ampak je kolektivna slika trpljenja in moralnega propada vasi, ki jo buri Hlavaj, moderni »hajduk« v podtalno borbo, dokler se ne vzdignejo vsi kot en val in uničijo vse, ki so kakorkoli podpirali preteklost (glavarja, žida, kaplana). Tako se roman konča z znano nihilistično revolucijo na »prelomu« s kaotično sprostitvijo vseh elementov od nasilja (prav tako kot Finžgarjev fragment!).

Roman kaže izraziti epični talent mladega pisatelja in je sam zase enovito zaokrožen, čeprav je samo fragment iz velike slovaške epopeje, ka-

tere nadaljevanja pa še nimamo v prevodu (Megle ob zori), oziroma ni še niti napisano. »Živi bič« je samo epizoda iz preloma dobe, nadaljevanje pa je pozitivna graditev nove slovaške družbe, tako nekako kot jo je opisal tudi drugi veliki sodobni stovaški pisatelj, pastor Razus (Svetovi). Z njimi je mala slovaška književnost postala svetovna, Slovenci pa smo zopet dobili pogled vanjo, kar se tako redkokdaj zgodi (Hurban Vajanski, Leteče sence). Želeti bi bilo še, da kdo slejkoprej prevede tudi Kukučinovo »Hišo na strani«, ne samo zato, ker je to klasična slovaška umetnina, ampak tudi zato, ker so opisani v nji naši kraji (Dalmacija) in naši ljudje, in je eden glavnih dokumentov slovaško-jugoslovanskih kulturnih zvez.

Stelétov uvod v knjigo je bil zelo potreben kot vodnik v nepoznano kulturno življenje malega naroda, pa tudi kot razlaga prevedenega dela, ki dobi pravi smisel in pomen šele ob pogledu na celotno epopejo. Kar pa se tiče prevoda, moram reči, da je izvrsten. Primerjal sem 17 str. prve knjige (I. in X. pogl.) in nisem naletel niti na eno besedo, ki ne bi ustrezala originalu, nakar sem nadaljnje primerjanje seveda opustil. O prevodu bi se zato moglo govoriti samo, kako prevajavec prav v duhu slov. jezika zamenjuje samostalnike z glagolom (na počatku = ko se je začelo, tak svazak = navezati itd.), kako sloveni s krepkejšimi izrazi (rana po licu = klobasa [od biča], kocuri = kozje molitvice), drugič zopet z milejšimi (žrat nedavala = krmila, na šidlach = na šivankah, drieku = lastnega telesa). Očitati bi mu mogel samo, da je v prevodu rabil tuje izraze »d e m o r a l i z i r a j o č i in družabno razkrajajoči e l e m e n t i«, kjer ima original samo lepe domače besede, in enkrat je pripisal pol stavka več kot ga ima original »in se ni zmenil zato, kaj se z njim godi«, kar pa omenjam samo radi popolnosti. Prevod se bere kot izvorno domače delo.

Tine Debeljak

Felix Timmermans: Pieter Bruegel. Roman. Prevedel Ferdo Kozak. Uvod napisal France Stelè. Lepslovna knjižnica 16. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1954. Strani 330.

Sodobnega flamskega pisatelja Felixa Timmermansa nam je predstavila »Lepslovna knjižnica« sicer že l. 1930. kot svojega prvega avtorja z »Župnikom iz cvetočega vinograda«, vendarle pa pomeni njegov »Pieter Bruegel«, za katerega so značilne mnoge nove strani pisateljevega genija, lepo iznenadenje.

Roman je prav za prav življenjepis, a ne tak, kakršne predstavljajo neštivilne sodobne več ali manj senzacionalne biografije, marveč svojevrsten umetniški življenjepis. Glavna oseba romana je Pieter Bruegel, znameniti flamski slikar iz XVI. stoletja. A čeprav je »za razumevanje romana neobhodno potrebno takó poznanje Brueglovega življenja kakor nizozemske zgodovine njegovega časa, posebno pa njegovega umetniškega dela« — kakor beremo v uvodu — in čeprav je njegova zasnova in gradnja odvisna od dane snovi tako, da je »roman točna in znanstveno zanesljiva kronika Brueglovega življenja in tudi njegovega zgodovinsko ne čisto določnega značaja« — je delo kljub temu v pravem pomenu besede roman, produkt umetnika in ena najlepših mojstrov in svetovnega slovstva. Timmer-

mans, ki je sam slikar, se je čudovito vživel v junaka svojega romana ter nadvse prepričevalno narisal podobo njegovega zunanjega in notranjega življenja ter njegovega dela, a prav tako podobo njegovega časa.

Dasi so splošni zgodovinski dogodki le ozadje romana in je glavni poudarek na osebi in postavi Pietra Bruegla, je vendarle duhovna atmosfera XVI. stoletja podana izredno močno. Živo čutimo, kako je tedaj — po pisateljevih besedah — rasel čas s svojimi verskimi boji, s svojim silovitim naporom, da se iztrga iz sklenjenega gotskega češčenja božjega v osebno, solnčnejše in svobodnejše češčenje človeka, čas boja med starim in novim svetom v mislih, v znanosti, v veri in v umetnosti: vse vrednote so se prevrednotile. Bil je čas »angelov in hudičev«, čas reformacije, inkvizicije in renesanse.

In med vsemi temi skrajnostmi je živel Pieter Bruegel, »najbolj zapleten človek najbolj zapletenega časa«. Pisatelj nam ni umetniško obnovil le zgodbe njegovega življenja od rojstva do smrti, marveč nam je predvsem podal njegov duhovni lik, njegov človeški in umetniški obraz. Verno sledeč zgodovinskemu izročilu, a brez vsakršne obteženosti in poln žive, stvariteljske domišljije nam je naslikal zgodbo njegovega življenja, njegovega trpljenja, njegove radosti, njegove ljubezni in dela. Z izredno plastiko in resnično umetniško strastjo nam je ustvaril zlasti duhovni portret tega vélikega slikarja Flandrije, imenovanega »kmečki Bruegel«. Prav to njegovo tesno zvezanost z zemljo je pisatelj še posebno poudaril, tako da roman ni samo individualna zgodba, marveč hkrati monumentalna podoba Flandrije, njene zemlje in njenega ljudstva.

Predvsem moramo poudariti veliko umetniško vrednost tega romana. Pisatelj je izvršil svojo nalogo z občudovanja vredno nadarjenostjo, čustveno sproščenostjo in močjo izraza, tako da na sleherni strani čutiš suverenega stvaritelja. Zvesto sledeč kroniki Brueglovega življenja je razdelil roman na šestnajst poglavij ter tako dal spisu epična tla, a vsako od teh poglavij razpada v blesteč niz zgodb, slik, pogovorov, rekov in opisov. V Timmermansovem slogu, za katerega je značilno bogastvo pesniških prispodob, je nekaj izredno slikovitega. Kakor zavzema vsebinsko njegov roman ves življenjski prostor od snovnega do duhovnega, zemeljskega in mističnega, realnega in estetičnega, tako je tudi v oblikovnem pogledu čudovita sinteza lirike in epike, življenjske realitike in pravljичnega sna. To nasprotje, ki ostro prehaja iz ene skrajnosti do druge, je posebno značilna poteza njegove narave. Vendarle pa tudi, kadar slika najbolj konkretno resničnost, čutiš, da se za stvarmi skriva nekaj čistega in svetlega: skrivnost, po kateri hrepeni vsakdo izmed nas. Med branjem Timmermansovih stavkov piješ luč, vonjaš rože in se opajaš z barvami in črtami, poslušáš muziko in si poln radosti in hrepenenja ter zamaknjeno poklekaš pred skrivnostno lepoto življenja, ki ti jo tako živo, neposredno in resnično more odgrniti samo roka pravega, velikega umetnika.

Posebno vrednost dajejo knjigi tudi umetniške priloge (10), primeri Brueglovega slikarstva. Slike, katerih reprodukcije so zelo lepo uspele, niso samo zunanje priloge, marveč ilustracije, ki so v tesni in organski zvezi

z vsebino romana. Kakor je roman mojstrski, živ in neposreden komentar k Brueglovim slikam, kakršnega tudi najizčrpnjša analitična študija ne bi mogla nuditi, tako slike pojasnjujejo in dopolnjujejo roman in bi si jih želeli videti še več.

Oboje, pisateljevo besedilo in priloge pa pojasnjuje uvod, katerega je odlično napisal France Stelè. Ta uvod je dejansko majhna monografija o Pietru Brueglu, oris njegovega življenja, osebnosti in dela, a hkrati oris razvoja in sodobnega položaja nizozemske umetnosti in kulturno-političnih usod Nizozemske v tistih časih. Tako Stelétov uvod na izredno pregleden način pokaže bravcu svet tiste zgodovinske resničnosti, na osnovi katere se je porodila umetniška vizija Timmermansovega romana. France Vodnik

John Galsworthy, **Saga o Forsytih**. Poslovenil Oton Župančič. I. in II. knjiga. 1933, III. knjiga 1934. Založila Modra ptica v Ljubljani. Načrt za platnice izdelal Ivo Spinčič. Tiskala tiskarna Merkur v Ljubljani. I. knjiga strani 424, II. knjiga strani 324, III. knjiga strani 338.

Ta »dolga povest«, kakor imenuje pisatelj svojo mogočno Forsyte-Sago, je osrednje in najbolj znano Galsworthyjevo delo. Dokončano l. 1922., je prineslo pisatelju nekaj let kasneje Nobelovo nagrado in tako poljudilo v sodobnem tempu in obsegu njegovo ime, da ga poznamo že nekaj časa sem tudi Slovenci. (Prim. Župančičev prevod *Temnega cveta in lepi Jarčev* članek v *Domu in svetu* 1933 str. 118 sl.!) — *Saga o Forsytih* predstavlja umetniško povezan poem, epično pentalogijo v enajstih delih (roman *Bogataš*, 1906, *Pozno poletje — medigra*, roman *V zankah*, 1920, *Prebujenje — medigra*, roman *Odda se v najem*, 1921), dasi se snovno izčrpa šele v devetih delih trilogije v »*Moderni komediji*« (Bela opica 1924, *Srebrna žlica* 1926, *Labodji spev* 1928) in v dopolnilni draperiji rodovniških novel v »*Forsytski borzi*«, ki je lepa revija stranskih oseb v Sagi. Snovno so osrednje zgodbe v Sagi navidezno zelo skromne. Forsyti so rod z dežele. Praded jim je bil farmer. Njegov sin Jolyon se je preselil v London in tu osnoval kot podjeten stavbenik vso poznejšo gospodarsko moč forsytovske hiše. Ko umrje l. 1850, podeduje njegovih desetero otrok ne le njegovo bogastvo, marveč tudi značilno družinsko pridobitnost, čvrsto gospodarstvenost in izredno telesno žilavost. Izmed njegovih šestere sinov, ki so vsak zase svojevrsten forsytski trgovski tip (Swithin, zemljiški in posestniški agent, Roger, hišni posestnik, Nicholas, posestnik rudnikov, Timothy, založnik) sta za razvoj povesti najbolj značilna najstarejša: Stari Jolyon, trgovec s čajem pri firmi Forsyte in Treffry, James, pravniki zastopnik in ustanovitelj tvrdke Forsyte in Bustard. Stari Jolyon ima sina Mladega Jolyona, ki se prvi izneveri forsytski rodbinski tradiciji in se preživlja kot slikar. James pa ima sina Soamesa, v katerem se je vtelesil ves čvrsti forsytovski duh. Soames se je oženil z Ireno, pridobil si jo kot »bogataš« za svojo posest, ne da bi se mu posrečilo vzbuditi v njej potrebno mu zakonsko ljubezen. Tu »vdre« l. 1886, v forsytovsko rodbino tujec, »Kalabrež«, arhitekt Philip Bosinney kot zaročenec Forsytke June, ki je hči mladega Jolyona iz njegovega prvega zakona. Bosinney zida Soamesu hišo na Robin Hillu. Irena se naveže nanj z vso

strastjo. Ko Bosinney prekorači meje stavbene pogodbe s Soamesom, ga ta toži. Tako uveljavi tu svojo posestno pravico, prav tedaj, ko ga Irena zapusti in išče ljubljenega arhitekta. Ta se smrtno ponesreči, Irena se vrne v »bogataševo« hišo, ki pa jo kmalu zapusti, ker ne more dlje živeti ob možu, ki ga ne ljubi, in se preseli v Chelseaj. Stari Jolyon, ki se je medtem pobotal in spravil s sinom, kupi Soamesovo hišo v Robin Hillu. L. 1892., ko so Jolyonovi v Španiji, se sestane s sámošno Ireno in neskončno naveže nanjo. V pričakovanju njenega zadnjega obiska, preden se vrnejo Jolyonovi z Juno, umre. Soames se medtem trudi, da bi Ireno zopet pridobil. Ni se ločil od nje, ima svoje zakonske pravice do nje, ki jih hoče uveljaviti. V zmedi takih »zank« najde zaščitnika v ovdovelem Jolyonu, ki ga sčasoma tudi vzljubi. V dogovoru z njim izzove Soamesa, da se pravno loči od nje. Soames vzame nato Francozinjo Anetto, ki mu rodi hčer Fleuro. Jolyon in Irena imata sina Jona. Jon dorašča v prečudno obožujoči ljubezni do matere, Fleur po svoje samoljubno. V letih okoli 1920 se mlada dva na prvi pogled zaljubita. »Prošlost« ju razdruži. Jon se odreče Fleuri zaradi matere. Očeta mu je medtem vzela srčna kap. Izseli se z materjo v Ameriko, hišo na Robin Hillu »dajo v najem«. Fleur se omoži z Mihaelom Montom. Ob tem jedru je naslikal Galsworthy parabolično na »neki način«, kakor pravi sam, »polni razvitek, zastoj in propad« viktorijanskega časa, ne kot znanstveno studijo o neki dobi, pač pa kot »precèj točno sliko zmešnjav, ki jih rodi v človeškem življenju lepota«. Ta »razburljiva« lepota je vtelešena v Ireni. Soames si jo skuša kot človek »posesti« zastonj osvojiti in mora na koncu spoznati, da najsi je še takó želel in želel, je le nikoli ne doseže — lepote in ljubezni na svetu. Tako je Soames osrednja oseba vse pesnitve, tragični protagonist in nositelj Galsworthyjevega idejnega substrata v Sagi; zadnji heroj posebljene lastninske pravice, boljši srednji stan »maziljen pod steklom za pohajkovače v širnem muzeju književnosti, ohranjen v lastnem soku: smislu za lastnino.« Ob taki, po vsem videzu skromni vsebinski snovi, kjer se Galsworthyju sploh spovrača njega centralni motiv o vdoru lepote v filistrsko praktični svet vsakdanje posesti, se snuje Galsworthyjeva široko domačnostna epika v plemenito usmerjenem angleškem realizmu z vso tradicionalnostjo starejše pripovedne tehnike v podajanju ekspozicije, zapletka in bolj objektivno orisno kot pa elementarno dramatično podajanje osredja. Podajanje tega osredja je sploh bistveni Galsworthyjev žanrski slog, njegova pripovedna individualnost, ki priča o visoki kultiviranosti tega angleškega duhovnega buržujca in je izraz zrele gentlemanske življenske polnosti, duševni habitus pesnikovega okusa, obzorja in občutja. Osebe, ustvarjene in postavljene mnogokrat navidezno z nekakim klimatičnim kvietizmom v Sago, so polni in pristni, čvrsti življenski liki, vendar nikakor kakšne veristične fotografije, marveč portreti. Ti obrazi, zlasti ženski, sopejo v nekem izrazito angleškem domačnostnem, rekel bi disraelijskem nadihu. Živijo pač od duše pesnikove, so on sam v kretnji, strasti in besedi, ki je preračunjeno emocionalna prav v svoji zadržanosti in ki na zunaj vpliva kot izredno učinkovita, izrazito Galsworthyjeva poentiranost. Takó je zrasla »Saga o Forsytih« kolikor toliko iz tradicije angleškega družinskega

romana. Po drugi strani pa spominja glede nastanka, osnutka in kompozicije na pripovedno tehniko enciklopedične Balzacove Človeške komedije ali Zolajevega eksperimentalnega romana v »Rodbini Rougon-Macquartovi«. S tem je ustvaril Galsworthy s svojo močno umetniško in pisateljsko osebnostjo vzorčni tip moderne angleške meščanske epopeje, tip, ki je v njem stopnjeval do najvišje meje vse odlične značilnosti anglo-saške književne kulture, da stoji delo kot tako čvrsto samostojno med problematično elementarnostjo ruskega realizma (Tolsti, Ana Karenina, Vojna in mir) in fiziologijo konstruktivno artističnega francoskega naturalizma. Takó je »Saga o Forsytih« ne le individualna umetnikova izpoved, marveč tudi svojevrstna umetnina izrazito angleškega nacionalnega kova, obenem torej pravi in veliki »dokument človečanstva«, četudi noče biti to takó kričavo programno, kot Zolajeva »historie naturelle et sociale d'une famille«.

Slovenski prevod te pesnitve pomeni pri naših le relativno lepih razmerah na knjižnem trgu prav gotovo svoje vrste — rekord. Čestitati gre založnici, da ji je uspelo izdati v kratki dobi dobrega pol leta ves ta veliki tekst v takó izbrani obliki in zares salonski opremi. Omogočil ji je ta uspeh seveda prevajalec Župančič, ki je s tem svojim delom dokazal zopet in še enkrat čudoviti elan svoje prevajalne prožnosti. Njegov prevod ni le povprečna solidnost, kakršne hočemo od boljših prevajalcev (nemški Leon Schalit!), marveč tudi pri modernih tekstih kot ta, kongenialno mojstrstvo: čvrsti slovenski »meščanski« slog. Dr. I. P.

Heinrich Mann: **Vélika stvar.** Poslovenil Mirko Javornik. Založba Modra ptica v Ljubljani 1953.

Heinrich, starejši in naprednejši brat bolj slavnega Thomasa Manna, je napisal to delo kot šestdesetletnik (nemška izdaja iz l. 1950). Predmet mu je doba po vojni, ko so se vsi moralni in materialni temelji življenja porušili in je ostal človek gol in samotni v svetu kot prvotni troglodit v divjini. Doba inflacije in razvrednotenja dela je vrgla meščanstvo v prvotni kaos brez vodstva, kjer je homo homini lupus. Prej je bil v mišljenju družbe ideal družine, ljubezni, posesti, naroda, države, ki je vodil človeka, zdaj vodi le pomanjkanje denarja in strah pred gladom, človek se spreminja sredi tega ozračja v pustolovca in zločinca. Tako dorašča mladina begotnega doživljanja in drzne lahkomiselnosti, ki se za staro ne zmeni in je vrgla vklepajoče zakone za plot (18). Njeno geslo je nova stvarnost, ki se tudi starim čudovito prilega, ker odpravlja moralne obveznosti. Kakor so v vojski iskali nadomestke za živila in obleko, tako so zdaj nadomestljivi ljudje, mož ali žena v zakonu, tovariš ali tovarišica v ljubezni, kakor pač priložnost nanese. Razložek med žensko in vlačugo izgine. O telesu govore stvarno kot o pečenki, besede kot: hrepenim po vas, smatra drugi za šlager, ki ga je že enkrat slišal (269). Stvarnost ne pozna sočutja in ljubeznivosti (267), ljudje govore v poslovnem jeziku o ljubezni, o umoru in o umetnosti, prav za prav več ne govore, le usta odpirajo za votle besede v praznem prostoru. Spreminjajo se v lutke, ki bi rade živele, a ne vedo, da so mrtve; drugače bi bila

nova stvarnost te vrste to, kar so prej rekli nesramnost. Človeka cenijo le po denarju in lepoti (270) in močnejši je oni, ki je nesramnejši (295).

Ta majavi svet po razumskem egoizmu zoženega človeštva, ki ne pozna obveznosti do človeka ne do občestva, ki pozna le izživiljanje, ne pa veselja, je pisatelj spravil v obliko vzgojnega romana, da bi pokazal trdnejšo podlago za srečno življenje. Nekateri mislijo, da je vélika stvar iznajdba, ki bo prinesla nagel dobiček, drugi, da je to ljubljena oseba, a glavni osebi je vélika stvar smrt, v kateri šele spoznaš smisel življenja in njegove višje zahteve: Uči se odgovornosti, potrpljenja in veselja. Pisatelj se je spustil v resno borbo s časom in njegovimi razkrajajočimi silami, ki so izkoreninile meščanstvo iz nekdanje iskrenosti in ga izpremenile v gledališče z lutkami, v katerem se nič več resnega ne zgodi; kajti resničen je le kapitalistični mitos v ozadju in njegove pijavke, verižniki in sleparji, ki govore o svojem dobrem imenu in o koncentraciji zdravih meščanskih sil, ljudje ospredja pa so v brezglavi zaposlenosti zgubili svojo težo kot pri plesu, ki ga drugi ukazuje. Diabolični pogled pisatelja je tako daleč odmaknil to meščanstvo, da se začudimo, ko slišimo zopet kak zvok, ki ga veže s človeštvom. — Vzgojni roman, ki se izvrši v rekordnem času treh dni, pa ni le pasivna obnova življenja za sladokusce, ampak je poln silnega gibanja z naletom v duhovnejši svet ciljev. Pisateljeva pot iz impresionizma v ekspresionizem se kaže zlasti v prehodih iz mirnega pripovedovanja v imperfektu v čas nastajanja, ki je prezens, pa tudi iz nominalnega sloga v verbalni. Nejasnost in zabrisanost se umika določnosti in dasi je to še pretežno povest vidika, kjer se predočuje življenje, kakor se zrcali v osebah, ne pa kakor ga vidi objektivni pisatelj, vendar ni nobenega dvoma, kje vidi objektivno resnico in pot naprej. Poleg materialnega in moralnega sveta vidimo tudi mistični svet, kjer giblje človeška dejanja višja sila, kakor je njegova volja in kjer so človeškemu pogledu skrite slutnje bodočnosti: Motiv roke, ki se trikrat ponovi, veže vso povest v višjo enoto, človeka pa nagiblje k misli, da je morda vendarle lutka in igrača v roki skrivnostnih (magičnih?) sil.

Prestava, ki nikakor ni bila lahka, ni videti slaba pri površnem čitanju, če jo pa primerjaš z originalom, vidiš, da mu prevajavec ni bil kos ali da se je premalo potrudil. Težave prevoda so vulgarni izrazi, s katerimi se povest zasidra v milje, razni besedni odtenki, zlasti pa doživljeni ali (po Spitzerju) pseudoobjektivni govor, pa tudi okrnjeni participialni stavki. Pregledal sem 1., 15., 16. in zadnje poglavje. Poleg tiskovnih pogreškov, kakor pa namesto ga (370), u d a n zraven v d a n sem našel tudi take: pri njemu (119, 344), ki se imajo vršiti (196). V Breznikovem pravopisu je to vse lepo razloženo.

Od prevoda terjamo predvsem zvestobo originalu, če hočemo dobiti tak pojem o delu, kot ga daje slikarska kopija ali reprodukcija. Javornik je pa v štirih poglavjih izpustil najmanj šest stavkov, še mnogo več pa posameznih besed. To je nedovoljena površnost. — Drugo je točni prevod ne samo besed in njihove barve, ampak tudi sintakse z vsemi ločili, kratko vse stilistične posebnosti (kolikor ne nasprotujejo duhu našega jezika), drugače se spreminja prestava v navedbo vsebine. Prevod str. 13: Tapljal je Birka

po rami, in ga pomiloval vljudno in obzirno. (Original: Er klopfte Birk auf dem Arm, lachte und bedauerte ihn, wie man das tut). V slovenščini je vejica pred in odveč, lachte je izpuščeno, vljudno in obzirno pa je drugačna kretnja kot v nemškem stavku. To je slabljenje izvirnika in smisla. Pisatelji, ki so prišli iz impresionizma, so prinesli s seboj tenkoslušno uho in do skrajnosti dovršen kult besede. H. Mann včasih z eno besedo osvetli celo skupino in privzdigne z njo brezpomembno maso, da se zamaje, zato je treba v prevodu zelo paziti na istovredne besede. Mann pravi: Während des Abschnittes eins seiner Laufbahn, v prevodu pa stoji (str. 9): V prvem razdobju svoje karijere. To je blede in neizrazito. Während des Abschnittes eins vidimo osebo finančnika neposredno približano, tako bi on sam govoril v svojem poslovnem slogu, torej: v dobi ena. V prevodu pa je brezkrvno in papirnato razdobje iz kakega besednjaka, prestava je premaknjena v distanco. V nemščini je Sorge, v prevodu (str. 9) stoji stalna skrb. Še vse polno je takih prevajavčevih domislic in opor, ki jih izvirnik nima. Vprašalni stavek (str. 14) je popolnoma izven Mannovega sloga. Kaj ga ni nagli tok življenja tako omamljal, da je slepo pozabil na strah za obstanek. Takoj se mi je zdel sumljiv, in res, v izvirniku se glasi: Eine Art Bewegungsausgleich half dem Jungen hinweg über die Existenzangst; dobesedni prevod bi bil veliko boljši in ne bi vnašal v izvirnik tujih apostrof: Nekaka omama razgibanosti je prenesla (ali pomagala) mladeniča preko strahu za obstanek. Prost prevod in slabljenje izvirnika je tudi: restlos verschlingen = Jav. (12) požreti brez sledu in tiru; hinter die Liebe Noras mit einem Offizier den Punkt setzen = Jav. (10) dostojno zaključiti Norino ljubezen z nekim častnikom; bar ausspucken = Jav. (293) izplačate v gotovini namesto izpljujete ali izrigate v gotovini. Precizni Nemeč dela reliefe in vrhunce, ki jih Javornik izpreminja v eufemizme ali v papir. Še bolj vodeno je: Was ihn hinderte, gegen sie aufzukommen = Jav. (10) kar ga je oviralo, da bi storil korak proti njej (prav: da bi zrastel ob njej ali se vzporedil ž njo). Statt dessen kann jemand den Engländer für dich machen, Bluff, verstehst du = Jav. (301) mesto tega je kdo lahko Anglež zate pesek v oči, razumeš (prav: namesto tega lahko kdo dela (ali igra) zate Angleža, prevara, razumeš). Tako so se vselile v prevod tudi nejasnosti: Za nemško Dabei belustigte er sich so gern = Jav. (10) Pa se je sam tako rad zabaval ob tem. Ob prestavi lahko misliš, da se je zabaval, ker so ga imeli za navadnega človeka, smisel pa je, da se je rad zabaval, čeprav so ga imeli za povprečneža. Jav. (388) Kaj je vélika stvar? Dokler smo mladi še ne čutimo, da je to zgolj izum (orig.: Wir fühlen, solange wir jung sind, noch nicht, daß sie eine bloße Erfindung sei). Iz prestave bi sklepal, da je vélika stvar tisto razstrelivo, ki ga je Birk izumil; a on ni ravno nič izumil, marveč si vse le gladko izmislil, da mladino preizkusi (torej: izmišljotina, izmislek). Gleichnis ni zamisel, kot stoji na str. 389, ampak nalika, prispodoba. Pri besedi je treba ujeti smisel in barvo njenega milja, še bolj pa je treba paziti na sintakso in ločila. H. Mann ljubi priredje, a Javornik ga premnogokrat spremeni v podredje, samostalnike in participe prevaja z relativnimi stavki. Vse je treba po možnosti ohraniti, če nočemo izvirnikovega sloga spremeniti v drugačnega. Slog s priredji je izšel iz druge

duševnosti kakor slog, ki ljubi podredja in logično vezane stavke; njene sledove opazamo tudi v socialnem življenju, ki v dobi individualizma uveljavlja koordinacijo in samoodločbo družbenih elementov, v dobi centralizacije in načrtnega gospodarstva pa subordinacijo. Impresionizem, ki je iz individualistične dobe, ljubi priredje, samostojnost malega, celo okrnjenega stavka, logične veznike po možnosti odstrani, da se neovirano sprosti čuvstvo in vtis. Kratek ali nedovršen stavek, pretežno iz samostalnikov, participov in adjektivov znači v impresionizmu posnetek vtisa, n. pr. Župančič: Brezplodno hrepenenje, kljubovanje, to bila grenka tvoja je mladost... samotni plamen z vetrom se boreč, na tla pritiskan kvišku koprneč. Impres. slog je tudi: In — obraz na tleh — sem čutil za nekrivdo kes. Če je Župančič to pozneje spremenil: In s čelom na tleh — sem čutil za nekrivdo kes, je pač impresionistične fragmentarne vtise prenesel v drug slog, v katerem namesto vtisa in posnemanja prevladuje logični red stavka. Če je Cankar enkrat zapisal impresionistično: »Klečal sem na kolenih, pesti uprte v tla, glavo sklonjeno«, drugič pa: »Sedel je na posteljo, roke je uprl ob kolena, glava mu je klonila«, ni vtisa bolj pravilno povedal, kot trdi Breznik v Slovenski slovnici, ampak je le nekaj drugega izrazil, kar se tako razlikuje od prvega kakor dejanje od stanja ali glagol od participa. Slog je svojevrstna uporaba slovničnih sredstev, ne pa neki idealni jezik, v tem oziru moramo biti kar najbolj širokogrudni. Ali ni tudi v ljudski govorici taka gramatična alogika: »Šel je, roke v žepu pa glavo pokonci«; ali ni tudi tu stavek razdrobljen v fragmentarne dele?

Original: Der Wagen fuhr, da hatte... = Jav. (285) Voz se je vozil, ko je središče kazalo. Iz samostojnih stavkov in vtisov je naredil idejo večjega stavka s podrejenimi deli, namesto posnetka vtisov je podal gramatični red. Saj to je nekaj drugega. Original: Jeder eilte aus seinem Hause hervor, den Geist fest auf ein anderes gerichtet = Jav. (285) Vsak je hitel iz kake hiše in je bil v duhu trdno usmerjen proti kaki drugi. Nepotrebni in zabriše mnogo vtisa. Drugič prestavlja zgoščene samostalnike in participe z relativnimi stavki: veter nevarnosti, ki je vel okrog tilnika (301) za nemško: Der Wind der Gefahr um den Nacken. Reichweite prestavi Jav. (317): tako blizu, da bi ga dosegel (prav: dosegljiva bližina). Unfähigkeit = Jav. (289) da je nesposoben. Der Himmel vertraut dazwischen hinfließend = Jav. (285) nebo, ki se je zaupno razlivalo med vse te (prav: nebo zaupno vmes potekajoč). Allein in seinem Wagen... schmutzig, verhungert, mit Verbitterung im Gemüt, in den Gliedern zwei schlaflose Nächte, so zog er... = Jav. (368) Sam v svojem vozu, z zagrenjenimi občutki in zaradi dveh prečutih noči do skrajnosti utrujen, tako se je vrnil (prav: Sam v svojem vozu, umazan, sestradan, z ogorčenostjo v srcu, v udih dve neprespani noči, tako se je vračal). Izvirnikov slog dnevnika in življenjskih vtisov je zopet ostrižen in polikan. Ta stavek z nenasitnim izražanjem in dramatičnim stopnjevanjem gre že preko impresionističnega posnetka v ekspresionistični izraz notranjega čuvstva. V ekspresionističnem stavku prehaja poudarek od pasivnosti v aktivnost, od substantiva v glagol; treba je ujeti njegovo energijo in čas, zlasti kadar prehaja mirni imperfekt v silni prezens nastajanja. To je res nasilje

nad pripovednim slogom, če nam pisatelj dogodek iz razdalje prinese brezobzirno pred oči, a treba je to v prevodu ohraniti. Javornik pa z mirno vestjo piše za nemške sedanjike perfektive oblike, da se lepo izenači z ostalim, dasi je avtor naglasil različnost (325 stal, pojavila, segla). Izvirnik: Da, er verzögert den Schritt = Jav. Zdaj je zadržal korak (298). Vejica je važna za sintakso tako kot čas za glagol. V nemškem stavku je dramatično pred-očenje, v slovenskem pripovedovanje o neki osebi; razlikujeta se kakor videti in slišati. Ni prostora, da bi navedel še več primerov, omenil bom le še prestavo doživljenega ali pseudoobjektivnega govora, ki ga rada uporabljata impresionist in ekspresionist (izmed slovenskih pisateljev zlasti Miško Kranjec). Njegovo bistvo je, da se pripovedovanje pisatelja o osebi naenkrat spremeni v doživljanje s stališča osebe. To je zopet ena težkoč, ki je Javornik ni obvladal. N. pr.: Er schloß die Augen, da blieb dennoch Inge zurück (objektivno pripovedovanje pisatelja) — Nun war sie weit vom Schuß, und Schatich, seine Anwesenheit angenommen, fand sicher nicht den Mut seine Deckung zu verlassen (pseudoobjektivni govor osebe). Prestava pri Jav. (320): Zaprl je oči, vendar je ostala Inge pred njimi. — Zdaj je bila predaleč, da bi mogel streljati nanjo in šatič ne bo imel poguma, da bi zapustil svoje skrivališče. Nemški imperfekt prestavlja, kakor si on situacijo misli, tu in še v mnogih drugih primerih s futuro, včasih pa s preteklim ali sedanjim časom, mislim da celo s pogojnikom. To je le razlaga, včasih celo napačna, stilistično nedoločnost je treba ohraniti, če ne je videti taka prestava, kot bi Jakopičeve slike spreminjal v Šubičeve. H. Mann že dovolj skrbi za razmejitve in jasnost, prestava ga pa potiska v bledost in nezanimivost, da komaj še iz nje gleda.

Dr. J. Šilc

Izidor Cankar, **Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi**. II. del, 2. snopič. Slovenska Matica 1933.

V tem snopiču je C. obdelal umetnost gotske dobe. Za uvod je podal kratek a zadosten uvod o kulturno zgodovinskem miljeju. Nato sledi razbor gotskega sloga in njegovih spomenikov tako, da je raziskavanje osredotočeno na sistem gotskega stavbarstva, pri slikarstvu in kiparstvu pa so poudarjeni predvsem glavni razvojni momenti, ki so važni za razvoj novodobne likovne umetnosti.

Najvažnejši, najizčrpnější, pa tudi najsamostojnejši je prvi del o arhitekturi. Tu si je C. zastavil vprašanje, kakšno vlogo v razvoju krščanske arhitekture ima gotika, ki stoji nad romansko in renesansko arhitekturo kot nekam osamljen, posebno navzgor, proti renesansi na videz kar neutemeljen pojav. Strani 203/204 in 222/223 vsebujejo bistvo C. izvajanj in s stališča umetnostno-zgodovinske znanosti dragoceno novo spoznanje, ki ga dolej še ni nihče tako jasno označil kakor C. Bistvo tega spoznanja je: Arhitektura gotske dobe pomeni največji idealistični zagon vertikalizma, ki je svojstveno srednjeveški. Ko je bil ta v svojih osnovnih sestavinah gotov, je postalo arhitektovo delo v kasni gotiki zlasti racionalno delo, delo točnega računanja in virtuoznih konstrukcij. Zraven pa je gotika rešila tri silno važne probleme: Osvobodila je talni načrt bazilike starokrščanske linear-

nosti in romanske vezanosti in ustvarila iz njega dovolj enovito ploskev; ves svoj razvoj je usmerila k oblikovanju čimbolj enotnega in plastičnega prostora ter odpravila v tej smeri starokrščansko brezprostornost in romansko prostorno razkosanost; zgradila je na zunaj enotne mase in pripomogla do veljave plastičnemu čutu, ki je v začetku krčanske kulture izginil. Te poteze njenega sistema pa tvorijo bazo, na kateri je šele mogla nastati, se prijete in uspevati arhitektura renesanse. Konstrukcijski racionalizem gotike pa je pripravljaj duhovno tla humanizmu. Gotska arhitektura je tako ustvarila splošne pogoje, da je mogla nastati renesansa. Po svoji funkciji je ona v psihologiji umetnika potreben vmesen člen med romantiko in renesanso in je značilno n. pr., da je Brunelleschi mogel izvršiti tehnično mojstrovino gotske kupole na firenški stolnici, obenem pa biti oče renesanse.

V pregledu spomenikov C. upošteva za svoj okvir zadostno tudi slovenske spomenike. Kakor smo že pri vseh drugih snopičih podčrtali, je C.-evo delo napisano v odličnem, jasnem jeziku in zadostno in dobro ilustrirano. O njegovem sistemu v celoti bo mogoče spregovoriti šele, ko bo vse delo končano. Važnejših pogrešk nismo opazili. Zdi se nam pa, da na str. 307 razlaga slike 165 (Cimabue, Mati božja na prestolu med angeli iz firentinske Akademije) ni čisto pravilna. Po zunanjem izgledu pač. Tip Marije z detetom, kakor ga predstavlja Cimabue na tej sliki, je izrazito bizantinski in predstavlja sedečo Hodigitrio. Vse držanje Matere in Deteta z izjemo rahlega nagiba Marijine glave je posneto po tradiciji te carigrajske podobe. Izrečno velja to tudi za držanje Marijine in Jezusove desnice. (Prim. sl. 89 v N. P. Kondakov, Ikonografija Bogomateri, 2. zv. str. 195.) Jezus blagoslavlja, držanje Marijine desnice pa je mogoče razložiti samo kot češčenje ali prošnjo. Ta kretnja desnice je značilna tudi za t. zv. »deisisno« Mater Božjo (Prim. sl. 176 o. c.), Mater B. priprošnjico in je sorodno držanje rok pri Mariji Orans ali Blahernitisi, ako bi se v frontalnem položaju obrnila na levo (prim. sl. 176 o. c.). Pri Cimabueju čuvstveni razvoj še ni razdril toliko sporočenih ikonografskih okvirov, da bi mu mogli pripisovati vsebino, ki bi ustrezala že renesansi.

Frst.

Izdaje naših pripovednikov

2. Tavčar. Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar, 5 zvezkov, ki so izšli med leti 1896—1902 (besedilo priredil Fr. Levec). — Dr. Ivan Prijatelj: Drja Ivana Tavčarja Zbrani spisi, 6 zvezkov, izšli med leti 1921—1932.

Ko je Tavčar pripravljaj svoje zbrane povesti za tisk, ni imel glede jezika nobenih pomislekov, skrbel ga je samo pravopis. V predgovoru k 1. zvezku pravi, da se je moral pokoriti urednikom listov, ki so imeli vsak svoj pravopis, zato je želel, da bi se zbrane povesti uravnale po Pleteršnikovem slovarju in je izročil delo Levcu. Ni mi znano, kakšen delež je imel Levec pri prireditvi besedila: kaj je popravil Tavčar sam in kaj Levec. Jezik Zbranih spisov kaže, da veliko ni imel nobeden opraviti. V splošnem je ostala oblika ista, kot je bila prej. Tavčar se je zanašaj, da bo storil Levec, kar je potrebno, toda ta svoje naloge ni vzel resno. Sprejel je nekaj najbolj

vidnih Pleteršnikovih posebnosti (bravec nam. dotedanje oblike bralec), v celoti pa ni gledal, kako piše Pleteršnik in je pustil oblike in jezik, kakor ga je našel pri Tavčarju. Popravil je nekaj napačno rabljenih besed, spremenil par stvari, v celoti pa je pustil besedilo nespremenjeno in ni niti najnavadnejših pravopisnih in tiskovnih napak popravljaj. Ostale so n. pr. takele pravopisne napake: sesvalkala si je cigareto, Otok in Struga, LZ 1881, 177; napako je pridržal tudi še Prijatelj III. 28; sesvalkal 232, enako Levec in Prijatelj; valovi so pluskali 234, enako Levec in Prijatelj; pluskajo LZ 1882, 677, enako Levec in Prijatelj; pluskaje LZ 1883, 179, enako Levec in Prijatelj; pluča, Kočarjev gospod LZ 1882, 284; minihih LZ 1883, 177 dvakrat; tamne smreke 247; razlučen Slovan 1885, 115; 1886, 116; trnikova vrvica LZ 1882, 279, enako Levec in Prijatelj, ki ima: vrvica trnika I 403. Pustil je še tiskovne pomote kakor: hlopeč nam. hlepeč LZ 1883, 177; povišje, Grajski pisar LZ 1889, 582, kar je šele Prijatelj popravil: površje; stare hetare LZ 1891, 717, kar je šele Prijatelj popravil: hetêre.

Ko bi bil listal po Pleteršniku, bi bil videl, da piše marsikatero besedo drugače kot Tavčar. Pri njem bi bil našel n. pr. obliko brbonec ali brbunček; ker se za to ni brigal, je pustil Tavčarjevo obliko: kakšen barbonček je (= v vodi) LZ 1882, 278 (v Poljanah pomeni: kapelj, česar Pleteršnik ni zaznamoval, ker se ni zanesel na Tavčarjeve besede, prim. DS 1934, 275); Tavčarjevo obliko je pridržal še tudi Prijatelj. Tavčar pogosto rabi poljansko besedo: lézečina (LZ 1881, 753, 1882, 276, Slovan 1886, 100). Če bi se bil ravnal po Pleteršniku, bi bil pisal lezavčina; Levčevo obliko je pridržal tudi Prijatelj, le enkrat je zapisal lazečina (III. 330), kar je pravilno, dasi Pleteršnik zavrača to obliko. Po Pleteršniku je oblika: podlуска, žen. sp., Tavčar ima čede podluskov, LZ 1881, 753, kar je pridržal tudi Prijatelj. Celo vrsto besed bi bil seveda tudi brez Pleteršnika pravilno pisal, če bi bil pazil na besedilo; piše n. pr. delapust, Zora 1876, 147, kar imata še Levec in Prijatelj. Pazil tudi ni vedno na stvarne napake. V povesti Valovi življenja, Zv. 1877, 171, piše Tavčar: sprijaznilo sè svojo pervorojenko, takoj v drugem odstavku pa govori o edinem otroku; isto besedilo ima tudi Prijatelj.

Sprememb ima le malo, pa še od teh so nekatere napačne ali nepotrebne. Tavčar piše: V ječo bi ga bili vrgli, ko bi ga ne bil vzel v varstvo stari Palmota, Zora 1873, 37; tu je veznik k o pravilen, ker izraža neresničen pogoj. Levec je pokvaril: če bi ga ne bil vzel; z veznikom č e bi se izraža mogoč pogoj, Levčevo napako je pridržal tudi Prijatelj. Pravilno je pisal Tavčar: ko je potihnil piš, Ivan Slavelj, Zv. 1876, 138; Levec se je zmotil in zapisal pišč, kar je pridržal tudi Prijatelj. Na nekaterih mestih je pokazal svoje romantično filologično nagnjenje. Tavčar piše po domače: čuditi se nad toliko vednostjo, Iv. Slavelj, Zv. 1876, 27; Levec je popravil: o toliki vednosti, kar je po Rječniku Jugoslavenske akademije tudi v srbohrvaščini le redkost. Levčevo obliko je pridržal tudi Prijatelj. Za žrtvenik (Zora 1873, 54) je skoval novo besedo žgalnik (I, 144), kar je pridržal tudi Prijatelj. Čemu?

Prijatelj je priredil izdajo po Levčevem besedilu; na par mestih pa je od njega odstopil in to tam, kjer ima Levec zboljšano besedilo. V po-

vesti Grajski pisar, LZ 1889, 546, piše Tavčar: ko si ga podil iz cerkve (= na Koroški Beli), da je zbežal na Storžič ali pa še celo na Grintovec, v Levec-Tavčarjevi izdaji je popravljeno: na Belico ali celo na Stol, kar je krajevno pravilneje, a Prijatelj je pridržal besedilo iz l. 1889.

Prijatelj je izdal Tavčarja, kakor sam pravi, »v rahlo moderniziranem jeziku« (I, 450). Držal se je načela, ki ga je zastopal že tedaj, ko je govoril o izdaji naših pripovednikov (Naša knjiga, 7. priloga LZ 1917, št. 9). Po tem načelu je besedilo marsikje zboljšal, popravil dosti slovničnih in jezikovnih napak. Ker pa Tavčarjevega jezika ni preiskoval po virih, se mu spremembe niso povsod posrečile. Pri nenavadnih besedah in besednih zvezah Tavčarjevih ne veš, ali izvirajo iz poljanskega narečja, ali si jih je Tavčar sam izmislil, zato njegovega jezika ni mogoče spreminjati brez predhodne preiskave. Če hočemo pri njem kaj spreminjati, ne kaže spreminjati njegovih poljanskih posebnosti, ker so zanj značilne. Tega se je tudi Prijatelj zavedal in je zapisal v urednikovih opombah: »Samo v dveh primerih se mi je zdelo potrebno biti skop z moderniziranjem in uniformiranjem pisateljevega jezika. Prvič tam, kjer Tavčar v svojih značajevkah iz ljudskega življenja daje v njih nastopajočemu osebjju na jezik dialektično pobarvano govorico svojih Poljancev, in pa tam, kjer avtor v nekaterih zgodovinarskih povestih arhai-zira svojih junakov govorico« (I, 451). Spreminjati kaže le to, kar si je Tavčar izmišljal ali slabo stiliziral. Tu pa nastane težko vprašanje, kaj je storiti s toliko jezikovnimi in stilističnimi napakami, kje naj se popravljavec ustavi. Prijatelj je v primeri z velikim številom napak le malo popravljjal.

Tavčar je zapisal lepo število poljanskih jezikovnih posebnosti, n. pr. grlovka (dekletce je umrlo za grlovko, V Zali, LZ 1894, 452; pomeni davica, Plet. nima); opovirati, šopiren, vnétiti, vnétim (da bi vnetila kurjavo, Zv. 1876, 91; pomeni: zakuriti, nima Plet.); tisto jutro se je stregla sveta maša (LZ 1883, 317), tolpa otročajev je z lačnimi pogledi stregla po mesu (LZ 1883, 245); preobdati (zelo pogosto, prim. preobdali so me spomini, LZ 1884, 362; ga ni preobdal strah, LZ 1883, 177; Že nas je preobdajal strah, SN 1886, 60, 1; enako Zv. 1879, 103; nima Pleteršnik), le (s pričetka me je glava bolela, ker sem moral vedno nositi ta svetli lonec le!, Vita vitae meae, LZ 1883, 246; nima Plet. v tem pomenu); videti se = ugajati (Izbral si je za ženo ranarjevo hčer, ki pa se je tudi drugim ljudem videla. Videla se je tem ljudem tako zelo, da so jo s silo vzeli njenemu možu, Slovan 1886, 290), koščenjak (konj koščenjak, Slovan 1886, 67, nima Plet. v tem pomenu); vršina, poljansko narečje rabi to znamenito besedo v pomenu Wasser-spiegel (nima Plet.), za kar nismo imeli izraza v pismenem jeziku. Tavčar rabi besedo zelo pogosto (nekaj rib je plavalo pri vršini; prikazal se je na vršini, LZ 1883, 179 itd.; Prijatelj ni spoznal pomena te znamenite besede in jo je na mnogo mestih spremenil v obliko površina, s čimer je specifični pomen posplošil); primezgáti (»Ravno po naši pšenici ti primezgá ta hudir [= jelen]«, Grajski pisar, LZ 1889, 451 (nima Plet.); praznorok (ne pojde praznoroka od hiše, r. t. 454); scmariti (hišna je osorno vprašala: »Ali boste že vendar kaj scmarile?«) r. t. 579 (Plet. je vzel to besedo iz Tavčarja, navaja vir: LZ). Več poljanskih posebnosti je zabil Prijatelj v povesti

Cvetje v jeseni, n. pr. Se boste pa lahko omožila (LZ 1917, 354), Prijatelj je (v dialogu!) spremenil v pismeno obliko: Se boste pa lahko omožili); v dialogih ne bi bil smel dajati poljanskim besedam dolenjskega ali splošno navadnega naglasa, n. pr. to zoprno ženšče (345; v Poljanah žénšče), Prijatelj: to zoprno ženščè, 64 itd. V dialogih bi bil moral biti bolj previden. V Grajskem pisarju je zapisal Tavčar takole: hišna je osorno vprašala: »Ali boste že vendar kaj scmárule?« »Kaj hočemo pripraviti, k a d a r nimamo ničesar v roke vzeti!« odgovorila je Mina [Mina, kuharica iz Loškega grada 578] ravno tako osorno, 579. Prijatelj je to spremenil: K o nimamo ničesar v roke vzeti. Tavčar je porabil škofjeloško posebnost (kadar), da je z njo označil Ločanko; v Poljanah se s to obliko iz Ločanov norčujejo.

Naloga izdajateljeva bi bila, popraviti besede in besedne zveze, ki si jih je Tavčar brez potrebe izmišljal. Marsikaj je Prijatelj popravil, po večini pa je pustil besedilo nespremenjeno. Popravil je n. pr.: Vsedel se je na hrastov obrobek, Otok in Struga, LZ 1881, 228; Prijatelj je pravilno popravil: parobek, ker se ona beseda nikjer ne govori. Pustil pa je cele kope umetno skovanih besed, nepravilnih in nemogočih konstrukcij, sintaktičnih stvari itd. Popraviti bi kazalo stvari kakor: mimohode (ga samo mimohodé obiskuje, Mrtva srca 1884, 202); ta izraz se nikjer ne govori in ga je Tavčar pozneje opustil in pisal mimogredé (n. pr. V Zali 1894, 4). Očetu sta dolževala pokorščino (Visoška kronika, LZ 1919, 139); ta oblika se ne rabi in je jezikovno nemogoča. Kmalu mi spadejo (!) oči in zaspim, Ivan Slavelj, Zv. 1876, 121. V plesni dvorani so sedele stare device ter dajale si (!) sladkati priletnim gospodom, r. t. 169. Popraviti bi bil moral besedne zveze kakor: Na nebu se je le malokedaj prikazalo solnce, ter se nezmožno (!) borilo z meglami, Valovi življenja, Zv. 1877, 171. Slavolok z znanimi prekipečimi (!) napisi, Mrtva srca 1884, 323. Po travnicah oglašalo se je nebrojno žuborenje mrčesov, Žala prigodba, Zora 1875, 100 (to ni morda hipna raztresenost, to stilizacija ima že v zapisku iz dijaških let: oglasilo se je nebrojno žuboranje merčesov (I. zv. 483). In stiskati je moral mnogobrojno rok, Janez Solnce, Slovan 1885, 36, prav: mnogobrojne roke; mnogobrojno je zamenjal s prislovom: mnogo. Ovijal mu je neizmerno (!) platna okrog roke, r. t. 115, prav: neizmerno veliko. Druge in podobne napake glej DS 1934, str. 274 ter v 4. izdaji Slovenske slovnice, zlasti § 366.

Izdajatelj je premalo gledal na besedilo in je pustil preveč provopisnih, tiskovnih in podobnih napak. Pustil je dialektično obliko vuga (ni bila zapela vuga, Cvetje v jeseni, 188 dvakrat, po Plet. bi bil moral popraviti v volga); kobuljica lešnikov (r. t. 360 trikrat, enako Prijatelj, po Plet. bi moral pisati kobulica); pljevka jed (Visoška kronika 1919, 134 in drugod večkrat; po Plet. bi moral pisati: plevka jed. Pustil je še mnogo neknjižnih oblik: ledice (Izza kongresa 1905, pogostokrat), obitel (Izza kongresa, pogostokrat) itd.

Pri nekaterih oblikah in besedah je preveč moderen, pri drugih pa je pridržal starinske oblike. Brez potrebe je domače besede nasledek, narava, postaven, pustiti itd. zamenjaval s srbskohrv. posledica, priroda, zakonit, ostaviti. Na mnogo mestih pa je pustil starinske izraze, ki že nad 60 let

niso več v rabi, tako še beremo: odтворiti (vrata so se škripaje odтворile, *Povest v kleti*, Zora 1872, 307, enako *Prijatelj*, Levec nima te povesti; tako so pisali v onem času tu in tam, n. pr. SN 1871, 40, 3, dvakrat: odтворenje šole v Mariboru; oblika je pravilna, toda po tem letu se ni več pisala); prepasti (devica, ki je prepadla pri vseh naborih, 4000, LZ 1894, 711, enako Levec in *Prijatelj* 239; oblika je domača, ali se po l. 1868 ne piše več. Dalje ima še po starem čutje (*Mrtva srca* 1884, 9 itd.) za čustvo itd.

Včasih je imel pri popravi nesrečno roko. V *Povesti v kleti* piše Tavčar: Kobilica je tolkla s podkvo ob kamen, da so se iskre sule, Zora 1872, 308; *Prijatelj*: so vršele (!), vršenje je združeno z glasom, pri iskri pa je svetloba (prav bi bilo: so se usipale). V *Zvonu* 1876, 199 piše Tavčar: uho njegovo ni čulo žuborenja merčesov, Levec je spremenil: vršenja mrčesov (I., 73), *Prijatelj* pa je iz tega naredil: uho njegovo ni čulo vršenja hroščev (I., 242). Na drugem mestu: okrog cvetja je žuborelo na milijarde merčesov (*Zv.* 1877, 139), enako Levec, *Prijatelj* pa je mrčes zopet spremenil v hrošče in zapisal: okrog cvetja (!) je žuborelo na milijarde hroščev (!).

V naglici mu je ušlo tudi več tiskovnih pomot. V *Povesti v kleti* piše Tavčar pravilno: s staro, delotrudno roko (Zora 1872, 307), *Prijatelj* ima: delatrudno. V *Cvetju v jeseni* piše: da naj mi da puško v roke LZ 1917, 242, *Prijatelj*: da naj bi (!) dá puško v roke (VI., 30). Naša Meta je imela obrat te (to je Rafaelove podobe v Bologni) svete Cecilije, r. t. 243, *Prijatelj* je izpustil te, tako da besedilo moti: je imela obraz svete Cecilije (32). V romanu *Janez Solnce* je na strani 222 pomotoma izpustil 4 odstavke, počenši z odstavkom: Časih se je naslonil itd, *Slovan* 1885, 149.

A. Breznik

GLASBA

Akademski pevski zbor. — Slovenska narodna pesem.

Za naše glasbeno življenje izredno važen mejnik je postavil Akademski pevski zbor (APZ) s svojim vzornim koncertom meseca maja. Ne ponudi se večkrat prilika, da bi mogli s tako nedeljenim priznanjem poročati o kakem glasbenem dogodku med Slovenci. Pevovodja France Marolt je zopet posegel na globoko. Svojemu resnemu in važnemu prizadevanju, s katerim strokovnjaško in vestno grebe do virov naše narodne kulture, je postavil viden spomenik, ki bo kakor svetilnik žarel nazaj in naprej ter kazal krmarjem naše pevske kulture smer, ki jo morajo ubirati, da poti ne zgreše. Kdor je slišal koncert APZ, ki je podal le prvi del velikega umetniškega dela Maroltovega in njegovih sodelavcev, je moral občutiti, kako smo v zadnjih letih že daleč zabredli v stranpota v svojem glasbenem razvoju. Koncert je bil kakor odrešenje iz brezbarvne muzikalne vsakdanjosti.

Izvajavci so se to pot omejili le na skrajno severno in južno slovensko narodno mejo in podali nekaj skrbno izbranih koroških in belokrajinskih narodnih pesmi v Devovi, Maroltovi in Tomčevi priredbi. Pesmi so vzete iz narodnih navad teh krajev in so povečini starejšega datuma. Da je občinstvo

moglo uspešneje slediti, je Marolt napisal poleg teksta posameznih pesmi še izčrpne pripombe o nastanku in uporabi pesmi med narodom in pa znanstveno razpravo o narodni pesmi sploh, ki je, dasi ponekod lajiku težje umljiva, važen donos k razmotrivanju o narodni pesmi.

V Devovi harmonizaciji smo slišali tri koroške: Od kneza Marke (junaška pripovedna pesem izza turških vpadov), Spov tičke pojo in Žolnirsko. Vse so skrbno prirejene; iz njih diha pristnost koroške zemlje. Skladatelj je kraju in značaju ljudstva primerno priredil veliko število koroških narodnih, te pa so med njimi najboljše. Koledo za sv. Tri kralje, Drumelco, Pojdam v ruče, Pastirsko in Visoki rej je pripravil Fr. Marolt sam. Vse so odete v preprosto harmonizacijo, kakor jo pogodi le Marolt, ki sovraži nepotrebno šaro in umetničenje. Zato pa njegove priredbe tudi done kakor iz brona. Zlasti zanimivi sta Koleda, ki sloni s svojim melosom na starem koroškem pasijonskem napevu in pa Visoki rej, ki je po trditvi prirediteljevi eden najstarejših slovenskih obrednih napevov. Vseskozi zlasti ritmično zanimiva pesem je značilno prirejena, modulacije so kar naravnost izpeljane, kakor delajo to kmečki godci. Celotni strukturi se pozna večča roka. Hvaležni bi morali biti Maroltu za eminentno narodno-kulturno delo, s katerim nam rešuje umetnost za zgodovino.

Višek koncerta so pa dosegle značilne belokrajinske v Tomčevi priredbi. Odlikuje jih prelepa stilna ubranost, iskreno in pristno občutje in poglobljenje v ljudsko dušo, zraven pa kontrapunktično odlično speljana gradba. Takšno pesem, kakršno nam je zapel APZ, pokažimo zunaj svojih meja! To je naše blago, ne pa brezizrazni proizvodi naših glasbenikov, ki so zgubili domala ves stik z rodno grudo in njeno umetnostjo in plavajo v mogočnem toku mednarodne muzike. Res so nekatere Tomčeve pesmi težke, napisane za zборе odličnih kvalitet in zato — žal — povprečnim zborom težko dostopne. Toda to ne zmanjša njihove umetniške vrednosti. Želimo le, da bi nam Matija Tomc napisal še kaj podobnega iz bogate belokrajinske zakladnice za naše povprečne zборе. Tam bo pokazal vso svojo umetniško silo, ko mu bodo izrazna sredstva bolj omejena, kakor so mu bila tu (saj je ponekod vodil glasove do skrajnih mej in pisal za petje izredno krhka mesta).

Tomčeve harmonizacije so na koncertu prevladovale. S temi se je nekako predstavil koncertni publiko, ki ga je v priznanje priklicala na oder in toplo počastila. Poleg tipičnih belokrajinskih je napisal tudi prelepo koroško legendo Marija in mlinar, ki je bila po svojem koralnem napevu med najlepšimi, če ne najlepša. Belokrajinske so zanimive zaradi posebne (Marolt pravi: orientalske) barvitosti. Melodije se v nasprotju s koroško pesmijo gibljejo v zelo skromnem obsegu in večkrat v starih tonskih načinih, ki so za povprečna ušesa nekaj posebnega in dokaj tujega, ko so vajena le dura in mola. Izbrani so bili tipični primeri petja ob raznih narodnih običajih: Tepežnica (ob tepežkanju), dve koledi (za Svečnico in Ivanje), Zeleni Jurij (za jurjevanje), kolo (za ples), kresne in en primer stare junaške pesmi (Od hajduka Velje), ki je v svoji zgradbi veličastno-otožna pesem z vedno ponavljajočim se motivom, kateremu je prireditelj pridružil v poltonih sukajoči se

motiv goslarja in skladbo razvil v silno junaško pesem. Na koncu so dodali še prosto kompozicijo prof. Tomca Napojnico, ki se je imenitno podala v stilno enotni koncert in mogočno zaključila prireditvev.

Zbor naših akademikov (60 po številu) je najodličnejši pevski zbor med Slovenci, ki ga slavijo mnoge vrline, kakršnih drugi zbori pogrešajo. Prva in najvažnejša je temeljita tehniška pevska izobrazba. Marolt ni v nobenem pogledu površen delavec. Svoje mlade pevce stalno uri tudi teoretično in polaga izredno važnost zlasti na tvorbo tona, dihanje, izravnavo registrov, vokalizacijo, skratka na vse zgolj splošne podstave, brez katerih je lepo petje nemogoče. Le tako si je ustvaril res popoln zbor, ki vzbuja občudovanje in priznanje. Druga velika odlika, ki sledi iz prejšnje, je mehkost in sočna mladost glasov, ki se v vseh legah enako gibko uveljavljajo. Zboru bi bilo treba le še nekaj fundamentalnih basistov, da bi mogli nizke lege popolnoma uveljaviti. Vsi glasovi so zlit, done intonačno čisto in zmagujejo vsa težka mesta z lahkoto. Da je izreka odlična, se razume. So pa pevci v dobrih rokah svojega dirigenta, ki ne pretirava z mahanjem, kadar pa roki dvigne, zadoni mogočno in polno. Solistinja gdč. Igličeva je svojo partijo prav zvonko in z občutkom odpela. Njen glas se je začuda lepo zlival z zborom. Tudi solista sta popolnoma ustregla zahtevi besedila in občutka.

Unionska dvorana je bila polna zares koncertnega občinstva, ki je s toplim utripom spremljalo lepo petje in z vnetim pritrjevanjem pokazalo, kako ceni delo APZ. Dokaj svojevrstne skladbe so zaradi sijajne izvedbe takoj našle pot v srca, in kontakt med zborom in poslušalstvom je bil iskren in trajen. Zelo škoda, da je bila premalo upoštevana gesta zbora, ko je koncert za ljubljansko okolico ponovil!

Akademski pevski zbor je pokazal našim glasbenikom pot, na katero naj krenejo, če hočejo najti in gojiti pravo narodno umetnost. Obenem je otel pozabljenja nekaj biserov stare narodne pevske umetnosti, ki bo — Bogu bodi potoženo — popolnoma umrla, če je ne bomo še v zadnjem trenutku rešili.

Ludovik Puš

GLEDALIŠČE

Henri Ghéon: »Igravec in milost« in sodobno gledališče.

Ob praznovanju 40-letnice akad. društva »Danice« so akademiki uprizorili v ljubljanski operi Ghéonov misterij »Igravec in milost« v prevodu M. Skrbinška. Delo je zaradi svoje programatične vsebine toliko značilno, da zasluži pozornost zlasti zato, ker tudi pri nas bolj in bolj slišimo glasove o preusmeritvi in preureditvi gledališča v zmislu prvotnega misterija.

Junak te drame je sv. Genezij, igravec cesarja Dioklecijana. Cesarju se je v sanjah porodil zamislek docela nove igre: gledališče naj bi uprizorilo zgodbo krščanskega stotnika Hadriana, ki je s svojo ženo Natalijo pretrpel mučeniško smrt. Tako napiše Dioklecianov dramatik Polidor igro po navadnih gledaliških pravilih, toda najvažnejša mesta je oblikoval po uradnih virih

z resničnimi Hadrianovimi besedami. »Mučenec Hadrian« tedaj kljub spektakulu, igri, skriva v sebi polno novega, krščanskega duha. Kako bo mojster Genezij, sam učitelj gledališke umetnosti, igral Hadriana? Kristjane sovraži, krščanstvo mu je izneverilo celo lastnega brata Feliksa; čuti, da svoje naloge ne bo mogel prav rešiti, ker nikdar ne bo mogel prodreti v to tujo osebnost, kaj šele v duha, ki ga sovraži! In brez tega ni umetnosti! Resnost in vestnost umetniškega poklica ga vsega zaprede v podobo njegovega junaka, z voljo in talentom se ji približuje, toda šele srečanje z bratom Feliksom, ki mu odkrije skrivnost krščanske ljubezni, vzbudi v njem slutnjo resnične Hadrianove podobe. Igravčeva milost se prelije v milost vere. Ko Genezij na odru izpoveduje Hadrianovo vero, začne izpovedovati svojo vero; cesar in občinstvo sredi največjega navdušenja spoznajo, da Genezij ne igra, ne doživlja, ampak živi Hadriana in izpričuje krščanstvo. In igravec Genezij takoj potrdi svojo vero z mučeniško smrtjo.

Zgodba Ghéonovega dela je sicer tradicionalni misterij, ki s spodbudno vsebino dviga gledavčevo čuvstvovanje in s svojim pobožnim zgledom vpliva na življenje. Toda ta prepričujoči način drame ni še vse bistvo igre; pisatelj je v nji pokazal smer in stari zmisel krščanske odrske umetnine, ki se lahko spreminja v času in slogu, dramatična osnova pa ostane ista. S svojo širino in mnogoličnostjo pa je prav z ozirom na strogo krščanski značaj dela pokazal, da ne pozna nobene omejitve z ozirom na snov in da v nji oblikuje vse strani življenja, čednost in greh hkratu; gre mu v vsem za duha, nikdar za snov. Zato ta svetniški misterij razpravlja prav za prav o skrivnosti gledališča samega. Pisatelj je v njem načel in razrešil vsa vprašanja, ki se tičejo odra, od pesnikovega dela do igravčeve naloge, vse prav do gledališkega občinstva.

Prvo, kar postavlja v dramatičen spor, je nasprotje med komedijantsko tradicijo in resnično umetnostjo, zlasti z ozirom na pesniško delo. S kritiko starega rimskega gledališča, ki je ustrezalo sami gledališki strasti in pripravljalo zabavo in pašo za oči, spectaculum, Ghéon poudarja skrivnost duhovnega sveta, ki človeka gane in notranje preureja. Prav z Genezijevim slavospevom o posnemajoči domišljiji in gledališču zavrača tak teater, ki je sam sebi namen: »Živite kakor mi in se zatecite v fantazijo: pa boste junak, imperator in bog in včasih — čim manj mogoče — Vi sami. Zgodovina služi samo eni stvari: ona oploja komedijo. Če bi Rim propadel, bi ga mi znali spet dvigniti, kakor smo obnovili Trojo in Kartagino. Ali veste, katera je skrivnost, ki me oživlja? Komedija! Komedija! Svet je minljiv, a teater je večen.« Kajpak se Ghéon ni mogel obrniti proti stari grški tragediji, ki je z očiščujočim misterijem prva utemeljila bistvo gledališča, niti ne more ta očitek veljati Shakespeareovemu gledališču, kljub njegovemu renesančnemu duhu, saj so mu igravci, kakor pravi Hamlet: zrcalo in okrajšana kronika dobe; take označbe ne moremo sprejeti v splošnem niti za današnje gledališče, ki je prav tako še ohranilo svoje etično bistvo. Ime komedija velja za povprečno pojmovanje gledališča, kakršno je v vseh časih izpodrivalo pravo umetnost in jo hotelo nadomestiti z meščansko zabavo. Saj dobro čutimo, da celo imeni gledališče in teater slabo izražata najčistejši pojem te umetnosti.

Igravčevo delo samo je pisatelj postavil na težko preizkušnjo. Proti tipu igravca umetnika, polnega življenja, je pokazal izjemo igravca umetnika, ki se dvigne do junaškega vernika. Zato Genezija že kot mojster gledališke umetnosti govori o igravskem poklicu takole: »Takšnemu igravcu, kakršen sem jaz, igravski poklic ne pomeni samo igre, umetnost, temveč tudi in predvsem del njegovega življenja. In ni paradoks, če rečem, da se v fabulo mogoče ne potapljam samo iz poklica, temveč tudi zato, da si življenje krepimo, ga razgibamo in dvigamo v zdravo resničnost.« Nasproti pa igravka Popeja trdi o sebi: »Jaz igram vedno s hladno glavo, kakor se izražamo pri teatru. Zato lahko utihotapim v svojo domišljijo tudi čuvstva, ki so mi čisto tuja.« V Geneziju dozori igravčevo delo v svetniško spoznanje, zakaj v igravski stan je stopil, da bi se otresel življenjskih in ljubezenskih vezi, Popeja pa ostane vsa v svoji človečnosti; je sicer igravka, ki ugaja in prepričuje, a skrivnosti življenja in žrtvovanja pozna samo v toliko, v kolikor terja njena ženska narava. Nasproti umetniški resničnosti, lepi laži, postavlja Ghéon etično resničnost, ki prihaja iz igravčevega notranjega soglasja in se kaže kot njegovo popolno življenje. Več kot umetnost ceni iskrenost, zato je med Genezija in Popejo postavil diletantko Albino, ki bolj vpliva s svojo naravno neposrednostjo kakor pa močjo umetnosti. To je morda najkočljivejše in tudi najtežje vprašanje, ki se v poklicnem gledališču dá samo v toliko rešiti, da igravec jemlje svoje delo kot vdano in vzvišeno službo poklicu in potrjuje misel, da je samo velik človek lahko dober igravec. Odkriva pa nam tudi neko skrivnost laičnega igravca, ki s svojim naravnim čutom in iskrenostjo in brez umetnosti včasih pri duhovno ubranem občinstvu doseže več kakor umetnik.

Igra »Mučenec Hadrian« pripravi občinstvo v nevarno razpoloženje, da omamljeno od igre terja resničnosti. »Vaše orožje je pero, pa se ne zavedate, da postane lahko vsaka kaplja črnila, ki izteče iz njega, usodna za posameznega človeka ali za vso državo«, svari cesarjev komornik Rufin dramatika Polidorja. Moč gledališke igre se je poudarjala v vseh časih, zato je prav zadeva sporeda za ljudsko vzgojo nad vse važna stvar. Poklicno gledališče je v vedni nevarnosti, da mora streči nagnjenju množice, ki ga vzdržuje, zato pa je neodvisno, etično usmerjeno gledališče največja vzgojna ustanova. Za gledališče pa, ki opravlja službo posameznim ustanovam, za tako zvano laično gledališče pa je prav urejen spored posebne važnosti. Tu so težnje, ki se pri nas pojavljajo glede preosnove naših ljudskih gledališč, v bistvu na pravi poti, zakaj samo oder, ki je usmerjen v skladnost življenjskega nazora, prav ustreza svojemu namenu, drugače je nepotreben in škodljiv. Prav v tem smo na naših malih odrih veliko grešili. Vendar Ghéonova igra sama laičnemu odru komaj od daleč kaže pot, zakaj pisana je za veliko gledališče in postavlja naloge, ki jih laični igravec ne zmore; odkriva resnični, skoraj nerazrešljivi misterij pravega umetnika, ki stremi preko sebe, v slutene svetove; iz slutenj ustvarja resničnost, iz intuicije obuja tisti videz, ki šele v gledavcu postane višja resnica.

F. K.

V SPOMIN

ALEKSANDRU I.

VITEŠKEMU KRALJU ZEDINITELJU

»Naš mladi narod, je rekel kralj Aleksander, čuti, da je jugoslovanski, ali to nikogar ne ovira, da bi ne bil dober Srb, dober Hrvat ali dober Slovenec. To je prav isto, kakor Angleži in Škotje čutijo, da so dobri Britanci.«

*Izjava pokojnega kralja Miss Annie Christich,
objavljena v Dayly Express, 13. okt. 1934*

ČUVAJMO JUGOSLAVIJO!

PREJELI SMO V OCENO

Manica Komanova, **Naš Vidov dan — Uedinjenje**. Slavnostni sliki za proslavo Vidovega dne in 1. decembra. Posvečeni šolski in sokolski mladini. Lj. 1934.

Stanisław Rospond, **Słoweniec Matija Čop (1797—1835) o Adamie Mickiewiczu**. Pos. odtis iz IV. zvezka Prac Polskiego Towarzystwa dla badań Europy Wschodniej i Bliskiego Wschodu. Krakow 1934.

Bodočnost, glasilo katoliških zasebnih nameščencev, je pričelo izhajati v Ljubljani, Miklošičeva c. 6.

Postup, slovaški literarni mesečnik je pričel izhajati kot glasilo literarnega društva Postup v Trnavi, Rep. Čehoslovaška.

Pregled, časopis za politički i kulturni život. Urednika: dr. Jovan Kršić in Todor Kruševac, Sarajevo, Kralja Petra ulica. Letos 8. letnik.

Književni glasnik, izdaja Družba sv. Mohorja v Celju, je pričel izhajati štirikrat na leto kot propagandno glasilo Dr. sv. Mohorja.

Ribiško-lovski vestnik, mesečnik, je pričel izhajati v Ljubljani kot glasilo Zveze ribarskih društev v Dravski banovini pod uredništvom dr. Janka Lokarja.

Zbornik za umetnostno zgodovino, XII. letnik, uredil Fr. Stelè, Ljubljana 1932/33. Iz vsebine: I. Cankar, Narodna galerija; V. Molè, O sociološkem problemu v umetnostni zgodovini; B. Saria, Glavne kultne podobe mitrejev v Poetovionu; St. Vurnik in M. Marolt, K razvoju in stilu Metzingerjeve umetnosti; Fr. Stelè, Varstvo spomenikov; Kronika; Bibliografija; Književnost. — Kot priloga M. Marolt, Dekanija Vrhnika, umetnostno topografski opis, ki je s tem dovršen.

Fr. Stelè, **Cerkveno slikarstvo**. O njegovih problemih, načelih in zgodovini. Družba sv. Mohorja, Celje 1934. Mohorjeva knjižnica 66.

Alojzij Remec, **Užitkarji**. Kmečka žaloigra v treh dejanjih. 2. natis. Mohorjeva knjižnica 1. Družba sv. Mohorja, Celje, 1934.

Knjige Matice Hrvatske za l. 1933:

1. **Hrvatsko Kolo**, književno-naučni zbornik, uredil B. Livadić in F. Jelašić. Knjiga XIV.

2. Stjepko Vrtar, **Veliko proljeće**. Novela.

3. Slavko Kolar, **Ili jesmo — ili nismo**. Novele.

4. Ljubo Karaman, **Umjetnost u Dalmaciji**. XV. i XVI. vijek.

5. Bare Poparić, **Pregled povijesti pomorstva**, dio II. Od izuma parobroda do naših dana.

Knjige Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu:

1. **Ljetopis J. A. Z. i U.** za g. 1931/32, svezak 45.

2. **Rad J. A. Z. i U.** Knj. 245. Razreda histor.-filolog. i filozof.-juridičkog 109. Zagreb 1933. (Iz vsebine Fr. Tancev, Nova poezija Marka Marulića; A. Bazala, Svijet i život u perspektivi fizikalnog racionalizma. O 300 god. rođenja Bar. Spinoze (1632); A. A. Vlesnicki, Bezimeni turski ljetopisac o bojovima Turaka sa Hrvatima god. 1491 i 1493.)

3. **Rad itd.** knj. 247/110, Zagreb 1933. (Iz vsebine: I. Mamuzić, Ilirizam i Srbi; St. Pataki, Razvoj i nauka logičkog idealizma [»Glavno pitanje« Kantove kritike čistog uma].)

4. **Rad itd.**, knj. 248/111, Zagreb 1933. (Iz vsebine: M. Deanović, Odrzi talijanske akademije »Degli Arcadi« preko Jadrana. Važno v zvezi z ljubljansko Akademijo Operosorum.)

5. **Građa za povijest književnosti hrvatske**. Knj. XII. Ur. Franjo Tancev. Zagreb 1933. (Vsebina: Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda [1790—1832], skupio i uvodom pratio Franjo Tancev.)

6. **Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena**. Knj. XXIX, sv. 1. in 2. Uredil D. Boranić. Zagreb 1933 in 1934. (Iz vsebine: Fr. Galinec, »Rajska ptica« u kajkavskoj književnosti.)